

**T. C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
İLAHİYAT ANABİLİM DALI
ARAP DİLİ VE BELÂGATI BİLİM DALI**

**SELİMAĞA KÜTÜPHANESİNDEKİ ARAPÇA NAHİV VE SARFLA
İLGİLİ YAZMA ESERLERİN TANITIMI**

(Yüksek Lisans Tezi)

Eyyüp BEYHAN

İstanbul, 2008

**T. C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
İLAHİYAT ANABİLİM DALI
ARAP DİLİ VE BELÂGATI BİLİM DALI**

**SELİMAĞA KÜTÜPHANESİNDEKİ ARAPÇA NAHİV VE SARFLA
İLGİLİ YAZMA ESERLERİN TANITIMI**

(Yüksek Lisans Tezi)

Eyyüp BEYHAN

**Danışman
YRD. DOÇ. DR. NUSRETTİN BOLELLİ**

İstanbul, 2008

Marmara Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

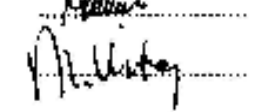
Tez Onay Belgesi

İLAHİYAT Ana Bilim Dalı ARAP DİLİ VE BELAGATI Bilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi EYYÜP BEYHAN tarafından SELİM AĞA KÜTÜPHANESİNDEKİ ARAPÇA NAHİV VE SÂRFLA İLGİLİ YAZMA ESERLERİN TANITIMI adlı tez çalışması Enstitü-Üz Yönetim Kurulunun 07.07.2008 tarih ve 2008/11-2b sayılı kararıyla Tez oluşturulan jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Öğretim Üyesi Adı Soyadı

İmzası

- Tez Savunma Tarihi : 05.11.2008
- 1) Tez Danışmanı : YRD. DOÇ.DR. NUSRETTİN BÖLELLİ
- 2) Jüri Üyesi : YRD. DOÇ.DR. HALİT ZAVALSIZ
- 3) Jüri Üyesi : PROF. DR. MUSTAFA USTA

.....

.....

ÖZET

SELİMAĞA KÜTÜPHANESİNDEKİ ARAPÇA NAHİV VE SARFLA İLGİLİ YAZMA ESERLERİN TANITIMI

Eyyüp BEYHAN

Yüksek Lisans Tezi, Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Nusrettin Bolelli

Aralık 2008, 204 Sayfa

Tezimizde İstanbul Anadolu yakasının en önemli yazma eser kütüphanesi olan Selim Ağa Kütüphanesinde bulunan sarf ve nahve dair yazma eserleri kısaca tanıtmaya çalıştık. Ayrıca yazma eserlere ulaşma konusunda bir bilinç oluşturup bu değerli mirasa sahip çıkılması ve Türkiye’de yazma eser çalışmalarına bir katkı sağlamak da amaçlarımız arasındadır.

Bu araştırmanın giriş kısmında Arap dilinin gelişim seyri ve başlıca dil ekolleri hakkında kısa bilgi verildi. Ardından kütüphanenin bânisi Hacı Selim Ağa ve Selim Ağa Kütüphanesi hakkında detaya girilmeden kısa ve öz bilgi verilmeye çalışıldı.

Çalışmamızın konusunu oluşturan sarf ilmine dair eserlerin tanıtımı birinci bölümde, nahiv ilmine dâir eserlerin tanıtımı ise ikinci bölümde kısaca verilmeye çalışıldı. Eserlerin tanıtımı yapılırken önce şerhleri sonra haşiyeleri ve varsa talikleri peşi sıra verilmeye özen gösterildi. Sonuç kısmında ise bu çalışmada ulaşılan kanaatler kısaca değerlendirildi.

Anahtar Kelimeler: Arapça, Sarf, Nahiv, Selim Ağa Kütüphanesi, Yazma Eser.

ABSTRACT

PRESENTATION OF THE BOOKS EXPLAINING ARAB SYNTAX (NAHİV) AND MORPHOLOGY (SARF) IN SELİM AGHA LIBRARY

Eyyüp BEYHAN

Master Thesis, Basic İslâmic Sciences

Supervisor: Yrd. Doç. Dr. Nusrettin Bolelli

December 2008, 204 Pages

In this research, the aim is to present the hand-written grammar books of Arab language, morphology (sarf) and syntax (nahiv) in Selim Agha Library which is the most important library consist of very essential hand-written books located in Usküdar, in Anatolian part of Constantinople.

Making consciousness to reach and to look after hand-written works of our cultural inheritance and to contribute the works written by hand are another goals of this research. In the introduction part, the evolution of Arab language and basic Arab language schools are explained mainly. Afterwards, the former of the library, Hacı Selim Agha and his humble building Selim Agha Library are defined and introduced shortly.

In the first part, the works based on morphological side of Arab language (sarf) and in the second part, the works based on the syntactic side of Arab language (nahiv) are presented.

For this aim, firstly the basic opus is researched. Secondly, books of commentary (şerh), which tries to make the work more understandable, are introduced. Thirdly, the hashiye (haşiye) books which have marginal notes on the basic work and talik books (if the work has) are worked in sequence.

Key Words: Arabic language, Morphology (Sarf), Syntax (Nahiv), Selim Agha Library, Hand-written book.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No.
İÇİNDEKİLER	I
ÖNSÖZ.....	VII
KISALTMALAR	IX

GİRİŞ

1. KONU.....	X
a) Konunun Belirlenmesi ve Sınırlandırılması	X
b) Çalışmanın Amacı	XI
c) Kullanılan Yöntem ve Teknikler.....	XI
2. ARAP DİLİ VE ARAP DİLBİLİM ÇALIŞMALARI.....	XII
a) Arap Dili Kökeni ve Tarihi Gelişimi	XII
b) Arap Dilbilim Çalışmaları.....	XIV
c) Basra Dil Ekolü	XVII
c) Kûfe Dil Ekolü	XIX
c) Bağdat Dil Ekolü	XX
c) Endülüüs Dil Ekolü.....	XXI
c) Mısır Dil Ekolü.....	XXI
3. HACI SELİM AĞA VE HACI SELİM AĞA KÜTÜPHANESİ	XXII
a) Hacı Selim Ağa.....	XXII
b) Hacı Selim Ağa Kütüphanesi.....	XXIII

BİRİNCİ BÖLÜM

SARF İLMİNE DÂİR OLAN ESERLER

A. SARF İLMİNE DAİR OLAN ESERLER	1
1. el-İzzî fi't-tasrîf / ez-Zencânî (ö. 655/ 1257).....	1
2. el-İzzî fi't-tasrîf / ez-Zencânî (ö. 655/ 1257)	2
3. el-İzzî fi't-tasrîf / ez-Zencânî (ö. 655/ 1257).....	2
4. el-İzzî fi't-tasrîf / ez-Zencânî(ö. 655/ 1257).....	3
5. el-İzzî fi't-tasrîf / ez-Zencânî (ö. 655/ 1257).....	3
6. Şerhu'l- 'İzzî / Saadeddin Mesud b. Ömer et-Taftazânî (ö. 791-792/1389-1390)	4
7. Şerhu'l- 'İzzî / Saadeddin Mesud b. Ömer et-Taftazânî (ö. 791-792/1389-1390)	5
8. Şerhu'l- 'İzzî / Kâdî Mîr Hüseyin el-Meybüdü (ö. 909/ 1503).....	6
9. Şerhu'l- 'İzzî /Yahya b. İbrahim b. Abdüsselâm el-Muazzam ez-Zencânî	7
10. Şerhu'l- 'İzzî / Hasan Paşa b. Alaeddin el-Esved (ö. 841/1437)	7
11. Hâşiye 'alâ Şerhi'l- 'İzzî / Dede Cöngî (ö. 975/1567).....	9
12. Hâşiye 'alâ Şerhi'l- 'İzzî / Dede Cöngî (ö. 975/1567).....	10
13. Maksûd / Yazarı belli değildir.	11
14. Maksûd / Yazarı belli değildir.	11
15. Maksûd / Yazarı belli değildir.	12
16. Maksûd / Yazarı belli değildir.	12
17. el- Nukûd fi Şerh'l- Maksûd / Yazarı belli değildir.....	13
18. Şerhu'l- Maksûd / Yazarı belli değildir.	13
19. Ruhü's-ş-şürûh/ Tireli Aysî Mehmed Efendi (ö. 1061/1645).....	14
20. el- Matlûb fi Şerhi'l- Maksûd / Rahmi Efendi (ö. 1327/1909).....	15
21. el- Matlûb fi Şerhi'l- Maksûd / Yazarı belli değildir.	16
22. el- Matlûb fi Şerhi'l- Maksûd / Yazarı belli değildir.	16

23. eṣ-Şâfiye / İbnü'l-Hâcib (ö. 646/1249)	17
24. eṣ-Şâfiye / İbnü'l-Hâcib (ö. 646/1249)	18
25. eṣ-Şâfiye / İbnü'l-Hâcib (ö. 646/1249)	19
26. eṣ-Şâfiye / İbnü'l-Hâcib (ö. 646/1249)	19
27. eṣ-Şâfiye / İbnü'l-Hâcib (ö. 646/1249)	20
28. eṣ-Şâfiye / İbnü'l-Hâcib (ö. 646/1249)	20
29. eṣ-Şâfiye / İbnü'l-Hâcib (ö. 646/1249)	21
30. Şerhu'ş-Şâfiye / Muhammed b. Ahmed el-Hüseyinî en-Nukrekâr (ö. 776/1374)	21
31. Şerhu'ş-Şâfiye / Muhammed b. Ahmed el-Hüseyinî en-Nukrekâr (ö. 776/1374)	22
32. Şerhu'ş-Şâfiye / Muhammed b. Ahmed el-Hüseyinî en-Nukrekâr (ö. 776/1374)	23
33. Şerhu'ş-Şâfiye / Muhammed b. Ahmed el-Hüseyinî en-Nukrekâr (ö. 776/1374)	23
34. Şerhu'ş-Şâfiye / Muhammed b. Ahmed el-Hüseyinî en-Nukrekâr (ö. 776/1374)	24
35. Şerhu'ş-Şâfiye / Çarperdî (ö. 746/1335)	24
36. Şerhu'ş-Şâfiye / Çarperdî (ö. 746/1335)	25
37. Şerhu'ş-Şâfiye / Esterâbâdî (Râziyüddin) (ö. 686/1285)	26
38. Hâşiyetü'ş-Şâfiye / Yazarı belli değildir.	26
39. Hâşiye 'alâ Şerhi'ş-Şâfiye li Çarperdî/ İsmüddîn İbrâhîm b. Muhammed el-İsferâyînî (ö. 945/1538)	27
40. Merâhu'l-ervâh / Ahmed b. Ali b. Mes'ud	28
41. Merâhu'l-ervâh / Ahmed b. Ali b. Mes'ud	28
43. Merâhu'l-ervâh / Ahmed b. Ali b. Mes'ud	29
44. Merâhu'l-ervâh / Ahmed b. Ali b. Mes'ud	30
45. Şerhu'l-Merâh / Şemseddin Ahmed b. Ali Dinkoz (ö. 874/1470)	30
46. Şerhu'l-Merâh / Şemseddin Ahmed b. Ali Dinkoz (ö. 874/1470)	31
47. Şerhu'l-Merâh / Şemseddin Ahmed b. Ali Dinkoz (ö. 874/1470)	32
48. Risâle fi's-sarf / Yazarı belli değildir.	32
49. Şerhu'l-Emsile / Lâli Ahmed Çelebi (Sarûhânî) (ö. 971/1563)	33
50. Şerhu'l-Emsile / Yazarı belli değildir.	34
51. Şerhu'l-Emsile / Yazarı belli değildir.	34
52. Kitâb-u aksa'l-ereb fi tercemeti mukaddimeti'l-edeb/ Zemahşerî (ö. 538/ 1144).	35
53. Kitâb-u aksa'l-ereb fi tercemeti mukaddimeti'l-edeb/ Zemahşerî (ö. 538/ 1144)	37
54. Lâmiyyetü'l-ef'âl / İbn Mâlik (ö. 672/1274)	37
55. Unkûdü'z-zevâhir fi nazmi'l-cevâhir/ Ali Kuşçu (ö. 879/1474)	38

İKİNCİ BÖLÜM

NAHİV İLMİNE DÂİR OLAN ESERLER

A. NAHVE DÂİR OLAN ESERLER	39
1. el- Elfiye fin-nahv/ İbn Mâlik (ö. 672/1274)	39
2. el- Elfiye fin-nahv / İbn Mâlik (ö. 672/1274)	40
3. Şerh-u Elfiyeti İbn-i Mâlik / İbnü'n-Nâzım (ö. 686/1287)	41
4. Şerh-u Elfiyeti İbn-i Mâlik / İbnü'n-Nâzım (ö. 686/1287)	42
5. Şerh-u Elfiyeti İbn-i Mâlik / İbnü'n-Nâzım (ö. 686/1287)	42
6. Şerh-u Elfiyeti İbn-i Mâlik / Hasan b Kâsım el-Murâdî (ö. 749/1349)	43
7. Şerh-u Elfiyeti İbn-i Mâlik / Hasan b Kâsım el-Murâdî (ö. 749/1349)	44
8. Şerh-u Elfiyeti İbn-i Mâlik / İbn Âkîl (ö. 769/1367)	44
9. Şerh-u Elfiyeti İbn-i Mâlik / el-Mekkûdî (ö. 807/1405)	46
10. Emâlî / İbnü'ş-Şecerî (ö. 542/1148)	46
11. el- 'Avâmil/Cürcânî (ö. 471/1078)	48
12. el- 'Avâmil/Cürcânî (ö. 471/1078)	49
13. el- 'Avâmil/Cürcânî (ö. 471/1078)	49
14. el- 'Avâmil/Cürcânî (ö. 471/1078)	50

15. el- 'Avâmil/Cürcânî (ö. 471/1078).....	51
16. el- 'Avâmil/Cürcânî (ö. 471/1078).....	51
17. el- 'Avâmil/Cürcânî (ö. 471/1078).....	52
18. el- 'Avâmil/Cürcânî (ö. 471/1078).....	52
19. el- 'Avâmil/Cürcânî (ö. 471/1078).....	53
20. el- 'Avâmilü'l 'atîk / Cürcânî (ö. 471/1078).....	53
21. el- 'Avâmilü'l 'atîk / Cürcânî (ö. 471/1078).....	54
22. el- 'Avâmilü'l 'atîk / Cürcânî (ö. 471/1078).....	54
23. el- 'Avâmilü'l 'atîk / Cürcânî (ö. 471/1078).....	55
24. el- 'Avâmilü'l 'atîk / Cürcânî (ö. 471/1078).....	55
25. el- 'Avâmilü'l 'atîk / Cürcânî (ö. 471/1078).....	56
26. el- 'Avâmilü'l-cedîd / Birgivî (ö. 981/1573).....	56
27. el- 'Avâmilü'l-cedîd / Birgivî (ö. 981/1573).....	57
28. el- 'Avâmilü'l-cedîd / Birgivî (ö. 981/1573).....	58
29. Mu'ribu 'Avâmilü'l- Cürcânî/ Kasım (Âşık) İznîkî (ö. 945/1538).....	58
30. Mu'ribu 'Avâmilü'l-Cürcânî Yazarı belli değildir.	59
31. Mu'ribu 'Avâmilü'l-Cürcânî/ Yazarı belli değildir.	60
32. Mu'ribu 'Avâmilü'l-Cürcânî / Yazarı belli değildir.	60
33. Mu'ribu 'Avâmilü'l-Cürcânî / Yazarı belli değildir.	61
34. Ta'likü'l-fevâdîl 'alâ i'râbi'l- 'avâmil / Zeynizâde (ö. 1168/1755).....	61
35. Mu'ribu 'Avâmil / Siddîkî Belgrâdî	62
36. Mu'ribu'l 'Avâmil / Yazarı belli değildir.....	62
37. Mu'ribu'l- 'Avâmil/ Yazarı belli değildir.	63
38. Şerhu'l- 'Avâmil / Yazarı belli değildir.	63
39. Şerhu 'Avâmil-i Cürcânî / Yazarı belli değildir.....	64
40. Şerhu 'Avâmil-i Atîk (Cürcânî) / Yazarı belli değildir.....	65
41. Şerhu 'Avâmil-i Cürcânî / Yazarı belli değildir.....	65
42. Şerhu 'Avâmil-i Cürcânî / Yazarı belli değildir.....	66
43. Mietün kâmile fî şerhi mietin 'amile / Abdülkerim Tosyevî.....	66
44. Ta'likü'l-fevâdîl 'alâ i'râbi'l- 'avâmil / Zeynizâde (ö. 1168/1755).....	67
45. Ta'likü'l-fevâdîl 'alâ i'râbi'l- 'avâmil / Zeynizâde (ö. 1168/1755).....	67
46. Ta'likü'l-fevâdîl 'alâ i'râbi'l- 'avâmil / Zeynizâde (ö. 1168/1755).....	68
47. Esrârü'l- 'arabiyye/ Ebu'l Berekât Kemâlüddîn el-Enbârî (ö. 577/1181)	68
48. el-Eşbâh ve'n-nezâirü'n nahviyye / Süyûtî (ö. 911/1505).....	70
49. el- Eşbâh ve'n-nezâiru'n nahviyye / Süyûtî (ö. 911/1505).....	72
50. Eydâhu'l-mesâlik ilâ Elfiyeti İbni Mâlik / İbn Hişâm en-Nahvî (ö. 761/1360).....	72
51. Eydahu'l-mesâlik ilâ Elfiyeti İbni Mâlik / İbn Hişâm En-Nahvî (ö. 761/1360).....	74
52. el-Kâfiye / İbnü'l-Hâcîb (ö. 646/1249).....	74
53. el-Kâfiye / İbnü'l-Hâcîb (ö. 646/1249).....	75
54. el-Kâfiye / İbnü'l-Hâcîb (ö. 646/1249).....	76
55. el-Kâfiye / İbnü'l-Hâcîb (ö. 646/1249).....	77
56. el-Kâfiye / İbnü'l-Hâcîb (ö. 646/1249).....	77
57. el-Kâfiye / İbnü'l-Hâcîb (ö. 646/1249).....	78
58. el-Kâfiye / İbnü'l-Hâcîb (ö. 646/1249).....	78
59. el-Kâfiye / İbnü'l-Hâcîb (ö. 646/1249).....	79
60. el-Kâfiye / İbnü'l-Hâcîb (ö. 646/1249).....	79
61. Muhtasar Kâfiye/ Yazarı belli değildir.	80
62. Şerhu'l-Kâfiye / Yazarı belli değildir.....	80
63. Şerhu'l-Kâfiye / Mustafa Sürûri Efendi (ö. 962/1555)	81
64. Şerhu'l-Kâfiye / Mustafa Sürûri Efendi (ö. 969/1555)	82
65. Şerhu'l-Kâfiye / Bosnalı Sûdî Efendi (ö. 1006/ 1597)	83

66. Şerhu'l-Kâfiye / Bosnalı Sûdî Efendi (ö. 1006/ 1597)	83
67. Şerhu'l-Kâfiye / Bosnalı Sûdî Efendi (ö. 1006/ 1597)	84
68. Şerhu'l-Kâfiye mine'n- nahv / Yazarı belli değildir.	84
69. Şerhu'l-Kâfiye / Şihâbüddin ed-Devletâbâdî (ö. 849/1445)	85
70. Şerhu'l-Kâfiye / İsmüddîn İbrâhîm b. Muhammed el-İsferâyînî (ö. 945/1538)	86
71. Şerhu'l-Kâfiye / Esterâbâdî (Râziyüddin) (ö. 686/1285)	87
72. Şerhu'l-Kâfiye / Esterâbâdî (Râziyüddin) (ö. 686/1285)	88
73. el-İdâh fî Şerhi'l-Kâfiye / Yazarı belli değildir.	88
74. el-Vâfiye fî Şerhi'l-Kâfiye / Kemal b. Ali b. İshak	89
75. el-Vâfiye fî Şerhi'l-Kâfiye / Rükneddin el-Esterâbâdî (ö. 710/1315)	89
76. el-Vâfiye fî Şerhi'l-Kâfiye / Rükneddin el-Esterâbâdî (ö. 710/1315)	90
77. el-Vâfiye fî Şerhi'l-Kâfiye / Rükneddin el-Esterâbâdî (ö. 710/1315)	91
78. Şerhu'l-mutevassıt 'ale'l-Kâfiye/Rükneddin el-Esterâbâdî (ö. 710/1315)	91
79. Şerhu'l-Mutevassıt ale'l-Kâfiye / Rükneddin el-Esterâbâdî (ö. 710/1315)	92
80. el-Mutevassıt 'ale'l-Kâfiye / Rükneddin el-Esterâbâdî (ö. 710/1315)	92
81. Mu'ribü'l-Kâfiye / Yazarı belli değildir.	93
82. Mu'ribü'l-Kâfiye / Yazarı belli değildir.	94
83. Hâşiye âlâ Şerhi'l-Kâfiye li'l-İsâm / Abdülhay el-Üsküdârî (ö. 1149/1736)	94
84. el-Fevâidü'd-Diyâiyye fî Şerhi'l-Kâfiye/ el- Câmî (ö. 898/1492)	95
85. el-Fevâidü'd -diyâiyye fî şerhi'l-Kâfiye/ el- Câmî (ö. 898/1492)	96
86. el-Fevâidü'd-diyâiyye fî şerhi'l-Kâfiye/ el- Câmî (ö. 898/1492)	97
87. Hâşiye 'ale'l-Câmî/ İsmüddîn Arabşâh el-İsferâyînî (ö. 945/1538)	97
88. Hâşiye 'ale'l-Câmî / İsmüddîn Arabşâh el-İsferâyînî (ö. 945/1538)	98
89. Hâşiye 'ale'l-Câmî / İsmüddîn Arabşâh el-İsferâyînî (ö. 945/1538)	98
90. Hâşiye ale'l-Fevâidü'd-Diyâiyye/ Muhammed Vecihüddin el-Hindî (ö. 817/1492)	99
91. Hâşiye ale'l-Fevâidü'd-Diyâiyye/ Vecihüddin Erzincânî (ö. 743/1342)	100
92. Hâşiye 'ale'l-Fevâidü'd-Diyâiyye/ Fazıl Emir er-Rûşenî (ö. 987/1579)	100
93. Hâşiye ale'l-Fevâidü'd-Diyâiyye/ Hafizüddîn Muhammed et-Taşkendî	101
94. Hâşiye 'alâ Şerhi'l-Câmî li'l-Kâfiye / Abdülgafûr-i Lârî (ö. 912/1506)	101
95. Hâşiye ale'l-Fevâidü'd-diyâiyye/ Abdülgafûr-i Lârî (ö. 912/1506)	102
96. Hâşiye 'ale'l-Fevâidü'd-diyâiyye/ Abdülbâkî b. Dursun (Bekâî) (ö. 1015/1606)	103
97. Hâşiye ale'l-Fevâidü'd-diyâiyye/ Muhammed İsmetullah b. Mahmud el-Buhârî	103
98. Hâşiye ale'l-Fevâidü'd-diyâiyye/ Muhammed İsmetullah b. Mahmud el-Buhârî	104
99. Hâşiye ale'l-Fevâidü'd-diyâiyye/ İsmüddîn Arabşâh el-İsferâyînî (ö. 945/1538)	104
100. Hâşiye ale'l-Fevâidü'd-diyâiyye/ İsmüddîn Arabşâh el-İsferâyînî (ö. 945/1538)	105
101. Hâşiye ale'l-Fevâidü'd-diyâiyye/ İsmüddîn Arabşâh el-İsferâyînî (ö. 945/1538)	106
102. Hâşiye 'ala Haşiyeti'l-'İsâm / Muhammed el-Kürdî (ö . 1084/1673)	106
103. Hâşiye 'ala Haşiyeti'l-'İsâm / Muhammed el-Kürdî (ö . 1084/1673)	107
104. el-İzhâr / Muhyiddin Muhammed b. Pir Ali el-Birgivî (ö. 981/1573)	107
105. el-İzhâr / Muhyiddin Muhammed b. Pir Ali el-Birgivî (ö. 981/1573)	108
106. el-İzhar ve'l-'Avâmil/ Birgivî (ö. 981/1573)	109
107. İzhârü'l-esrâr/ Birgivî (ö. 981/1573)	109
108. İzhârü'l-esrâr ve'l-'Avâmilü'l-Cedîd / Birgivî (ö. 981/1573)	110
109. el-Ezhâr fî Şerhi'l-Izhâr / İbrahim Kasabzâde (ö. 1029/1620)	111
110. Netâicü'l-efkâr fî şerhi'l-izhâr/Adalı Şeyh Mustafa ibn-i Hamza (Kuşadalı) (ö. 1085/1674[?])	111
111. Misbah / el-Muttarrizî (ö. 642 /1244)	112
112. el-Misbâh / el-Muttarrizî (ö. 642 /1244)	113
113. el-Misbâh / el-Muttarrizî (ö. 642 /1244)	114
114. el-Misbâh / el-Muttarrizî (ö. 642 /1244)	114
115. Misbâh fi'n nahv / el-Muttarrizî (ö. 642 /1244)	115

116. <i>el-Misbâh / el-Muttarrizî</i> (ö. 642 /1244).....	115
117. <i>el-Misbâh / el-Muttarrizî</i> (ö. 642 /1244).....	116
118. <i>Misbâh / el-Muttarrizî</i> (ö. 642 /1244).....	117
119. <i>Misbâh / el-Muttarrizî</i> (ö. 642 /1244).....	117
120. <i>el-Misbâh fi 'n- nahv/ el-Muttarrizî</i> (ö. 642 /1244).....	118
121. <i>Şerhu 'l-Misbâh /Yazarı belli değildir</i>	118
122. <i>Şerhu 'l-Misbâh /Yazarı belli değildir</i>	119
123. <i>Hâşiye 'alâ şerhi 'l-Misbâh/Yazarı belli değildir</i>	120
124. <i>el-İftitâh fi şerhi 'l-Misbâh / Hasan Paşa b. Alaeddin el-Esved</i> (ö. 841/1437).....	120
125. <i>el-İftitâh fi şerhi 'l-Misbâh / Hasan Paşa b. Alaeddin el-Esved</i> (ö. 841/1437).....	121
126. <i>Risâle fi 'i'râb-i dibâceti 'l-Misbâh / Yazarı belli değildir</i>	121
127. <i>Risâle fi 'i'râb-i dibâceti 'l-Misbâh / Yazarı belli değildir</i>	122
128. <i>İ'râb-u dibâceti 'l-Misbâh / Seyyid Ali</i>	122
129. <i>İ'râb-u dibâceti 'l-Misbâh / Yazarı belli değildir</i>	123
130. <i>Şerh-u dibâceti 'l-Misbâh / Seyyid Abdülkadir</i>	123
131. <i>Şerhu dibâceti 'l-Misbâh / Seyyid Abdülkadir</i>	124
133. <i>Şerhu dibâceti 'l-Misbâh / Yazarı belli değildir</i>	125
134. <i>Şerhu dibâceti 'l-Misbâh / Yazarı belli değildir</i>	125
135. <i>Hâşiye 'alâ Şerh-i dibâceti 'l-Misbâh / Ahmed b. İmâd</i>	126
136. <i>Muğni 'l-lebîb / İbn Hişâm en-Nahvî</i> (ö. 761/1360).....	126
137. <i>Muğni 'l-lebîb / İbn Hişâm en-Nahvî</i> (ö. 761/1360).....	127
138. <i>Muğni 'l-lebîb / İbn Hişâm en-Nahvî</i> (ö. 761/1360).....	128
139. <i>Muğni 'l-lebîb / İbn Hişâm en-Nahvî</i> (ö. 761/1360).....	128
140. <i>Muğni 'l-lebîb / İbn Hişâm en-Nahvî</i> (ö. 761/1360).....	129
141. <i>Muğni 'l-lebîb/ İbn Hişâm en-Nahvî</i> (ö. 761/1360).....	129
142. <i>Şerhu Katri 'n-nedâ ve belli 's-sadâ / İbn Hişâm en-Nahvî</i> (ö. 761/1360).....	130
143. <i>Şerhu Katri 'n-nedâ ve belli 's-sadâ / İbn Hişâm en-Nahvî</i> (ö. 761/1360).....	130
144. <i>Mûcibü 'n-nidâ ilâ Şerh-i Katri 'n-nedâ/ Abdullah el-Fâkihî</i> (ö. 972/1565).....	131
145. <i>el-Mufassal / Zemahşerî</i> (ö. 538/ 1144).....	131
146. <i>el-Mufassal / Zemahşerî</i> (ö. 538/ 1144).....	132
147. <i>el-Mufassal / Zemahşerî</i> (ö. 538/ 1144).....	133
148. <i>Şerhu 'l-Mufassal / Ebü 'l-Bekâ Muvaffakuddin Yaiş b. Ali İbn Yaiş</i>	133
149. <i>Şerhu 'l-Mufassal / Ebü 'l-Bekâ Muvaffakuddin Yaiş b. Ali İbn Yaiş</i>	134
150. <i>Şerh-u Şüzûri 'z-zeheb fi ma 'rifeti kelâmi 'l- 'Arab / İbn Hişâm en-Nahvî</i> (ö. 761/1360).....	134
151. <i>Şerh-u Şüzûri 'z-zeheb / İbn Hişâm en-Nahvî</i> (ö. 761/1360).....	135
152. <i>el-Ünmûzec fi 'n-nahv / Zemahşerî</i> (ö. 538/1144).....	136
153. <i>el-Ünmûzec fi 'n-nahv / ez-Zemahşerî</i> (ö. 538/1144).....	136
154. <i>el-Ünmûzec fi 'n-nahv / ez-Zemahşerî</i> (ö. 538/1144).....	137
155. <i>el- Ünmuzec / Zemahşerî</i> (ö. 538/1144).....	137
156. <i>Şerhu 'l-Ünmûzec / Cemâleddin Muhammed b. Abdülganî el-Erdebilî</i> (ö. 647/1249).....	138
157. <i>Şerhu 'l-Ünmûzec / Cemâleddin Muhammed b. Abdülganî el-Erdebilî</i> (ö. 647/1249).....	138
158. <i>Şerhu 'l-Ünmûzec / Ali b. Abdullah b. Ahmed Zeynü 'l-ara</i> (751/1350).....	139
159. <i>Hâşiyet-ü Ünmûzec (Hadâikü 'd-Dekâik) / Sadullah Berde 'î</i>	139
160. <i>Mukaddimetü 'l-i'râb / el-Cürcânî</i> (ö. 471/1078).....	140
161. <i>Mukaddimetü 'l-i'râb / el-Cürcânî</i> (ö. 471/1078).....	140
162. <i>el-İ'râb 'an Kavâ 'idi 'l-i'râb/ İbn Hişâm en-Nahvî</i> (ö. 761/1360).....	141
163. <i>el-İ'râb 'an Kavâ 'idi 'l-i'râb/ İbn Hişâm</i> (ö. 761/1360).....	142
164. <i>el-İ'râb 'an Kavâ 'idi 'l-i'râb/ İbn Hişâm</i> (ö. 761/1360).....	142

165. <i>el-İ'râb 'an Kavâ'idi'l-i'râb/ İbn Hişâm en-Nahvî (ö. 761/1360)</i>	143
166. <i>el-İ'râb 'an Kavâ'idi'l-i'râb/ İbn Hişâm en-Nahvî (ö. 761/1360)</i>	143
167. <i>el-İ'râb 'an Kavâ'idi'l-i'râb/ İbn Hişâm en-Nahvî (ö. 761/1360)</i>	144
168. <i>Şerh-u Kavâidi'l-i'râb/ Süleyman el-Kâfiyeci (ö. 879/1474)</i>	144
169. <i>Şerh-u Kavâidi'l-i'râb/Arakiyecizâde</i>	145
170. <i>Musilü't-tullâb fî Şerhi Kavâidi'l-i'râb/ Abdullah el-Ezherî (ö. 905/1499)</i>	146
171. <i>Musilü't-tullâb fî şerhi Kavâ'idi'l-i'râb / Abdullah el-Ezherî (ö. 905/1499)</i>	147
172. <i>Hâşiye 'alâ İmtihâni'l-ezkiyâ/ Abdülaziz Tirevî</i>	147
173. <i>Hâşiye 'alâ İmtihâni'l-ezkiyâ/ Adalı Mustafa b. Hamza (ö. 1085/1674[?])</i>	148
174. <i>Hâşiye 'alâ İmtihâni'l-ezkiyâ/ Adalı Mustafa b. Hamza (ö. 1085/1674[?])</i>	149
175. <i>Teshilü'l-fevâid ve tekmilü'l-mekâsıd /İbn Mâlik (ö. 672/1274)</i>	149
176. <i>Teshilü'l-fevâid ve tekmilü'l-mekâsıd / İbn Mâlik (ö. 672/1274)</i>	150
177. <i>Teshilü'l-fevâid ve tekmilü'l-mekâsıd / İbn Mâlik (ö. 672/1274)</i>	150
178. <i>Teshilü'l-fevâid ve tekmilü'l-mekâsıd / İbn Mâlik (ö. 672/1274)</i>	151
179. <i>Teshilü'l-fevâid ve tekmilü'l-mekâsıd / İbn Mâlik (ö. 672/1274)</i>	151
180. <i>Teshilü'l-fevâid ve tekmilü'l-mekâsıd / İbn Mâlik (ö. 672/1274)</i>	152
181. <i>Risale-i nahv / Yazarı belli değildir</i>	152
182. <i>Risale-i nahv / Yazarı belli değildir</i>	153
183. <i>Risale-i nahv / Yazarı belli değildir</i>	153
184. <i>Risale-i nahv / Yazarı belli değildir</i>	154
185. <i>Risale-i nahv / Cürcânî (ö. 471/1078)</i>	155
186. <i>Risale-i nahv / Cürcânî (ö. 471/1078)</i>	155
187. <i>Kâşifü'l-kinâi ve 'n-nikâb bi izâleti 'ş-şüpheti an kavâ'idi'l-i'râb/ Abdülvehhâp Zülf-i Nigar (975/1567)</i>	156
188. <i>Kâşifü'l-kinâi ve 'n-nikâb bi izâleti 'ş-şüpheti an kavâ'idi'l-i'râb/ Abdülvehhâp Zülf-i Nigar (975/1567)</i>	156
189. <i>Şerhu ebyâti'l-Mufasssal / Yazarı belli değildir</i>	157
190. <i>Şerhu ebyâti'l-Mufasssal / Yazarı belli değildir</i>	157
191. <i>Kit 'a min Şerh-i Usûl-i İbni 's-Serrâc/ 'İsa er-Rummânî (ö. 384/994)</i>	158
B) NAHİV USÛLÛNE VE FIKHU'L-LUĞAYA DÂİR OLAN ESERLER	158
1. <i>el-Usûl fî 'n-nahv/ Ebû Bekir İbnü 's-Serrâc (ö. 316 /929)</i>	158
2. <i>Fikhü'l-luğa / Ebû Mansûr es-Seâlibî (ö. 429/1038)</i>	160
3. <i>Fikhü'l-luğa / Ebû Mansûr es-Seâlibî (ö. 429/1038)</i>	161
4. <i>el-İktirâh fî 'ilmi usûli 'n-nahv / Suyûtî (ö. 911/1505)</i>	161
5. <i>el- İktirâh fî 'ilmi usûli 'n-nahv / Suyûtî (ö. 911/1505)</i>	162
6. <i>el- İktirâh fî 'ilmi usûli 'n-nahv / Suyûtî (ö. 911/1505)</i>	163
SONUÇ	164
KAYNAKÇA	165
KARMA İNDEKS	169
EKLER	173
EK 1. RESİMLERLE HACI SELİM AĞA KÜTÜPHANESİ.....	174

ÖNSÖZ

Allah'ın Hz. Âdem'e (a. s) her şeyin ismini öğretmesi¹ ile başlayan dil; zaman, mekan ve çağa göre kendini yenilemiştir ve gelişimini hala devam ettirmektedir. Dilin insan hayatındaki bu hızlı değişim ve gelişimi bazı kaygıları da beraberinde getirmektedir: Dili doğru kullanma kaygısı. Bu kaygı kutsal metinler için düşünüldüğünde daha büyük önem arz etmektedir. Neticede dil çalışmaları başlamış ve belli kurallar ve sınırlar çizilerek günümüze kadar bu dil çalışmaları devam etmiştir.

Arap dilinin Kur'an'ın, hadislerin ve diğer dini metinlerin dili olması, yapılan çalışmaları ve bu çalışmayı yürütenleri daha titiz olmaya sevk etmiştir hiç şüphesiz. Yürütülen bu çalışmalar ve gayretler, sonuçta Arap dili sarf ve nahvine dair pek çok eserin te'lif edilmesine sebep olmuştur. Çünkü Arap dilinin doğru kullanılması ve hatalardan uzak olması demek, Kur'an'ı, hadisleri ve diğer dini metinleri doğru anlamak ve okumak anlamına gelmektedir.

Arap diline dair yazılan eserlerden günümüze ulaşanlar çok olsa da büyük bir bölümü kütüphanelerde kendisine uzanacak araştırmacıları beklemektedir. Sarf ve nahiv Arap dilinin temelini oluşturmaktadır. Bu itibarla İslâmî ilimler sahasında çalışma yapacak olan kimselerin bu sahanın anahtarı konumunda olan sarf ve nahve dair ilimleri bilmesi büyük önem arz etmektedir. Konumuzun bu alana dair yazılmış olan yazma eserlerin tanıtımı olması bu açıdan önemlidir.

Çalışmamızın amacı İstanbul Anadolu yakasının en önemli yazma eser kütüphanesi olan Hacı Selim Ağa Kütüphanesinde bulunan sarf ve nahve dair yazma eserleri tanıtmaktır. Bu kütüphanede sarf ve nahve dair olan yazma eserler tekrarları ile tespit edebildiğimiz kadarıyla 300 civarındadır.

Çalışmamızda önce kütüphanedeki sarf ve nahve dair yazma eserler tespit edildi. Eserler incelenerek isim ve müellifleri netleştirilmeye çalışıldı. Eserlerin müellifi, müstensihî, istinsâh tarihi, varak ve sayfa sayısı, iç ve dış ebadı, hat çeşidi, cildi gibi özellikleri verildi.

¹ Bk. Bakara Sûresi, 2/31

Tezimin hacmini ve sınırlarını aşacağından her müellifin hayatı ve eseri hakkında kısa, öz tanıtıcı bilgi verildi. Eserin muhtevasına da kısa olarak değinildi. Ayrıca her müellifin hayatı ve eserleri hakkında geniş bilgi için başvurulacak kaynaklar dipnotlarda verilmeye çalışıldı. Kütüphanedeki eserlere kolay ulaşımı sağlamak için her eserin bir alt satırında bold ve sağa dayalı olarak eserin kütüphanedeki bölümü ve numarası verilmeye çalışıldı.

Bu araştırma, giriş ve sonuç kısımları dışında iki bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında Arap dilinin gelişim seyri ve başlıca dil ekolleri hakkında kısa bilgi verildi. Ardından kütüphanenin bânisi Hacı Selem Ağa ve kütüphane hakkında detaya girilmeden kısa ve öz bilgi verilmeye çalışıldı.

Çalışmamızın konusunu oluşturan sarf ilmine dair eserlerin tanıtımı birinci bölümde, nahiv ilmine dâir eserlerin tanıtımı ise ikinci bölümde kısaca verilmeye çalışıldı. Eserlerin tanıtımı yapılırken önce şerhlerini sonra haşiyelerini varsa Ta'liklerini peşi sıra vermeye özen gösterildi. Sonuç kısmında ise bu çalışmada ulaşılan kanaatler kısaca değerlendirildi.

Tez çalışmam esnasında tecrübelerinden ve bilgi birikiminden istifade ettiğim, tez danışmanım kıymetli Hocam Yrd. Doç. Dr. Nusrettin BOLELLİ'ye, çalışmalarımda desteğini esirgemeyen değerli ağabeyim Siraceddin Önlüer'e ve kıymetli dostum Hüseyin Okur ve Eser Sezak'a ayrıca kütüphane çalışmalarım esnasında fazlası ile bana ilgi ve alaka gösteren Hacı Selim Ağa kütüphane görevlilerine teşekkürü bir borç bilir ve çalışmamın hayırlara vesile olmasını temenni ederim.

Eyyüp BEYHAN

Temmuz, 2008

KISALTMALAR

a. g. e.	: adı geçen eser
a. g. m	: adı geçen madde
b.	: bin veya İbn
bk.	: bakınız
c.	: cilt
DİA.	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
EAÜİF.	: Erzurum Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
h.	: hicri
İA.	: İslam Ansiklopedisi
Ktp.	: kütüphane
md.	: madde
mlf.	: müellif
mtrc.	: mütercim
MÜSBE.	: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
nşr.	: neşir, neşreden
ö.	: ölüm
s.	: sayfa
str.	: satır
t. y.	: tarihsiz
thk.	: tahkik
trc.	: tercüme
vb.	: ve benzeri
vd. . .	: ve diğerleri
vr.	: varak
yy.	: yüzyıl

GİRİŞ

1. KONU

Bir dili öğrenmek için önce o dile ait kural ve kaideleri öğrenmek gerekir. Arapçayı öğrenmek isteyen kişiler de bu dilin kural ve kaidelerini anlatan sarf ve nahiv ilmini öğrenmeleri önem arz etmektedir.

İslamî ilimlerin kapısını aralayan bir anahtar mesabesinde olan sarf ve nahiv ilmine dair, değişik coğrafyalarda pek çok eser yazılmıştır. Bu da İslâmî alanda yapılacak çalışmalar açısından bu ilimlerin önemini ortaya koyması açısından önemlidir.

Bu iki ilim dalının Osmanlı döneminde medreselerde yüzyıllarca okutulması ve çeşitli yollarla gerçekleşen kültürel alışveriş, bu kaynakların bütün dünyaya yayılmasını sağlamıştır. Arapça kelime bilgisi ve dilbilgisine dair yazılan bu eserlerin birçoğu, günümüze kadar gelebilmiştir. Tezimizin konusu olan, Selim Ağa kütüphanesinde bulunan sarf ve nahivle ilgili eserleri tanıtmak bu ilmi mirasımızı koruma adına faydalı bir çalışma olacağı kanaatindeyiz. Bu nedenle Selimağa Kütüphanesi'nde bulunan sarf ve nahiv ile alakalı yazma eserleri kısaca tanıtmaya çalışacağız.

a) Konunun Belirlenmesi ve Sınırlandırılması

Hemen hemen İslâm âlemindeki bütün kütüphanelerde Arapça sarf ve nahiv ilmine dair yüzlerce eser bulunmaktadır. Süleymaniye Kütüphanesi gibi büyük kütüphanelerin sadece bir bölümündeki Arapça sarf ve nahiv ilmine dair yazma eserler tez konusu olmuştur.

İçinde bulunan yazma eserlerin çokluğu sebebiyle Üsküdar'da bulunan Selimağa Kütüphanesindeki sarf ve nahivle ilgili eserleri tanıtmayı uygun bulduk. Ancak şu var ki, çalışmayı yaparken sarf ve nahivle ilgili eserlerin adedinin çok fazla olduğunu gördük. Bu sebeple yazma eserler hakkında fiziki özellikler ve kısa muhteva bilgisi vermekle yetinmeyi uygun gördük.

b) Çalışmanın Amacı

Çalışmamızın temel amacı, yazma eser Kütüphanesi olan Selimağa Kütüphanesi'ndeki Arapça nahiv ve sarfla ilgili eserlerin tanıtılmasıdır. Ayrıca yazma eserlere ulaşma konusunda bir bilinç oluşturup bu değerli mirasa sahip çıkılması ve Türkiye'de yazma eser çalışmalarına bir katkı sağlamak da amaçlarımız arasındadır.

c) Kullanılan Yöntem ve Teknikler

Bu çalışmamızda Selimağa Kütüphanesindeki Arapça nahiv ve sarfla ilgili eserleri tanıttığımız için, öncelikle kütüphane kataloğundan bu sahaya giren eserlerin taramasını yaptık. Daha sonra bulduğumuz eserleri konusuna göre sarf, nahiv ve nahiv usûlü olmak üzere tasnif ettik. Bu tasnif edilen eserleri eser, şerh, haşiye, talik sırasını gözeterek tekrar bir tasnife tabi tuttuk. Eserler ve müellif hakkında ilk geçtiği yerde kısa ve öz bilgi vermeyi ihmal etmedik. Çalışmamızın çeşitli yerlerinde geçen müellif ve eserler hakkında tekrar bilgi vermekten kaçındık. Dipnotlarda bilgi alınacak yeri işaret etmekle yetindik.

Tezimizi hazırlarken temel başvuru kaynaklarımız; Katip Çelebi'nin, *Keşfu'z-zünûn an esmâi'l-kutub-i ve'l-fünûn*, İsmail Paşa'nın, *Hediyetü'l-ârifin esmâi'l-müellifin ve âsâri'l-müsannifin min Keşfi'z-zünûn*, Brockelmann'ın, Carl, *GAL* (Geschichte der Arabischen Litteratur) ve Supplementband (Geschichte der Arabischen Litteratur Supplementband), Hayreddin Ziriklî'nin, *el-'Alâm kâmûsu terâcim li-eşheri'r-ricâl ve'n-nisâ mine'l-'arab ve'l-musta'ribîn ve'l-müsteşrikîn*, Bursalı Mehmed Tahir'in, *Osmanlı Müellifleri*, Ömer Rızâ Kehhâle'nin, *Mu'cemü'l-müellifin terâcimü musannifi'l-kütübi'l-'arabiyye*, Celâlüddîn es-Suyûtî'nin, *Buğyetü'ül-Vu'ât fi Tabakâti'l-Lugaviyyîn ve'n-Nuhât*, Kıftî'nin, *İnbâhü'r-ruvât 'alâ enbâi'n-nuhât*, Yusuf b. İlyân Serkis'in, *Mu'cemü'l-matbûâti'l-'arabiyye ve'l-mu'arrabe*, Mehmed Süreyya'nın, *Sicillî Osmâni yahut Tezkire-i Meşâhir-i Osmâniyye*, Taşköprüzâde İsmâmu'ddîn'in, *eş-Şekâ'iku'n-nu'nâniyye fi 'ulûmi'd-devleti'l-Osmâniyye*, ve *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (I-XXXIII ciltleri) adlı eserleridir.

2. ARAP DİLİ VE ARAP DİLBİLİM ÇALIŞMALARI

a) Arap Dili Kökeni ve Tarihi Gelişimi

Tarihin en eski dilleri arasında olan Arapça, ‘Sâmi dilleri’ ailesine mensup olup bu dil grubunun en zengin ve en çok işlenmiş koludur. Sâmi dil grubu ailesine mensup olan diller, Akadca (Asur-Babil), Aramca, Kenanca (Fenike-İbrânî), Arapça, eski Yemen ve Habeşçe dillerinden oluşmaktadır.²

Bu dil grubu adını, Hz. Nuh’un (a. s.) büyük oğlu Sâm’dan alır. Kendi içinde Batı Sâmi dilleri ve doğu Sâmi dilleri olarak iki büyük kola ayrılır. Bunlar da kendi içinde Güneybatı Sâmi Dilleri ve Kuzeybatı Sâmi Dilleri diye iki kola ayrılır. Arapça, Sâmi diller ailesinin güneybatı kolunda yer almaktadır. Sâmi dilleri deyince akla daha çok Arap Yarımadası’nın güney kesimine yerleşmiş olan kavimlerin lehçeleri gelir. Arapça, Habeşçe ile beraber Güneybatı Sâmi dilleri grubunu oluşturmaktadır.³

Sâmi dillerini konuşan kavimlerin anavatanının neresi olduğuna dair çeşitli ihtilaflar bulunsa da, birçok araştırmacının bu dili konuşan topluluğun anavatanının Arap yarımadası olduğu noktasında ittifak etmişlerdir.

Arapça, Arap yarımadası dediğimiz, Yemenden başlayıp Irak, Suriye ve Filistin’e kadar olan bölgede ve kuzey ve orta Afrika’da yaşayan kabilelerin dilidir. Hicaz bölgesi, Arapça’nın zirveye ulaştığı yerdir.⁴

Bütünü ile Arapça’nın tarihi, gelişme ve yayılma safhaları ve bazı ara devreler birleştirilmek suretiyle sadeleştirilmiş bir plan içerisinde şöyle hulâsa edilebilir:

1. Eski Arapça,
2. Klasik Arapça ve ona kaynak olan eski edebî lehçeler (VI. -VII. yüzyıllar),
3. Orta Arapça,

² Yıldız, Hakkı Dursun, “Arab” md., *DİA*, III, 272; Çetin, M. Nihad, “Arap” md., *DİA*, II, 282.

³ Mustafâ Sâdık er-Râfi‘î, *Târîhu âdâbi’l-‘arab*, Beyrût, 1974, I, 74; Abdurrahman Fehmi, *Medresetü’l-‘arab*, İstanbul 1868, s. 18; Ahmet Subhi Furat, *Arap Edebiyatı Tarihi*, İstanbul, 1996, I, 41-44; Çetin, M. Nihad, “Arap” md., *DİA*, II, 282.

⁴ bk., Yıldız, Hakkı Dursun, a. g. m., *DİA*, III, 248.

4. Yeni (modern) Arapça,

5. Bu son iki safhada edebî yazı diline müvazî olarak devamlı gelişen mahallî lehçeler.⁵

1. Eski Arapça. Eski Arapça'nın hususiyetleri ve geçirdiği safhalar hakkında bilgilerimiz bazı eski kitabelere, bir dereceye kadar da Araplar'la münasebetleri olmuş kavimlerin metinlerinde geçen kabile, şahıs ve yer adlarına dayanmaktadır.⁶

2. Klasik Arapça: Klasik Arapça tabiriyle bugün mevcut olan en eski edebî metinlerde, Kur'ân-ı Kerim'de ve hadiste gördüğümüz, daha sonraları da Arapça'nın yayıldığı yerlerde din, şiir, edebiyat ve ilim dili olarak ana çatısı değişmeden devam eden lehçeler üstü Arapça kastedilir. Bu dil, muhtelif bölgelerde, daha İslâmiyet öncesinden bugüne kadar mevcut farklı lehçelerin yanında kendisine mahsus bir gelişme seyri çizmiştir.⁷

3. Orta Arapça: İslâmiyet'in Arapça üzerindeki tesiri büyük ve devamlı olmuştur. Kur'ân'ı Kerim fasih Arapça'nın çatısını, esaslarını tespit için münakaşasız ve mükemmel bir numune olmuştur. Arapça'nın gelişme safhası günümüze kadar devam etmiş ve halen devam etmektedir.⁸

4. Modern Arapça: XIX. yüzyılın başından itibaren Arap dünyası ile Avrupa arasında yakın bir temas devri başladı. Umumiyetle Napolyon'un Mısır Seferi (m. 1798) yeni safhanın başlangıç tarihi kabul edilmiştir

5. Mahallî Lehçeler: Birbirinden uzak yerlerde farklı şartlar içinde yaşayan lehçeler, öteden beri edebiyata çok küçük nisbette aksetmiştir. Bu arada Arap yazısının kelimeleri farklı okumaya müsaade edişi yüzünden matbuatın lâyıkıyla yapamadığı bir hizmeti, bugün hızla yayılan sesli neşir vasıtalarının üzerine almış bulunmasına, böylece radyo ve televizyonun lehçeler arasındaki farklılaşmayı hiç değilse, bir ölçüde

⁵ Çetin, M. Nihad, "Arap" md., *DİA*, III, 282.

⁶ Çetin, M. Nihad, "a. g. m" *DİA*, III, 282.

⁷ Çetin, M. Nihad, "a. g. m. ", *DİA*, III, 282.

⁸ Çetin, M. Nihad, "a. g. m. ", *DİA*, III, 283.

yavaşlatacağına işaret edilmelidir.⁹

b) Arap Dilbilim Çalışmaları

Diller, insanlar gibi doğar, gelişir ve büyüyerek etki alanını genişleten bir özelliğe sahiptirler. Bu sebeple bütün diller, hem etkiler hem de etkilenir bir yapı arz etmektedir. Göçler, savaşlar, ticârî faaliyetler, din ve kültür vb. sebepler bir dilin etkileyen en önemli âmillerdendir. Arapça da zaman geçtikçe geniş bir coğrafyaya yayılmış, diğer bütün diller gibi çevresinde bulunan dilleri etkilemiş ve onlardan etkilenmiştir. Bu etkilenmenin sonucunda kelimeler alınıp verilmiş ve yabancı kelimeler bu dile girmiştir.

Daha önce sadece Arap yarımadasında konuşulan ve bu coğrafyada sıkışan Arapça, İslam'la tanışması ile birlikte yeni bir döneme girmiştir. İslam, fetihlerle kazanılan ülkelere de yayılarak etki alanını genişletmiştir. Bu bakımdan hicri ilk asırdan itibaren İslam âlemine katılmaya başlayan Irak, İran, Mısır ve Suriye üzerinde Arap dilinin yayılımı daha da hız kazanmıştır. Bu yayılma, Kuzey Afrika ülkeleri, Endülüs, Afganistan ve Hindistan'la beraber geniş bir coğrafyayı içine almıştır.¹⁰ Bu sebeple İslâmiyet'in Arapça üzerindeki tesiri çok büyük olmuştur. Bu tesir değişen şartlar ve koşullara göre şekilden şekle girerek devamlı bir etki alanı oluşturmuştur. Fethedilen topraklarda yeni Müslüman olanlar ve yeni dini hükümlerin ortaya çıkması gibi sebeplerden dolayı Arapça her devirde kendini güncellemiş ve geniş bir coğrafya üzerinde derin izler bırakmıştır.

Arapçanın özellikle Kur'an'ın ve bir dinin dili olması bu dilin yalnızca Araplar tarafından konuşulmayıp, milliyetlerine bakılmaksızın bütün Müslümanlar tarafından kullanılmasına sebep olmuştur.

Arapça, İslam'ın yayılmaya başladığı ilk yıllardan itibaren bütün İslam toplumlarınca önemsendiği gibi, Müslüman Türk milletinin de önem verdiği bir dil olmuştur. Arap dilinin bu denli ilgi görmesi, onun salt bir dil olma özelliğinin ötesinde, Müslümanların temel metinlerinin bu dille yazılmasından ve bir kısım ibadetlerini bu

⁹ Çetin, M. Nihad, "a. g. m. ", *DİA*, III, 281.

¹⁰ Subhi, Ahmet Furat, *a. g. e.*, I, 41-44; Abdülkerim Özaydın, *DİA*, III, 272.

dilden bağımsız yapamayışlarından, başka bir ifadeyle, bu dilin bir “din dili” olmasından kaynaklanmaktadır. Nitekim bu dilin kazandığı dinî boyut, onun önemini daha da artırmış ve onu yüzyıllarca kendi toplumu dışındaki halkların da ilgi odağı haline getirmiştir.¹¹

İlk Arap dili çalışmalarının başlamasına neden olan en önemli faktörler, şüphesiz, Kur’ân’ın doğru okunması ve Arapların yabancı milletlerle karışması sonucunda büyük bir yaygınlık kazanan lahn¹² olayıdır.

Nahiv¹³ sayesinde dil bozulmaktan, Kur’ân da okunmasındaki hatalardan ve manâlarının tahrif edilmesinden korunmuş, mevâlînin bir yandan Kur’ân, bir yandan da ilim ve anlaşma dili olan Arapça’yı öğrenmeleri kolaylaşmıştır.¹⁴

İslâmiyet’ten sonra Arap edebiyatında filoloji, çok erken bir devrede çeşitli şubeleriyle başlamış, izahı güç bir hızla gelişmiştir. Kur’ân-ı Kerîm’in doğru anlaşılması, her türlü bozulma tehlikelerine karşı korunabilmesi, yukarıda mâhiyeti açıklanan klasik Arapça’nın lügat hazinesinin derlenmesini, yapısının, gramerinin tespitini, hatta üslûp araştırmalarını gerektirmiştir. Bu sebeple Arap edebiyatında filolojiye ait çalışmalar Kur’ân-ı Kerîm’in yazılması, kitap haline getirilmesiyle başlamış ve bu arada gramer Kur’ân-ı Kerîm’de yazının ıslahı çalışmalarına bağlı olarak doğmuştur.¹⁵

Nitekim gramerle sıkı sıkıya bağlı İlk mühim çalışma, Ebü’l-Esved tarafından Kur’anda kelime sonlarının harekelenmesi (yani harf şeklinde müstakil karşılıkları

¹¹ Subhi, Ahmet Furat, *a. g. e.*, I, 45.

¹² **Lahn:** Dilde ve kıraatte hata yapmak anlamına gelmektedir. Buna göre, kelimelerin yapısında ve i’râbında hata etmeye lahn denildiği gibi, Kur’ân okurken, harflerin zât ve sıfatlarında hata yapmaya ve yapılan hatalara da lahn denir. Bk. Çetin, Abdurrahman, “Lahn”, *DİA*, XXVII, 55.

¹³ **Nahiv**, lügatte ‘نحوا’ fiilinden türetilmiş bir masdar olup, yönelmek, kastetmek, meyletmek, benzer, gibi, göre vb. anlamlara gelmektedir. Terim olarak ise; kelimenin cümledeki durumunu ve bu durumuna göre alacağı i’rabi inceleyen ilim anlamına gelmektedir. Bk. İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, Dâr-u İhyâi’t-Türâsi’l-Arabî, Beyrut, 1997, XIV, 76-78; Fîrûzâbâdî, Mecdü’d-din Muhammed b. Ya’kûb, *el-Kâmûsü’l-muhît*, Dâr-u İhyâi’t-Türâsi’l-Arabî, Beyrut, 1991, IV, 571; el- Kiftî, Cemâlüddin Ebü’l-Hasen Ali b. Yûsuf, *İnbâhü’r-ruvât ‘alâ enbâi’n-nuhât*, Kahire, Dârü’l-Fikri’l-Arabî, 1986, I, 4; Çetin, M. Nihad, “*a. g. m.*”, *DİA*, III, 296; İsmail Durmus, “Nahiv” md., *DİA*, XXXII, 300–306.

¹⁴ İbnu’n-Nedîm, *el-Fihrist*, s. 191–92; Enbârî, Ebu’l-Berekât Kemâluddîn, *Nuzhetu’l-elibbâ fî tabakâti’l-üdebâ*, thk. Muhamed Ebu’l-Fadl İbrâhim, Beyrut, Mektebetü’l-Asriyye, 2003, s. 19-20; Selami Bakırcı-Kenan Demirayak, *Arap Dili Grameri Tarihi*, Erzurum, 2001, s. 29.

¹⁵ Çetin, M. Nihad, *a. g. m.*, *DİA*, III, 296.

bulunmayan kısa seslilerle bilhassa kelime sonundaki çekim eklerinin ayrı işaretlerle gösterilmesi) olmuştur.¹⁶

Arap grameri, kelimelerin yapılarından bahseden sarf ilmi ve bu kelimelerin cümle dizisi halindeyken özelliklerini anlatan nahiv ilmi olmak üzere ikiye ayrılır. Sarf ve nahiv ilmi başlangıçta iç içe girmiş bir ilim iken sonraları birbirinden ayrılmış ve bağımsız birer ilim dalı olarak tahsil edilmeye başlanmıştır.

İslam'ın fetih hareketlerinin sonucu geniş bir coğrafyaya yayılması ve akabinde Arap olmayan yabancı unsurlarla karşılaşması, konuşma hataları, dilin bozulmaya başlaması, aslından uzaklaşması vb gibi birçok sorunu beraberinde getirmiştir. İşte bu da Arapça dil çalışmalarının başlamasına sebep olan ilk sebep olmuştur. Dillerine son derece düşkün olan Araplar, bu gelişmeler karşısında tedbir almak gerektiğini hissettiler.¹⁷ Rivayetlere göre Arap dili grameri konularının ele alınması ilk kez Hz. Ali'nin emri ile olmuştur.¹⁸ Hz. Ali'nin dil konusunda göstermiş olduğu gayretler, sonraki devirlerde bazı âlimlerin bunu bir ilim temeline dayandırmasını sağlamıştır. İşte bu konuda ilk çalışmayı yapan kişi Basralı ünlü dilci Ebu'l-Esved ed-Düelî (ö. 69/688) oldu. Bazı rivayetlerde Ebu'l-Esved'e dil meselesiyle uğraşmak hususunda ilk teşvikin Hz. Ali (r. a.) tarafından yapılmış olduğu rivâyet edilir. Hz. Ali, Ebu'l-Esved'e nahvin temel prensiplerini öğretir ve kelamın üç kısma ayrıldığını ifade eder.¹⁹

Bütün bu gelişmeler Nahiv çalışmalarının başlaması için uygun bir ortam oluşturmuştur. Ebu'l-Esved ed-Düelî'nin yaptığı çalışmalar sonucu 'nahiv' ilmi ortaya çıkmış ve gelişerek daha sonraki zamanlarda dil ekollerinin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır.²⁰ İlk kurulan ekol, Ebu'l-Esved ed-Düelî'nin kurucusu olduğu Basra Dil Ekolüdür.

¹⁶ Çetin, M. Nihad, a. g. . m., *DİA*, III, 296.

¹⁷ Sevkî Dayf, *el-Medârisu'n-nahviyye*, Dâru'l-Ma'ârif, Kahire, 1999, s. 12; Furat, Ahmet Subhi, a. g. e., s. 242.

¹⁸ İbnü'n-Nedim, *Kitâbü'l-fihrist*, s. 40-41, *Beyrut t. y.* ; Hamevî, Yâkut, *İrşâdu'l-erib ilâ ma'rifeti'l-edîb el-ma'rûf bi mu'cemu'lüdebâ ev tabakâtu'l-üdebâ*, London, 1927, VII, 34-38; *el-Kıfî*, a. g. e, I, 4-12, 13-23.

¹⁹ Enbârî, a. g. e., s. 4; *el-Kıfî*, a. g. e., I, 15; Arslan, Ahmet Turan, *İmam Birgivi Hayatı Eserleri ve Arapça Tedrisatındaki Yeri*, Sehâ Yay. İstanbul, 1992, s. 131.

²⁰ İbnü'n-Nedim, a. g. e., s. 61.

Arap dilinin kurallarını ortaya koyan çalışmaları başlıca iki grupta ele alabiliriz:

1. İlmü'n-Nahv (Dilbilgisi): Nahiv ilmi kendi içinde Sarf²¹ (sözcük bilimi) ve Nahv (söz dizimi) olmak üzere ikiye ayrılır.

2. İlmü'l-Luğa (sözlük bilimi): Kelimelerin çeşitli kaynaklardan toplanması ve doğru kullanımlarının verilmesi çalışmalarını ifade etmektedir. Günümüz tabiri ile sözlük çalışmalarını ifade etmektedir.

Nahiv kelimesi başlangıçta morfoloji ve sentaksı içine alan geniş manası ile gramerin bütünü için kullanılıyordu. Ancak IX. yy'da sarf ve nahiv tedricen birbirinden ayrılarak hemen hemen ayrı birer ihtisas sahası haline geldi. Morfoloji, sarf ilmi olarak ifade edilince nahiv daha çok sentaksı ifade etmek için kullanıldı.²²

Bütünü ile Arap filolojisinin kuruluşu ve bu arada gramer ve lügat çalışmaları, klasik dil ve edebiyat malzemesinin derlenmesi gayretleriyle bir arada hicrî ilk yüzyılın başlarında kurulan iki şehirde, önce Basra'da sonra onunla birlikte Kûfe'de gerçekleşti. Bu iki muhitteki dil ve edebiyat çalışmaları, farklı prensipleri, meseleleri kendilerine mahsus bir görüşle ele alış ve inceleyiş tarzları, dolayısıyla ihtilâfları, münakaşaları olan iki filoloji mektebinin doğmasını neticelendirdi.²³

c) Basra Dil Ekolü

Basriyyûn²⁴ da denilen bu ekolün temeli, Ebu'l Esved ed-Düvelî'nin (ö.

²¹ Sarf kelimesi (صرف) fiilinden türemiş bir kelimedir. Kelime anlamı itibari ile uzaklaşmak, döndürmek, bir halden bir hale çevirmek, (kelimenin) çekimini yapmak, harcamak ve sarfetmek vb. anlamlara gelmektedir. Terim olarak ise, kastolunan anlamı sağlamak için kelimenin girdiği şekiller hakkında bilgi veren ilim dalı olarak kullanılır. Bk. İbn Manzûr, *a. g. e.*, VIII, s, 328-330; Muhammed Muhyiddîn Abdülhamid, *Dürüsü't-tasrîf*, s. 4-5, Beyrut, 1990; Muhammed Tuncî-Râcî Esmer, *el-Mu'cemü'l mufassal fi 'ulûmi'l-luga*, , Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 1993, I, 366; Muhammed Tuncî, *Mu'cemü 'ulûmi'l-arabiyye*, Dâru'l-Cil, Kahire, 2003, s.259; Ebü'l-Kâsım İsmail b. Abbad b. Abbas Talekâni Sâhib b. Abbâd, *el-Muhît fi'l-luga*, (thk. Muhammed Hasan Âl-i Yâsin) , Âlemü'l-Kütüb, Beyrut, t.y., VIII, 128; Soner Gündüzöz, "Sarf ve Nahiv İlimlerinin Doğuşu Üzerine", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, IX (1997), 283–298.

²² Çetin, M. Nihad, "a. g. m. ", *DİA*, III, 296.

²³ Çetin, M. Nihad, "a. g. m. ", *DİA*, III, 296.

²⁴ II-IV. (VIII-X.) yüzyıllar arasında Basra'da yetişen ve Arapça'nın gramer kaidelerini tespit etmeye çalışan dilcilerle bunların görüşlerini benimseyen âlimlere verilen ad. Bk. Kılıç, Hulûsi, "Basriyyûn" md., *DİA*, V, 119.

69/688) karşılaştığı gramer hatalardan dolayı tedbir almak amacıyla nahiv ilmi ile ilgili çalışmalara başlamasına dayanmaktadır. Bu mektebin kurucusu ve ilk hocası Ebu'l Esved ed-Düvelî,²⁵ birçok talebenin de yetişmesini sağlamıştır. Talebelerinin en meşhurları, Yahya b. Ya'mer ed-Devvânî (ö. 129/746)'dir. Diğer talebeleri, Ebu 'Amr b. el-Alâ el-Mâzinî (ö. 154/771) ve talebesi Abdullah b. Ebi İshak el-Hadramî (ö. 127/745), İsa b. Ömer es-Sekafî (ö. 194/811) ve talebesi İmam Halil b. Ahmed el-Ferâhidî (ö. 175/791), Yunus b. Hâbib (ö. 183/789-800), Sîbeveyh (ö. 180/796), el-Ahfeşü'l- Evsat diye meşhur olan Ebu'l-Hasen (ö. 207/822), Ebu Zeyd el-Ensârî (ö. 215/830), Sâid b. Mes'ade (ö. 215/830-31), Ebu 'Ubeyde (ö. 209/824-25), el-Esmâî (ö. 216/831), Ebu 'Ubeyd (ö. 223/837), Ebu Osman Bekr b. Osman el-Mâzinî (ö. 246/860-61), Ebu'l-'Abbas el-Müberred el-Ezdî (ö. 285/898), Ebu İshak İbrahim b. Muhammed ez-Zeccâc (ö. 316/928-29), Ebu Sâid el-Hasen b. Abdullah el-Merzubân es-Sîrâfî (ö. 368/980), Ebu Nasr Harun b. Musa (ö. 401/1010-11), Yusuf b. Süleyman es-Sentemerî (ö. 476/1083-84) ve diğerleri.²⁶

Bu mektebin çalışmaları semâ' (dinlenmeye, ağızdan derlemeye) ve kıyasa dayanıyordu. Basralılar, sadece titizlikle seçtikleri fasih bedevîlerden dil ve edebiyat malzemesi derliyor, seyrek değil de sık rastlanan malzemeleri kıyasa esas alıyor ve öylece kâideleri tespit ediyorlardı.²⁷

Dil çalışmalarının hazırlık safhaları bir yana bırakılırsa, nahve dair kitap yazmış olması muhtemel ilk âlim, Abdullah b. Ebî İshak (ö. 127/745)'tir. Bu sahada kaleme alınmış ve isimleri tespit edilebilen en eski iki eserin müellifi de İsa b. Ömer es-Sekafî'dir. Bu mellifin yazmış olması muhtemel ilk iki eser, '*el-Câmi*' ve '*el-İkmâl*' dir. Bu eserler, günümüze ulaşamamıştır.²⁸

Bunları hemen takip eden bir dehanın Arap filolojisine en az yüz yıllık bir

²⁵ el-Kıftî, *inbâhü'r-ruvat*, I, 7; Suyûtî, Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr, *Buğyetü'l- vu'ât fi tabakâti'l-Lugaviyyîn ve'n-Nuhât*, Kahire, 1964, II, 22; Ya'kûb, Emil Bedî, *el- Mu'cemü'l-mufasssal fi'l-luğaviyyîne'l-'arab*, , Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1997, I, 316; Durmuş, İsmail, "Nahiv" md., XXXII, 304.

²⁶ Abdurrahman Fehmî, *Medresetü'l-'arab*, III, 37-42; el-Kıftî, *inbâhü'r-ruvat*, I, 341-347; Suyûtî, *a.g.e.*, I, 4; Şevki Dayf, *el-Medârisü'n-nahviyye*, Mısır, 1968, s. 11-50; Furat, *Arap Edebiyatı Tarihi*, s. 243-256; Ahmed Turan Arslan, *a. g. e.*, s. 132-133; Çetin, M. Nihad, "Arap" md., *DİA*, III, 297; Kılıç, Hulûsi, *a. g.m.*, *DİA*, V, 119.

²⁷ el-Kıftî, *a.g.e.*, II, 346; Çetin, M. Nihad, '*a. g. m.*' md., III, 296.

²⁸ el-Kıftî, *a.g.e.*, II, 346-60; Çetin, M. Nihad, '*a. g. m.*' md., III, 296.

merhale kazandırdığı şüphesizdir. Ele aldığı mevzuların hudutlarını çizen, ıstılahlarını hazırlayan, onları sistemli disiplinler olmalarını sağlayacak bir yola sevk eden bu müstesna âlim Halîl b. Ahmed el-Ferâhîdî'dir.²⁹ Bu müellif, lügat ve aruz çalışmalarına da yön verdi. Onun nahve dair bilgilerinin talebesi Sîbeveyh (ö. 180/796)'e borçluyuz.³⁰

Basra ekolünde ilk gramer ve sözlük çalışmalarının yanında ilk ansiklopedik çalışmalar da yapılmıştır. Basra dili ekolü mensuplarının sarf ve nahve dair eserlerini kısaca şöyle sıralayabiliriz: Halil b. Ahmed (ö. 175/791); lügat, gramer ve aruz çalışmalarına yön vermiş ve ilk Arapça lügat kitabı olarak *Kitâbu'l-'ayn*'ı telif etmiştir.³¹

Halil b. Ahmed'den nahvi öğrenen Sîbeveyh'in, *el-Kitab* adlı eseri, Arapça'da sarf ve nahvin bütün ayrıntılarını konu edinen ilk gramer kitabı olup günümüze kadar ulaşabilen ilk eserler arasındadır.³² Bu kitap, daha sonraki nahiv çalışmalarına kaynaklık etmiştir. Sîbeveyh'in talebesi el-Ahfeş'in *Kitabu'l- mekâyis fi'n-nahv'i* ve *Kitabu'l-iştikâk* adlı iki eseri en dikkat çeken eserlerdendir.³³

c) Kûfe Dil Ekolü

Kûfe dilcilerinin grameri başlangıçta Basralı dilcilerden aldığı ve iki mektebe mensup dilciler arasında zamanla oluşan taassup neticesinde şiddetli tartışmaların ortaya çıktığı bilinmektedir.³⁴ Bu muhalefetler, Kûfe ekolü diye meşhur olan yeni bir dil ekolünün ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu ekole mensup olan kimselere 'Kûfiyyûn'³⁵ denilir.

Bu ekolün kurucusunun Ebû Cafer Muhammed b. Ebû Sâre er-Ruâsî (ö. 187/803) olduğu kabul edilir.³⁶ Kûfe mektebi, Kisâî ve Ferrâ ile Basra mektebinden tamamen bağımsız hale gelmiştir. Ancak özellikle Ferrâ tarafından ortaya konan özgün

²⁹ İbnü'n-Nedim, *a. g. e.*, s. 24-43; Hamevî, *Mu'cenu'l-Üdebâ*, XI, 72-76; el-Kıftî, *a.g.e.*, I, 341-347; Tevfik Rüşü Topuzoğlu, 'Halil b. Ahmed' md., *DİA*, XV, 309-312.

³⁰ el-Kıftî, *a.g.e.*, s.351; Çetin, M. Nihad, *a. g. m.*, III, 296

³¹ Ya'kûb, Emil Bedî, II, 346; el-Kıftî, *a. g. e.*, II, 346-360; Çetin, M. Nihad, *a. g. m.*, III, 296

³² İbnü'n-Nedim, *a.g.e.*, s. 51-52; Hamevî, *a.g.e.*, XVI, 114-127; el-Kıftî, *a. g. e.*, II, 346-360

³³ İbnü'n-Nedim, *Kitâbü'l-Fihrist*, s. 51-52; Hamevî, *a.g.e.*, XVI, 114-127; el-Kıftî, *a. g. e.*, II, 346-360

³⁴ İbnü'n-Nedim, *a.g.e.*, s. 64-77; Şevkî Dayf, *Târihu'l-edebi'l-'Arabî*, II, 153-161; Furat, *a.g.e.*, s. 256-262; Durmuş, İsmail, "Nahiv" md., XXXII, 304.

³⁵ Kılıç, Hûlûsi, "Kûfiyyûn" md., *DİA*, XXVI, 345-346.

³⁶ İbnü'n-Nedim, *a. g. e.*, s. 289.

terimler, kurallar ve ölçülerle Kûfe grameri kemaline ulaşmıştır. Bu bakımdan Kûfe mektebinin gerçek lideri Ferrâ sayılır.³⁷

Bu ekolün çalışmaları aynen Basra ekolü gibi semâ'a (duymaya ve ağızdan derlemeye) ve kıyasa dayanıyordu. Ancak Kûfeliler, semâ'ın kaynağını seçmekte dikkatli olmadıkları gibi, nâdir ve şaz da olsa duydukları her şekli kıyaslarına mesnet yapmaktaydılar.³⁸ Bu da Kûfelilerin gramer prensipleri hususunda Basralılar kadar dikkatli ve titiz davranmadıklarını göstermektedir.

Bu dil ekolünün temsilcilerini ve onlara ait eserleri şöyle sıralayabiliriz;

er-Ruâsi'nin (ö. 187/803), *el-Faysal'ı*; el-Kisâi'nin (ö. 189/805), *Kitâbu'l mesâdir*, *Kitâbu'l-hurûf* u; el-Ferrâ'nın (ö. 208/823), *Kitâbu'l-hudûd*, *el-Müzekker ve'l-müennes*, *Kitâbu'l-maksûr ve'l-memdûd*, *Kitâbu't-tasrîf*, *Kitâbu'l-ebniye*, - *Kitâbu'l-idğâm'ı*; Ebu 'Amr eş-Şeybânî'nin (ö. 213/828) *Kitâbu'l-lügat'ı*; Sa'leb'in (200-291/815-904) *Kitâbu'l-Fasîh*, *el-Mecâlis*, *Kavâidu'ş-şi'r'i*; bu ekolün önemli eserleridir. Ayrıca Lügatçı ve dilci İbnü's- Sikkît (ö. 224/858), el-Mufaddal ed-Dabbî (ö. 170/786) gibi âlimler bu ekolün temsilcileri olarak zikredilebilir.³⁹

c) Bağdat Dil Ekolü

Hicri II. asrın ortalarından itibaren hükümet merkezi Bağdat'a taşındı. Ayrıca Basra ve Kûfe ekollerinin zamanla cazibesini yitirmeye başlaması ve Bağdat'ın merkez haline getirilmesi bu asırda ilim merkezinin de Bağdat'a taşınmasını sağlamış oldu.

Kûfe ve Basra ekollerinin dil konusundaki hararetli çalışmaları ve ihtilâfları müstakil kitaplara mevzu olmuştur. İşte bu iki ekolün çalışmaları, Arapça'nın edebî mahsullerinin derlenmesi ve kaidelerinin tespitinde büyük rol oynamıştır.⁴⁰

Ebû Ali el-Fârisî (ö. 377/987), İbn Cinnî (ö. 392/1001), ez-Zeccâcî (ö. 338/949) gibi âlimler Basra ve Kûfe ekollerinin yaptıkları çalışmalara ve ihtilaflara uzlaştırıcı bir yöntemle bakarak dil çalışmalarına yeni bir boyut kazandırmaya

³⁷ Şevkî Dayf, *a.g.e.*, s. 245-287; Kılıç, Hülûsi, *a. g. m.*, *DİA*, XXVI, 345.

³⁸ Çetin, M. Nihad, *a. g. m.*, III, 296.

³⁹ İbnü'n-Nedim, *a. g. e.*, s. 89; Çetin, M. Nihad, *a. g. m.*, III, 296; Durmuş, İsmail, *a. g. m.*, XXXII, 302.

⁴⁰ Şevkî Dayf, *a.g.e.*, s. 245-287; Çetin, M. Nihad, *a. g. m.*, III, 297.

çalışmışlardır. Dolayısı ile Basra ve Kûfe ekolünün görüşlerinden istifade eden âlimler, ilk zamanlar Basra ve Kûfe ekollerinin devamı gibi görünseler de bu iki ekolün görüşlerini birleştirerek hicri IV. asrın başlarından itibaren üçüncü bir ekolün kurulmasını sağlamışlardır. İşte bu ekole ‘Bağdat Ekolü’ denmiştir.⁴¹

Bu ekolün en önemli temsilcileri ve eserlerini şöyle özetleyebiliriz: ez-Zeccâcî, *el-Cümel, Kitabu’l-izâh*; Ebû Ali el-Fârisî (ö. 377/987), *el-İzâh, et-Tekmile, el-Mesâil eş-Şirâziyât, el-Mesâil, el-Halebiyyât*; İbni Cinnî, *el-Hasâis fi’n-Nahv, Kitabu’l-Luma’ fi’n-Nahv, et-Tasrîfü’l-Mülûkî, Sirru’s-sinâ’a*; Zemaşerî (ö. 538/1144), *el-Mufassal, el-Keşşâf (Tefsir)* ve İbnu’ş-Şecerî (ö. 542/1148), lugalçî, dilci, tarihçi el-Enbârî (ö. 577/1181) gibi dilciler Bağdat Dil Mektebi’nin önemli temsilcilerin sayılırlar.⁴²

c) Endülüs Dil Ekolü

Bu ekol, hicri III. asrın sonlarına doğru ortaya çıkmıştır. Bu ekol mensupları, hicri IV. asrın sonlarına kadar toplanan malzemeyi ve yazılan eserleri kaynak olarak almışlar, bu çalışmalara ilave olarak yeni fikirler ve tasniflerle onları yeniden ele alıp hülâsa veya şerh etmişlerdir.⁴³

Kurtubalı İbn Medâ (ö. 592/1196), eski dilcilerin nahiv meselelerinin izahına temel olan görüşlerini reddetmişti. Onun modern dil anlayışına çok yakın fikirleri, yüzyılların alışkanlığı ve büyük otoritelerin manevî baskısı lâyük olduğu alâkayı görmemesine sebep olmuştur. Türkçe’ye dair eserler de yazmış olan *Kitâbü’l-idrâk* sahibi Gırnatalı Ebû Hayyân (ö. 745/1345), meşhur *el-Elfiye* müellifi İbn Mâlik de (ö. 672/1274) Endülüs mektebi mensuplarından.⁴⁴

c) Mısır Dil Ekolü

Mısır ekolü de Endülüs ekolü gibi yeni bir ekol olmayıp daha önce yapılan dil çalışmalarını gözden geçirerek tasnife tabi tutmuşlar. Bazen yeni görüşler ilave etmişler, fakat daha çok görüşlerin hülâsa ve şerh çalışmaları ile meşgul olmuşlardır.

⁴¹ Şevkî Dayf, *a.g.e.*, s. 245-287; Çetin, M. Nihad, *a. g. m.*, III, 297.

⁴² İbnü’n-Nedim, *el-Fihrist*, s. 95; Şevki Dayf, *el-Medârisü’n-Nahviyye*, s. 245-252; Çetin, M. Nihat, *a. g. m.*, *DİA*, III, 297; Kılıç, Hulûsi, “Kûfiyyûn” md., *DİA*, XXVI, 245-246.

⁴³ Şevki Dayf, *a. g. e.*, s. 286-330; Çetin, M. Nihat, *a. g. m.*, *DİA*, III, 297.

⁴⁴ Çetin, M. Nihat, “*a. g. m.*,” md., *DİA*, III, 297

Mısır ekolünün mensupları arasında, meşhur *el-Kâfiye* sahibi İbn Hâcib (ö. 646/1249), *Muğni'l-lebîb*, *Katru'n-nedâ*, *Şuzûru'z-zeheb*, *el-İ'râb an kavâ'idi'l-i'râb* gibi nahiv konusunda çok önemli eserlerin müellifi olan İbn Hişâm (ö. 761/1360) gibi şöhretler vardır.⁴⁵

Şimdiye kadar zikrettiğimiz dil ekollerinin yaptıkları ilmi çalışmalar, sonraki yüzyıllarda yapılacak çalışmalara ve araştırmalara ışık tutmuş, kaynak olmuştur.

3. HACI SELİM AĞA ve HACI SELİM AĞA KÜTÜPHANESİ

a) *Hacı Selim Ağa*

Selim Ağa, Reisü'l-küttâb Tavukçubaşı damadı Mustafa Efendi'nin (tayini, m. 1736-1741 ve 1744-1747) İran'dan satın almış olduğu bir köledir. Sonradan efendisi tarafından azat edilmiştir. Şeyhülislâm Reiszâde Mustafa Aşir Efendi'nin babası olan, birçok hayratı bulunan Mustafa Efendi'nin kendi hane halkından İranlı bir cariye ile birleştirdiği Selim Ağa'ya bir süre sonra hazinedarı Bekir Ağa (daha sonra Paşa) sahip çıkmış ve Darphane Eminliği'nde madenlere gönderip para ve mal sahibi olmasını temin etmiştir.

Bekir Paşa'nın vezirliği zamanında onunla Mısır ve Halep'e giden Selim Ağa, Paşa'nın vefatından sonra Başdefterdar Mektubî İbrahim Sarım Efendi'nin (Paşa) dairesine girmiş ve daha sonra da (m. 1768-1774) Osmanlı-Rus savaşının başında Edirne Sarayı'nın tamirine memur edilmiştir.

Hırs ve açgözlülüğüne dair hareketlerinden dolayı Sultan III. Mustafa (m. 1757-1774) katlini emretmişken, aracı şefâatçiler onu tehlikeden kurtarıp Hotin (Romanya'nın Besarabya bölgesinde bir kale) defterdarlığına tayin edilmesini sağlamışlardı. Burada mal toplayıp yalan ve hileli tasarruflar ile epeyce yüklü para edinmişti. Harp sırasında Ordu, Sadrazam Nişancı Yağlıkçızâde Hacı Mehmet Emin Paşa (sadareti, m. 1768-69) kumandasında ve 1769 Nisan ayının sonlarında Şumnu'ya geldiği zaman Başkapu Kulluğu ile şan kazanıp Kapucubaşılık görevine atandı. Ve bu

⁴⁵ Şevkî Dayf, *a.g.e.*, s. 327; Çetin, M. Nihat, *a. g. m.*, *DİA*, III, 297

sayede Sultan I. Abdülhamit'in merhametine intisab etmiş oldu. Bir müddet sonra Sultan Abdülhamit'in merhametini çekerek oğlu Ahmet Nazif Efendi'ye Mısır kâtipliğinin verilmesini sağladı. Bu sırada kendisi de Darphane Emini oldu. Daha sonra Tersane Eminliği görevlerine getirildi.⁴⁶

Saraydaki nüfuzu gittikçe artan Selim Ağa, iş görmek isteyenlerin başvuracakları yegâne merci haline geldiği söylenir. Selim Ağa'nın saraydaki bu parlak ikbali, III. Selim'in (m. 1789-1807) tahta geçmesi ile son buldu. Sultan Selim'in veliaht olarak bulunduğu dairenin, dışarı ile görüşmesini sağlayan bir pencere vardı. O sırada çuhadar ve sonra kaptan-ı derya olan Küçük Hüseyin Ağa (Paşa) ile bu pencere önünde sohbet ederdi. Bunu gören Selim Ağa, pencereyi tuğla ile ördürerek Sultan Selim'in tam bir hapis hayatı yaşamasına sebep olmuştu. Bu hadiseden dolayı Ağa'ya müthiş muğber olan (kırılan) Sultan Selim, tahta geçtikten 34 gün sonra 15 Şaban 1203 (11 Mayıs 1789) tarihinde Tersane'ye giderek, kendisinin içinde toplantı yapacağı büyük kalyonda, Tersane Emini Selim Ağa'yı cellâtlara teslim etmişti.

Yukarıda belirtilen tarihte idam edilen Selim Ağa, kütüphanesinin yanında bulunan mektebinin bahçesine gömülmüştü. Sonradan mektep yıkıldığından oğlu Ahmet Nazif Efendi ve zevcesi Zeynep Kadın ile birlikte 1926 senesinin Aralık ayında kütüphanenin mektep tarafındaki duvarı dibine nakledilmiştir.

Hacı Selim Ağa'nın Nazif Efendi'den başka Mehmet Emin Bey adlı bir oğlu daha vardı. Emin Bey, Sadrazam Seyyid Hasan Paşa'nın kızı Hâce Şerife Esmâ Hanım ve Ömer Ağa'nın kızı Hâce Şerife Hatice Hanım ile evlenmişti. Çocukları Şerife Fatma, Şerife Cemile ve Mahmut Nuri Bey'dir.⁴⁷

b) Hacı Selim Ağa Kütüphanesi

Kütüphane, İstanbul'un Üsküdar semtinde Selâmialî Efendi Caddesi üzerindedir. Kütüphane 1196 (m. 1782) tarihinde Hacı Selim Ağa tarafından yapılmıştır.

⁴⁶ Mermi Haksan, *Yüzyıllar Boyunca Üsküdar*, II, 949-955; *İstanbul Ansiklopedisi*, I, 488; N. Bayraktar, *Üsküdar Kütüphaneleri, Vakıflar Dergisi*, sy., 16, s. 52-53

⁴⁷ Mermi Haksan, *a.g.e.*, II, 949-955.

Süleymaniye Genel Kitaplığı fotokopi arşivinde 20 numara ile kayıtlı bulunan Selim Ağa vakfiyesinde kütüphanenin kuruluşuna dair şöyle bir arşiv vesikası bulunmaktadır: “*Bundan akdem etba-yı ma'lumden 15. 000 gurusunu vakf edüb*” bunun 2. 500 kuruşu ile İstanbul'da Yeniçeri Odaları içinde bir çeşme ve '2. 500 gurusunu Medine-i Üsküdar'da Tenbel el-Hac Mehemed Mahallesi'nde müştemilâtı ma'lumeyi havi birbirine muttasıl üç bab mülk menzil iştirasına (satın almak) ve ma'ada onbin gurusun menazil-i mezburenin (adı geçen üç evin) ebniyelerini hadm (yıkma) ve arsalarını birbirine zam ve üzerine bir mektebi ra'na binasına harc u sarf olunmasını şart ve ta'yin etmekle' çeşme, mektep ve kütüphane binaları tamamlanmıştır. Tamamlanan bu kütüphaneye; 'Kütüb defterinde her birinin isim ve vasf ve satırları muharrer ve zahrları mahtum (sırtları mühürlü) cild-i kütüb-i nefisemi' vakfettim” diyerek, 1299 kitap vermiştir.

Kütüphanede 4. 000 civarında yazma eser, 1. 500 civarında matbu eser bulunmaktadır. Kitaplar ağırlıklı olarak; Hacı Selim Ağa, Nurbânu Sultan, Kemankeş Emir Hoca ve Aziz Mahmut Hüdâyi Efendi koleksiyonlarına aittir. Selim Ağa Kütüphanesi'nin kendi kitapları 1299 adet olup sonradan buna Nurbânu Valide Sultan Camii'nden getirilen 139 kitap; Yakup Ağa Mektebi'nden getirilen 29 kitap; Kemankeş lâkabıyla anılan Emir Hoca'nın 1135 (1722) senesinde Nurbânu Valide Sultan Camii için vakfettiği 695 adet kitap ve Aziz Mahmud Hüdâyî Efendi Camii avlusunda bulunan kütüphanesindeki 1996 kitap ilâve edilmiştir.

Bu kitapların 2049 adedi Arapça, 1466 adedi Türkçe, 161 adedi Farsça, 99 adedi Arapça-Türkçe, 5 adedi Arapça-Farsça, 12 adedi Farsça-Türkçe, 1 adedi Fransızca ve 1 adedi de Kürtçe'dir. Bunlardan başka kütüphanede ayrıca Haşim Paşa'nın, Hüseyin Kâzım Bey'in ve İhsan Mahvi Bey'in kitapları bulunuyordu. Fakat bunlar daha sonra Süleymaniye Kütüphanesi'ne nakledilmiştir.⁴⁸

⁴⁸ Hacı Selim Ağa ve Kütüphanesi hakkında geniş bilgi için bk., Mehmet Mermi Haksan, *Yüzyıllar Boyunca Üsküdar*, II, 949-955, *İstanbul Ansiklopedisi*, I, 488; N. Bayraktar, *Üsküdar Kütüphaneleri, Vakıflar Dergisi*, sy., 16, s. 52-53; İ. Erunsal, *Türk Kütüphaneleri Tarihi*, II, 110, 121, 158, 244; Yıldız Durbalı, *İstanbul Kütüphaneleri ve Sıbyan Mektepleri*, yayınlanmamış tez.

Birinci Bölüm

SARF İLMİNE DÂİR OLAN ESERLER

A. Sarf İlmine Dair Olan Eserler

1. *el-İzzî fi't-tasrîf* / ez-Zencânî (ö. 655/ 1257)

Kemankeş, 000638

Varak/Sayfa : 19/37

Satır Sayısı : 10

Ebadı : 196×140-110×53

Müstensihi : Tespit edilemedi.

İstinsah Tarihi: Tespit edilemedi.

Hat Çeşidi : Ta'lik

Müellifin tam adı, İzzeddîn b. İbrâhim b. Abdulvahâb b. Ebu'l-Me'âlî el-Hazrecî ez- Zencânî'dir (ö. 655/ 1257).⁴⁹ Zencânî, özellikle sarf üzerine yapmış olduğu çalışmalardan ötürü şöhret bulmuştur.

Eserleri arasında kendisine nisbetle anılan kısaca '*el-İzzî*' diye tanınan '*el-İzzî fit-Tasrîf*'⁵⁰ adlı bu eseri çok meşhurdur. Müellifin adından dolayı '*İzzî*' diye tanınmıştır. 15. asırdan itibaren medreselerde de okutulan *el-İzzî*'nin üzerine birden çok serh çalışması yapılmıştır. Bunların içinde ünlü âlim et-Taftazânî'nin (791-92/1389-90)

⁴⁹ Müellif hakkında bilgi için bk., es-Subki, *Tabakâtu's-şâfi'iyye*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, ths, V, 47-48; el-Bağdâdî, İsmâil Paşa, *Hediyyetu'l-ârifin esâi'l-Müellifin ve âsâri'l-müsannifin min Keşfi'z-zünûn* (Hâcî Halîfe ekinde), Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1982, V, 12; Ömer Rızâ Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifin terâcimü musannifi'l-kütübi'l-'Arabiyye*, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, I, 42, Beyrut, t. y.

⁵⁰ Eser hakkında bilgi için bk., Hâcî Halîfe, *Keşfu'z-zünûn an esmâi'l-kutub-i ve'l-fünûn*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, t. y., II. 1139; Arslan, Ahmet Turan, *a. g. e.*, s. 175.

yapmış olduğu şerh en meşhur olanıdır. ⁵¹

İzzi'de özellikle i'âl kaidelerinin izahı yapılmakta, illetli fiilerin istisnâi halleri zikredilmektedir.

Kitabın sonlarında ise ism-i zaman ve ismi mekan bahis konusu edilmektedir. ⁵² Eser, sade ve ciltsizdir. Eserin son kısmı eksiktir.

2. *el-İzzî fi't-tasrîf / ez-Zencânî* (ö. 655/ 1257) ⁵³

Kemankeş, 000639

Ebadı : 205x150 -150x70

Varak/Sayfa : 20/39

Satır sayısı : 17

Hat çeşidi : Ta'lik

Müstensihi : Tespit edilemedi.

İstinsah Tarihi: Tespit edilemedi.

Tezhip / Cilt: Ebru kaplı mukavva cilt olup, dip kısım meşindir.

3. *el-İzzî fi't-tasrîf / ez-Zencânî* (ö. 655/ 1257) ⁵⁴

Kemankeş, 000641

Ebadı : 200x125 -122x50

Varak/Sayfa : 23/45

Satır sayısı : 11

⁵¹ Arslan, Ahmet Turan, *a. g. e.*, s. 174.

⁵² Arslan, Ahmet Turan, *a. g. e.*, s. 175.

⁵³ Müellif ve eseri hakkında bilgi için 1. sayfaya bakınız.

⁵⁴ Müellif ve eseri hakkında bilgi için 1. sayfaya bakınız.

Hat çeşidi : Ta'lik

Müstensihi : Tespit edilemedi.

İstinsah Tarihi: Tespit edilemedi.

Tezhip / Cilt: Mukavva ciltli, dip sertap meşin olup şirazesı bozuktur. Eser tamire muhtaçtır. Eser, Kemankeş bölümünde bulunan 641 numaralı kitabın 60-89 sayfaları arasındadır.

4. *el-İzzî fi't-tasrîf / ez-Zencânî*(ö. 655/ 1257)⁵⁵

Kemankeş, 000643

Ebadı : 172x120 -110x72

Varak/Sayfa : 20/39

Satır sayısı : 9

Hat çeşidi : Nesih

Müstensihi : Tespit edilemedi.

İstinsah Tarihi: Tespit edilemedi.

Tezhip / Cilt: Mukavva ciltli, dip sertap meşindir.

Eser, Kemankeş bölümünde bulunan 643 numaralı kitabın 46-71 sayfaları arasındadır.

5. *el-İzzî fi't-tasrîf / ez-Zencânî* (ö. 655/ 1257)⁵⁶

Hacı Selim Ağa, 001213

Ebadı : 185x103 -120x50

⁵⁵ Müellif ve eseri hakkında bilgi için 1. sayfaya bakınız.

⁵⁶ Müellif ve eseri hakkında bilgi için 1. sayfaya bakınız.

Varak/Sayfa : 8/15

Satır sayısı : 19

Hat çeşidi : Nesih

Müstensihi : Tespit edilemedi.

İstinsah Tarihi: Tespit edilemedi.

Tezhip / Cilt: Vişne rengi parlak meşin şemse, köşebendli, zincirekşi ve miklaplıdır. Eser serlevha ve cetvel ikkil müzehheptir. Eser, Hacı Selim Ağa bölümünde bulunan 1213 numaralı kitabın 23-31 sayfaları arasındadır.

6. Şerhu'l-İzzî / Saadeddin Mesud b. Ömer et-Taftazânî (ö. 791-792/1389-1390)

Hüdâyi Efendi, 001647

Ebadı : 215x152 -170x82

Varak/Sayfa : 131/261

Satır sayısı : 19

Hat çeşidi : Ta'lik

Müstensihi : Mehmet b. Mustafa b. Ali Tokâdî

İstinsah Tarihi: 1122

Tezhip / Cilt: Ebru mukavva ciltli, dip sertap siyah meşindir.

Müellifin tam adı, Sa'dettin b. Ömer b. Abdullah et-Taftazânî H. 722 (M. 1322) yılında Horosan'da bulunan ve büyük bir kasaba olan Taftazan'da doğdu. Kendisi devrin önemli âlimlerinden olan Adûdiddin el-Îci ve Kutbeddin Râzî, et-Tahtânî gibi üstatlardan ders almış ve tedrisatının bitiminden sonra pek çok önemli talebeler yetiştirmiştir.

Taftazâni, belâgat, mantık, metafizik, kelâm, fıkıh ve diğerk ilimlerde tanınmış bir âlimdir. Müellifin birçok eseri medreselerde okutulmuştur. Eserleri üzerine pek çok şerh ve haşiye yazılmıştır.

Bir müddet Anadolu'da da bulunan Taftazânî, Timur'un kendisini Semerkan'da davet etmesi üzerine oraya yerleşti. Ölüm tarihi ile alakalı farklı rivayetler bulunsa da H. 791-792 (M. 1389-1390) yıllarında Semerkand'da vefat ettiği söylenir.⁵⁷

Şerh-u Telhîsi'l-Miftâh, İrşâd el-hâdi (veya *İrşâd*), *Şerhu'l-Mutavvel* eserlerinden bazılarıdır. Tanıtımını yaptığımız kitap, Zencânî'nin meşhur eseri olan '*el-İzzî fi't-Tasrif*' kitabının üzerine yapılan en önemli şerh çalışmasıdır.

7. *Şerhu'l-İzzî* / Saadeddin Mesud b. Ömer et-Taftazânî (ö. 791-792/1389-1390)⁵⁸

Hüdâyi Efendi, 001598

Ebadı : 147x110 -110x58

Varak/Sayfa : 73/145

Satır sayısı : 17

Hat çeşidi : Ta'lik

Müstensihi : Tespit edilemedi.

İstinsah Tarihi: Tespit edilemedi.

Tezhip / Cilt: Serlevha ikkil cetvel tezhiplidir. Kahverengi parlak meşin ciltli, şemselidir. Cildin sağ kapağı kopuktur.

⁵⁷ Müellifin hayatı ve eserleri hakkında bilgi için bk., Kehhâle, *a. g. e.*, XXII, 228; el-Bağdâdî, *Hediyyetü'l-ârifîn*, II, 429-430; Suyûtî, *Buğye*, 391; Hâcî Halife, *Keşf.*, 55, 67, 373, 392, 515, 747, 1063, 1139, 1145, 1222, 1348, 1722, 1763, 1769, 1780, 1803, 1978; el-Bağdâdî, İsmail Paşa, *İzâhu'l-meknûn fi'z-zeyli 'alâ Keşfi'z-zünûn an esâmi'l-kutubi ve'l-fünûn*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1982; Brockelmann, Carl, *Geschichte der Arabischen Litteratur*, Leiden, 1943-1949, II., 208-216; *Suppl.*, II., 301-304; Ziriklî, *el-Âlâm*, VIII., 113; *İA*, XII., "Taftâzânî" md., s. 118; H. Murat Kumbasar 'Taftazânî'nin Eserleri', *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, yıl 2006, sayı, 25.

⁵⁸ Müellif ve eseri hakkında bilgi için 4. sayfaya bakınız.

8. Şerhu'l-‘İzzî / Kâdî Mîr Hüseyin el-Meybüdü (ö. 909/ 1503)

Hacı Selim Ağa, 001203

Varak/Sayfa : 40/79

Satır Sayısı : 25

Ebadı : 208×135-155×65

Müstensihi : Musa b. Mustafa

İstinsah Tarihi: 1105

Hat Çeşidi : Nesih

Tam adı Hüseyin b. Mü‘înuddîn el-Meybüdü el-Kâdî Mir Hüseyinî’dir⁵⁹. (ö. 909/1503-1504). Kaynaklarda vefat tarihi ile alakalı farklılıklar varsa da h. 909-910 aralığı vefat tarihi olarak söylenir. İran’ın Yezd eyaletine bağlı Meybüd kasabasında doğdu. Bazı kaynaklarda Kemâleddin Emîr Hüseyin Yezdî, bazılarında ise Emîr Hüseyin Mîr b. Mü‘înuddîn Meybüdü (Meybodî) şeklinde zikredilir ve kısaca Kâdî Mîr diye anılır.

Hayatı hakkında fazla bilgi bulunmayan Meybüdü, mektuplarından anlaşıldığına göre Sünnî bir âlim olup kırk yılı aşkın bir süre İran’da çeşitli medreselerde ders okutmuş, altı yıldan fazla bir süre de Yezd kadılığında bulunmuştur. Daha sonra felsefî görüşleri ve kadılığı süresince şer’î kurallardan hiç tâviz vermeyen tutumu sebebiyle çeşitli ithamlara mâruz kalmış ve bilinmeyen bir tarihte bu görevinden ayrılarak eserlerini kaleme almaya başlamıştır.

Kâdî Mîr Hüseyin’in eserlerinden onun kelâm, felsefe, mantık, gramer, geometri ve astronomi gibi aklî ilimlerle ilgilenmiş olduğu anlaşılıyor.

⁵⁹ el-Bağdâdî, *Hediyetü'l-‘ârifîn*, I, 316.

Eserlerinden bazıları şunlardır: *Hâşiye 'ale'l-Kâfiye fi'n-nahv, Şerh-u Hidâyeti'l-hikme, Münşe'ât vd. . .*⁶⁰

Tanıtımını yaptığımız eserin iki sayfası serlevha cetvel yaldızlıdır. Diğer sayfa cetvelleri kırmızı renklidir.

Vişne rengi parlak meşin ciltli, soğuk damgalı, zencireklidir. Eserin miklabı düşmüştür. Eser, Hacı Selim Ağa bölümünde bulunan 1203 numaralı kitabın 79-119 sayfaları arasındadır.

9. Şerhu'l-'İzzî /Yahya b. İbrahim b. Abdüsselâm el-Muazzam ez-Zencânî⁶¹

Kemankeş, 000631

Ebadı : 180x131 -123x85

Varak/Sayfa : 89/177

Satır sayısı : 17

Hat çeşidi : Ta'lik

Müstensihi : Tespit edilemedi.

İstinsah Tarihi: Tespit edilemedi.

Tezhip / Cilt: Ebru kaplı mukavva ciltli, dip ve etraf sarı meşindir.

10. Şerhu'l-'İzzî / Hasan Paşa b. Alaeddin el-Esved (ö. 841/1437)⁶²

⁶⁰ Müellifin hayatı ve eseleri hakkında bilgi için bk., Hâcî Halife, *Keşf.* I, 533, 684, 802; II, 1371, 2029; el-Bağdâdî, *Hediyyetü'l-'ârifîn*, I, 316; Brockelmann, *GAL*, II, 272; *Suppl.*, I, 840; II, 294; Karlığa, H. Bekir, "Kâdî Mir Meybûdî" md., *DİA*, XXIV, 118.

⁶¹ Müellifin hayatı hakkında bilgiye ulaşılamadı

⁶² Müellifin hayatı ve eserleri hakkında geniş bilgi için bk., Taşkoprüzâde İsâmu'd-dîn Ebu'l-Hayr Ahmet Efendi (ö. 968/1561), *eş-Şekâ'iku'n-Nu'mâniyye fi Ulûmi'd-Devleti'l-Osmâniyye*, (inceleme ve notlarla neşreden Ammed Subhi Furat), İstanbul, 1985, s. 32; Hâcî Halife, *Keşf.*, II, 1708; Bursalı, Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, İst. 1338, I, 320; Süreyya, Mehmed, *Sicillî Osmâni yahut Tezkire-i Meşâhir-i Osmâniyye*, İstanbul, 1311, II, 126; İsmail Paşa, *Hediyyetü'l-'ârifîn*, I, 287; Brockelmann, *GAL*, I, 293; II, 21; *Suppl.*, I, 514; II, 14, 312; HüseyinYazıcı, 'Hasan Paşa, Niksârî' *DİA*, XVI, 339.

Ebadı : 213x138 -155x116

Varak/Sayfa : 50/99

Satır sayısı : 17

Hat çeşidi : Nesih

Müstensihi : Tespit edilemedi.

İstinsah Tarihi: 865

Tezhip / Cilt: Cildi tamire muhtaç olup baş kapak kopmuştur. Kitabın baş tarafı eksiktir.

Hasan Paşa (Kara Alâeddîn-zâde) Arap dili âlimi olarak tanınan bu zatın H. 750 (M.1349) yılı civarında doğduğu tahmin edilmektedir. Kendisine "Paşa" lâkâbı, Türkmenler'de âdet olduğu üzere babasının en büyük oğlu olması sebebiyle verilmiştir. Babası, I. Murad devri âlimlerinden Afyonkarahisarlı Kara Hoca diye meşhur Alâeddin Ali Esved'dir.

Yıldırım Bayezid, Çelebi Mehmed ve I. Murad dönemlerinin önemli bir şahsiyeti olan Hasan Paşa, çocukluk yıllarını babasının uzun süre müderrislik yaptığı İznik'te geçirdi. Burada babasından nahiv dersleri aldıktan sonra Aksaray Zincirli Medresesi'nde müderris olan babasının hocası Cemâleddin Aksarâyî'nin yanına gitti. Orada Molla Fenari ile birlikte bu zattan okumaya devam etti ve tahsilini tamamladı.

Hayatının büyük bir kısmını müderrislik yaparak ve aralarında Kutbeddin İznikî gibi âlimlerin de bulunduğu pek çok talebe yetiştirmekle geçirmiştir. Bursa'da onun adını taşıyan cami ve medrese, burada uzun süre görev yaptığını göstermektedir. Ayrıca kadiaskerlik ve vezirlik de yapmıştır. Kaynaklarda kendi adını taşıyan medresenin yanına defnedildiği geçmektedir. (ö. 841/1437)⁶³

Daha çok Arap dili alanındaki eserleri ile tanınmış ve bu eserler, Osmanlı

⁶³ Mehmed Süreyya, *a. g. e.*, II, 127.

medreselerinde çokça okunan eserler arasında yer almıştır. Bunlardan bazıları şunlardır: *el-İftitâh fi Şerhi'l-Misbâh, Şerhu'l-İzzî, Şerhu Merâhi'l-Ervâh* vd. . .

11. Hâşiye 'alâ Şerhi'l-İzzî / Dede Cöngî (ö. 975/1567)⁶⁴

Hacı Selim Ağa, 001198

Ebadı : 200×120-120×60

Varak/Sayfa : 158/315

Satır Sayısı : 23/45

Müstensihi : Mustafa Efendi

İstinsah Tarihi: 1085

Hat Çeşidi : Ta'lik

Müellifin tam adı, Kemalüddin İbrahim b. Zeynüddin Yahya b. Bahşî İbn. İbrahim el- Amâsî er-Rûmî (ö. 975/1567)'dir. ⁶⁵ Osmanlı hukukçusudur. Dede Efendi, Dede Halîfe ve Kara Dede lakaplarıyla da tanınır. X. (XVI.) yüzyılın başında Amasya'nın Sonusa (Uluköy) Köyü'nde doğdu.

Deri tabaklama ile meşgul iken elif'ten başlayarak ilim tahsiline koyulmuş, çalışkanlığı ve ilme olan iştiyakından dolayı kısa bir zaman zarfında âlimler arasında geçerli olan ilimleri tamamlamıştır. Daha sonra Anadolu'nun birçok medresesinde müderris olarak görev yaptı.

Birçok ilme vakıf bir zattır. Hanefî fıkhı, tefsir ve Arap edebiyatı sahalarında uzmanlaşmıştır. Ömrünün sonlarında Bursa'ya yerleşmiş ve ahir ömrünü burada tamamlamıştır. (ö. 975/1567).

⁶⁴ Müellif ve eserleri hakkında geniş bilgi için bk., Hacı Halife, *Keşf.*, I, 849, 851, 887; II, 1139, 1547; Bursalı Mehmed Tahir, *a. g. e.*, I, 298; Serkis, Yusuf b. İlyân b. Mûsa ed-Dımaşkı, *Mu'cemü'l-matbûâtî'l-'arabiyye ve'l-mu'arrabe*, Kahire, 1928, II, 1506-1507; el-Bağdâdî, *Hediyetü'l-'ârifîn*, I, 28; Kehhâle, *a. g. e.*, VIII, 146; Ahmet Akgündüz, "Dede Cöngî" md., *DİA*, IX., s. 76-77.

⁶⁵ el-Bağdâdî, *a. g. e.*, I, 28.

Eserlerinden bazıları şunardır: *es-Siyâsetü's-şer'iyye*, *Haşiye 'alâ Hâşiyeti'I-Hayalî 'alâ Şerhil-Akâid*, *Haşiye 'alâ Şerhi'I-Câmî...vd*

Tanıtımını yaptığımız *Hâşiye 'alâ Şerhi'l-İzzî*, adlı eser, İzzeddîn ez-Zencânî'nin (ö. 655/ 1257) sarf ilmine dair *el-İzzî fi't-tasrîf* adlı eserine Taftazânî'nin (ö. 791/1389) yaptığı şerhin üzerine yapılan bir hâşiyedir.

Eser cönk denilen bir çeşit deftere yazıldığı için Dede Cöngü diye de anılmaktadır. Sarf ilmiyle ilgili bazı Arapça terim ve kelimelerin geniş açıklamalarına yer verdiği için benzerlerinden üstün kabul edilir. Yazıldığı tarihten son dönemlere kadar medrese talebelerinin başvurduğu bir eser olup yaygın bir şöhrete sahiptir.⁶⁶

Kitap, 'İzzî şerhinin üzerine yazılan bir haşiyedir. İki sayfa cetveli tezhipli diğer sayfalar kırmızı renklidir. Koyu kahverengi meşin ciltli, soğuk damgalı, zencireklidir. Cildin miklabı kopmuştur. Cilt içi ebru kâğıt kaplamadır. Eserin 27. varakından sonra bazı yerleri noksandır.

12. *Hâşiye 'alâ Şerhi'l-İzzî / Dede Cöngü (ö. 975/1567)*⁶⁷

Hacı Selim Ağa, 001199

Ebadı : 203x135 -145x75

Varak/Sayfa : 196/391

Satır sayısı : 19

Hat çeşidi : Ta'lik

Müstensihi : Tespit edilemedi.

İstinsah Tarihi: Tespit edilemedi.

Tezhip / Cilt: Zeytini yeşil renkli meşin ciltli, soğuk damgalı ve miklaplı olsa da miklabı düşmüştür. Cildin içi ebru kâğıt kaplamadır.

⁶⁶ Ahmet Akgündüz, "Dede Cöngü" md., *DİA IX*, 76-77.

⁶⁷ Müellifin hayatı ve eserleri hakkında ilgi için 9 ve 10. sayfaya bakınız.

13. Maksûd / Yazarı belli değildir.

Hacı Selim Ağa, 001212

Varak/Sayfa : 45/91

Satır Sayısı : 25

Ebadı : 207×135-158×75

Müstensihi : İbrahim b. Mustafa

İstinsah Tarihi: 1039

Hat Çeşidi : Nesih

Eserin müellifi bilinmemektedir. Birgivî, eserin İmam-ı ‘Âzam Ebû Hanîfe’ye ait olduğunu söylüyorsa da kaynaklarda bu görüşü teyit eden bir kayda rastlanmamıştır.⁶⁸

Osmanlı medreselerinde en çok okutulan kitaplar arasındadır. Arapça fiil çekim kurallarını (i‘lal) anlatan bir eserdir. Üzerine çok sayıda şerh çalışması yapılmıştır. Şerhler arasında İmam Birgivî’nin yazdığı *İm ‘ânü ’l-enzâr ’ale ’l-maksûd* şerhi en meşhur olanıdır.⁶⁹

14. Maksûd / Yazarı belli değildir.

Hacı Selim Ağa, 001214

Ebadı : 198x118 -185x113

Varak/Sayfa : 14/27

Satır sayısı : 15

⁶⁸ Kenan Demiryak, “Maksûd” md., *DİA*, XXVII., s. 453.

⁶⁹ Eser hakkında bilgi için bk., Hacı Halîfe, *Keşf.*, II, 1806-1807; Abdüllatîf b. Muhammed Riyâzîzâde, *Esmâ’ü’l-kütüb el- mütemmim li Keşfi’z-zünûn*, (nşr. Dr. Muhammed Altuncî), s. 307, Mektebetü’l-Hancî, Mısır, t. y., ; Serkis, *a. g. e.*, I, 304; Kenan Demiryak, “a. g. m.” *DİA*, XXVII, 453.

Hat çeşidi : Nesih

Müstensihi : Tespit edilemedi.

İstinsah Tarihi: Tespit edilemedi.

Tezhip / Cilt: Mukavva ciltli olup dip ve etraf meşin kaplamadır. Eser, Hacı Selim Ağa bölümünde bulunan 1214 numaralı kitabın 76-90 sayfaları arasındadır.

15. *Maksûd*⁷⁰ / Yazarı belli değildir.

Hacı Selim Ağa, 001213

Ebadı : 185x103 -120x50

Varak/Sayfa : 9/17

Satır sayısı : 19

Hat çeşidi : Nesih

Müstensihi : Tespit edilemedi.

İstinsah Tarihi: Tespit edilemedi.

Tezhip / Cilt: Serlevha ikkil cetvel müzehheptir. Vişne rengi parlak meşin şemse bir cildi vardır. Cilt köşebendli, zencirekli ve miklaplıdır. Eser, Hacı Selim Ağa bölümünde bulunan 1213 numaralı kitabın 32-40 sayfaları arasındadır.

16. *Maksûd*⁷¹ / Yazarı belli değildir.

Kemankeş, 000641

Ebadı : 200x125 -122x50

Varak/Sayfa : 21/41

⁷⁰ Eser hakkında bilgi için 11. sayfaya bakınız.

⁷¹ Eser hakkında bilgi için 11. sayfaya bakınız.

Satır sayısı : 11

Hat çeşidi : Ta'lik

Müstensihi : Tespit edilemedi.

İstinsah Tarihi: Tespit edilemedi.

Tezhip / Cilt: Mukavva ciltli, dip, sertap meşindir. Cildin şirazesini bozuk olduğu için tamire muhtaçtır. Eser, Kemankeş bölümünde bulunan 641 numaralı kitabın 84-105 numaralı sayfaları arasındadır.

17. *el- Nukûd fî Şerh'l- Maksûd* / Yazarı belli değildir.

Kemankeş, 000636

Ebadı : 150x96 -100x63

Varak/Sayfa : 49/97

Satır sayısı : 13

Hat çeşidi : Ta'lik

Müstensihi : Tespit edilemedi.

İstinsah Tarihi: Tespit edilemedi.

Tezhip / Cilt: Eser, vişne rengi meşin ciltli olup soğuk damgalı ve miklaplıdır.

Sarf ilmine dair yazılmış olan fiil çekim kaidelerini tahlil eden ve örneklerle açıklayan önemli bir eser olan '*el-Maksûd fî t-tasrif*',⁷² adlı eserinin şerhidir.

18. *Şerhu'l- Maksûd* / Yazarı belli değildir.

Hacı Selim Ağa, 001211

Ebadı : 185x103 -120x50

⁷² Eser hakkında ilgi için 11. sayfaya bakınız.

Varak/Sayfa : 45/91

Satır sayısı : 19

Hat çeşidi : Nesih

Müstensihi : Tespit edilemedi.

İstinsah Tarihi: Tespit edilemedi.

Tezhip / Cilt : Ciltsiz.

Sarf ilmine dair yazılmış olan fiil çekim kaidelerini tahlil eden ve örneklerle açıklayan önemli bir eser olan ‘*Maksûd fi’ t-tasrif*’⁷³ adlı eserinin şerhidir.

19. Ruhu’s-şürûh/ Tireli Aysî Mehmed Efendi (ö. 1061/1645)⁷⁴

Hüdâî Efendi, 001606

Ebadı : 210x147 -142x77

Varak/Sayfa : 65/129

Satır sayısı : 15

Hat çeşidi : Ta’lik

Müstensihi : Abdurrahman b. Hasan el-Câmî

İstinsah Tarihi: Tespit edilemedi.

Tezhip / Cilt : Eser, kahverengi meşin ciltli olup soğuk damgalıdır.

Tireli Aysî Mehmet Efendi (ö. 1061/1645) 16. asırda Tire’de yetişen fazıl âlimlerden biridir. Tireli Mehmet Efendi ilk tahsilini Tire’de yapmıştır. Sonra Atâullah

⁷³ Eser hakkında ilgi için 11. sayfaya bakınız.

⁷⁴ Müellifin hayatı ve eserleri hakkında geniş bilgi için bk, Nev’i Zâde Atâî, *Hadâiku’l-Hakâyık fi Tekmiletü’s-Şekâik*, II, 523, İstanbul, 1949; Bursalı Mehmed Tahir, *a. g. e.*, I, 258; Faik Tokluoğlu, *Tire’de Yetişen Âlim, Şâir, Mütefekkir ve Mutasavvıflar*, s. 29-30, Tire1956.

Efendiden ders almak üzere İstanbul'a gitmiştir.

Tahsil hayatı bittikten sonra Tire'de meşhur İbn-i Melek Medresesi⁷⁵ müderrisliğine tayin edilmiştir. Birkaç yıl burada ders verdikten sonra tekrar İstanbul'a dönmüş ve orada hastalanarak h. 1213 (1798) vefat etmiştir.

İstanbul Edirnekapı'da bulunan Emir Buhâri zaviyesine defnedilmiştir. Birçok eser yazmıştır. Eserlerinden bazıları şunlardır: *Hakâyıku'l-usûl*, *Netâyic-i ezhân mine'l-keîâm*, *Şerh-i Gülistan*, Birgivi'nin *Tarikat-ı Muhammediye*'sinin Hülasâsı vd. . .

Tanıtımını yaptığımız *Ruhu's-Şurûh* adlı eser, sarf ilminin en meşhur kitaplarından biri olan, '*el-Maksûd fi't-tasrîf*'⁷⁶ adlı eserin şerhidir.

20. el- Matlûb fi Şerhi'l- Maksûd / Rahmi Efendi (ö. 1327/1909)

Kemankeş, 000637

Ebadı : 183x135 -123x90

Varak/Sayfa : 78/155

Satır sayısı : 17

Hat çeşidi : Ta'lik

Müstensihi : Tespit edilemedi.

İstinsah Tarihi: 914

Tezhip / Cilt: Sarı mukavva ciltli olup dip, sertap kırmızı meşindir.

Rahmi Efendi, (ö. 1327/1909) fazilet sahibi bir zat olup Eğinlidir. Tahsilini İstanbul'da Ehâveyn Hoca Efendiden tamamlamıştır. H. 1327 (1909) yılında yeni tayin olduğu Nuvvâp mektebinin müdürü iken genç denilecek bir yaşta vefat etmiştir.

Eserlerinden bazıları şunlardır: *el-İkdü'n-nâmî ale'l-Câm'i*, *Galiyetü'n-nevâfic*

⁷⁵ Bu medrese zamanın meşhur ve önemli medreselerinden biridir.

⁷⁶ Eser hakkında ilgi için 11. sayfaya bakınız.

*ale'n-netâyic, Tercemey-i mir'ât, vd. . .*⁷⁷

Tanıtımını yaptığımız *el- Matlûb fî Şerh'l- Maksûd* adlı eser, sarf ilminin en meşhur kitaplarından biri olan, '*el-Maksûd fî t-tasrîf*'⁷⁸ adlı eserin şerhidir.

21. *el- Matlûb fî Şerhi'l- Maksûd*⁷⁹ / Yazarı belli değildir.

Hacı Selim Ağa, 001211

Ebadı : 205x145 -138x82

Varak/Sayfa : 87/173

Satır sayısı : 21

Hat çeşidi : Ta'lik

Müstensihi : Bekir b. Yusuf

İstinsah Tarihi: 1045

Tezhip / Cilt: Sarı mukavva ciltli olup dip, sertap kırmızı meşindir.

Eser, Hacı Selim Ağa bölümünde bulunan 1211 numaralı kitabın 57-143 sayfaları arasındadır.

22. *el- Matlûb fî Şerhi'l- Maksûd*⁸⁰ / Yazarı belli değildir.

Hacı Selim Ağa, 001176

Ebadı : 200x127 -145x67

Varak/Sayfa : 75/149

Satır sayısı : 23

⁷⁷ Bursalı, *a. g. e.*, I, 430.

⁷⁸ Eser hakkında ilgi için 11. sayfaya bakınız.

⁷⁹ Eser hakkında ilgi için 16. sayfaya bakınız.

⁸⁰ Eser hakkında ilgi için 16. sayfaya bakınız.

Hat çeşidi : Ta'lik

Müstensihi : Tespit edilemedi.

İstinsah Tarihi: Tespit edilemedi.

Tezhip / Cilt: Eser, koyu kahverengi meşin ciltli, soğuk damgalı ve miklaplıdır.

Eser, Hacı Selim Ağa bölümünde bulunan 1176 numaralı kitabın 40-115 sayfaları arasındadır.

23. eş-Şâfiye / İbnü'l-Hâcib (ö. 646/1249)

Hacı Selim Ağa, 001181

Varak/Sayfa : 96/181

Satır Sayısı : 7

Ebadı : 217×165-176×137

Müstensihi : İsmail b. Yusuf

İstinsah Tarihi: 680

Hat Çeşidi : Nesih

Müellifin tam adı, Ebû 'Amr Cemâlüddîn Osman b. Ömer b. Ebî Bekr b. Yûnus'tur (ö. 646/1249). Arap gramerinin önde gelen simalarından olan İbn Hâcib, 570'te (1175) Mısır'da bulunan İsnâ kasabasında doğdu. Ailesi aslen Tiflislidir.

Kendisine 'hâcib' lakabı babasının hâciplik görevinden dolayı verilmiştir. İbnü'l-Hâcib küçük yaşta babasıyla Kahire'ye giderek burada dil, edebiyat, kıraat-ı seb'a, fıkıh ve hadis ilimlerini tahsil etti. Daha sonra Fâzılıyye Medresesi'nde ders okutmaya başladı. Bir süre bu medresede müderrislik görevinde bulundu. Ömrünün sonlarına doğru İskenderiye'ye giderek burada yerleşti. 26 Şevval 646 (11 Şubat 1249)

tarihinde İskenderiye’de vefat etti. Geride birçok önemli eser bıraktı.

İbnü’l-Hâcib’in eserleri arasında en meşhuru el- *Kafiye* ve eş-*Şâfiye*’dir. Diğer eserlerinden bazıları şunlardır: *Şerhu’l-Kâfiye* 3. *Şerhu’l-Vâfiye fî nazmi’l-Kâfiye*, el-*Îzâh fî Şerhi’l-Mufasssal*, *Risale fi’l- ‘aşr*, vd. . .⁸¹

eş- *Şâfiye*⁸² isimli eser kelime bilgisi ve türemesi ilmi olan sarf ilmine dair bir eserdir. Yazıldığı günden itibaren esere başta müellifi olmak üzere çeşitli âlimler tarafından Arapça, Farsça ve Türkçe olmak üzere ellibeş civarında şerh yazılmıştır.⁸³

Tanıtımını yaptığımız eserde besmele-i şerîfede ve bazı yerlerde söz başlıklarında altın yıldız kullanılmıştır. Kitabın sahife kenarlarında *Şâfiye* yazılı şerit vardır. Eser, ebru kaplı mukavva ciltli, zencirekli olup dip ve sertap meşindir. Eser Hacı Selim Ağa bölümünde bulunan 1181 demirbaş numaralı kitabın 92-188 sayfaları arasındadır.

24. eş-*Şâfiye* / İbnü’l-Hâcib (ö. 646/1249)⁸⁴

Hacı Selim Ağa, 001202

Ebadı : 218x148 -200x120

Varak/Sayfa : 34/67

Satır sayısı : 15

Hat çeşidi : Ta’lik

⁸¹ Şemsu’d-Din Ahmed b. Muhammed b. Ebî Bekr b. Hallikân, *Vefeyâtü’l-Âyân ve enbâ-ü ebnâi’z-zamân*, Beyrut, Dâru Sâdır, 1970, III, 248; Ziriklî, *a. g. e.*, I, 71; Corci Zeydan, *Târîhu âdâbi’l-luğati’l-Arabiyye*, Beyrut, Dâru Mektebeti’l-Hayât, 1983, II, 54; Kılıç, Hulusi, “İbnü’l-Hâcib” md., *DİA* XXI, 55-58; Mahir Hamidov, *İbnu’l-Hâcib’in El-Kafiye’si İle el-Beydavi’nin Lübbu’l Elbâb fî İlmi’l-İ’rabı’nın Mükayesesi*, Y. L. T., MÜSBE, İstanbul, 2006, s. 25-33; Türkmen, Mehmet, “İbn-i Hâcib”, *EÜSBE Dergisi*, sy. 3, s. 333-346, Kayseri 1989; Yılmaz, İbrahim, “İbnu’l-Hâcib, Hayatı, Eserleri ve el-Kâfiye Adlı Eserinin İncelenmesi”, *EAÜİFD*, sy. 13 (1997), s. 469-492; Taşköprüzâde, Ahmed b. Mustafa, *a. g. e.*, I, 139; Hâci Halife, *Keşf*, II, 1020-1022; Serkis, *a. g. e.*, I, 71-72, 596; II, 1332; Brockelmann, *GAL*, I, 367-373

⁸² Eser için bk. Ziriklî, *a. g. e.*, I, 71; Hâci Halife *Keşf*, II, 1020, 1022; Brock, *GAL*, I, 370-371; *Suppl.*, I, 535-537

⁸³ Kılıç, Hulusi, “İbnü’l-Hâcib” md., *DİA*, XXI, 57

⁸⁴ Müellif ve eseri hakkında bilgi için 42. sayfaya bakınız.

Müstensihi : Hüseyin b. Ali

İstinsah Tarihi : 1046

Tezhip / Cilt: Eser mukavva ciltlidir. Kitap 20. varaka kadar haşiyelidir.

25. eş-Şâfiye / İbnü'l-Hâcib (ö. 646/1249)⁸⁵

Hacı Selim Ağa, 001201

Ebadı : 200x119 -150x50

Varak/Sayfa : 51/101

Satır sayısı : 13

Hat çeşidi : Ta'lik

Müstensihi : Tespit edilemedi.

İstinsah Tarihi: Tespit edilemedi.

Tezhip / Cilt: Eser, ebru kaplı, mukavva ciltli, dip, sertap ve cilt kenarları meşindir.

26. eş-Şâfiye / İbnü'l-Hâcib (ö. 646/1249)⁸⁶

Hüdâyi Efendi, 001537

Ebadı : 157x103 - 118x47

Varak/Sayfa : 47/93

Satır sayısı : 13

Hat çeşidi : Ta'lik

⁸⁵ Müellifin hayatı ve eseri hakkında bilgi için 17 ve 18. sayfaya bakınız.

⁸⁶ Müellifin hayatı ve eseri hakkında bilgi için 17 ve 18. sayfaya bakınız.

Müstensihi : Tespit edilemedi.

İstinsah Tarihi: 1144

Tezhip / Cilt: Eser, ebru kaplı, mukavva ciltli, dip, sertap ve cilt kenarları kahverengi meşindir.

Eser, Hacı Selim Ağa bölümünde bulunan 1537 demirbaş numaralı kitabın içinde bulunmaktadır.

27. eş-Şâfiye / İbnü'l-Hâcib (ö. 646/1249)⁸⁷

Kemankeş, 000624

Ebadı : 180x125 - 103x73

Varak/Sayfa : 46/91

Satır sayısı : 13

Hat çeşidi : Nesih

Müstensihi : Hacı Mehmet b. Necmeddin el-Hafız Sivasî

İstinsah Tarihi: 805

Tezhip / Cilt: Eser, ebru kaplı, mukavva ciltli, dip, sertap ve cilt kenarları sarı meşindir.

28. eş-Şâfiye / İbnü'l-Hâcib (ö. 646/1249)⁸⁸

Kemankeş, 000625

Ebadı : 167x125 - 125x53

Varak/Sayfa : 66/131

⁸⁷ Müellifin hayatı ve eseri hakkında bilgi için 17 ve 18. sayfaya bakınız.

⁸⁸ Müellifin hayatı ve eseri hakkında bilgi için 17 ve 18. sayfaya bakınız.

Satır sayısı : 11

Hat çeşidi : Ta'lik

Müstensihi : Tespit edilemedi.

İstinsah Tarihi: Tespit edilemedi.

Tezhip / Cilt: Eser, sarı mukavva ciltli, dip, sertap ve cilt kenarları sarı meşindir.

29. eş-Şâfiye / İbnü'l-Hâcib (ö. 646/1249)⁸⁹

Kemankeş, 000626

Ebadı : 148x105-148x65

Varak/Sayfa : 52/104

Satır sayısı : 9

Hat çeşidi : Ta'lik

Müstensihi : Tespit edilemedi.

İstinsah Tarihi: Tespit edilemedi.

Tezhip / Cilt: Eser, ebru kaplı, mukavva ciltli, dip ve sertap kahverengi meşindir.

30. Şerhu'ş-Şâfiye / Muhammed b. Ahmed el-Hüseynî en-Nukrekâr (ö. 776/1374)

Hacı Selim Ağa, 001207

Varak/Sayfa : 125/249

Satır Sayısı : 23

⁸⁹ Müellifin hayatı ve eseri hakkında bilgi için 17 ve 18. sayfaya bakınız.

Ebadı : 205×133-143×73

Müstensihi : Tespit edilemedi.

İstinsah Tarihi: Tespit edilemedi.

Hat Çeşidi : Ta'lik

Müellifin tam adı, Cemâlüddîn Abdüllah b. Muhammed b. Ahmed el-Hüseynî en-Nîsâbü'rî en-Nukrekâr'dır (ö. 776/1374). Fıkıh, usûl ve nahiv âlimidir. Eserlerinden bazıları şunlardır: *Şeru't-Teshîl fi'n-nahv*, *Şerhu'l-menâr*, *Şerhu's-Şâfiye* vd. . .⁹⁰

Tanıtımını yaptığımız eser, İbnü'l-Hâcib'in (ö. 646/1349) sarf ilmine dair yazmış olduğu '*eş-Şâfiye*'⁹¹ adlı eserine Nukrakâr lakabıyla tanınan Seyyid Abdullah el-Hüseynî'nin yazmış olduğu şerhtir.

Eser, koyu vişne rengi, meşin ciltli, soğuk damgalı ve miklaplıdır.

31. *Şerhu's-Şâfiye* / Muhammed b. Ahmed el-Hüseynî en-Nukrekâr (ö. 776/1374)

Hacı Selim Ağa, 001208

Ebadı : 150x103 -107x60

Varak/Sayfa : 146/327

Satır sayısı : 21

Hat çeşidi : Nesih

Müstensihi : Hacı b. Hasan Nevrekobi

İstinsah Tarihi: 999

Tezhip / Cilt: Eser, kahverengi parlak meşin ciltli, soğuk damgalı ve

⁹⁰ Müellifin hayatı ve eserleri hakkında geniş bilgi için bk., Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifîn*, VI, 108; Hacı Halife, *Keşf*, 399, 646, 1021, 1330, 1544; el-Bağdâdî, *Hediyyetü'l 'ârifîn*, I, 467; Ziriklî, 'Âlâm, IV, 271.

⁹¹ Eser hakkında bilgi için 17 ve 18. sayfaya bakınız.

miklaplıdır. Eserin baş kısmından bir sahifesi noksandır.

32. Şerhu'ş-Şâfiye / Muhammed b. Ahmed el-Hüseyîn en-Nukrekâr (ö. 776/1374)⁹²

Hacı Selim Ağa, 001209

Ebadı : 210x130 -137x65

Varak/Sayfa : 150/299

Satır sayısı : 19

Hat çeşidi : Ta'lik

Müstensihi : İbrahim b. Ali Hisarbegî

İstinsah Tarihi: 1097 (Güzelhisar)

Tezhip / Cilt: Eser, siyah mukavva ciltli, miklaplıdır. Cilt üzerinde soğuk damga vardır. Eserin miklabı ve cilt etrafındaki meşin yıprandığından tamire muhtaçtır.

33. Şerhu'ş-Şâfiye / Muhammed b. Ahmed el-Hüseyîn en-Nukrekâr (ö. 776/1374)⁹³

Kemankeş, 000634

Ebadı : 206x154 -148x90

Varak/Sayfa : 193/385

Satır sayısı : 17

Hat çeşidi : Nesih

Müstensihi : Süleyman?

⁹² Müellifin hayatı ve eserleri için 22. sayfaya bakınız.

⁹³ Müellifin hayatı ve eserleri için 22. sayfaya bakınız.

İstinsah Tarihi: 1197

Tezhip / Cilt: Eser, sarı mukavva ciltli olup dip, sertap ve etraf sarı meşindir.

34. Şerhu'ş-Şâfiye / Muhammed b. Ahmed el-Hüseynî en-Nukrekâr (ö. 776/1374)⁹⁴

Hüdâyi Efendi, 001592

Ebadı : 195x120 -132x70

Varak/Sayfa : 148/295

Satır sayısı : 21

Hat çeşidi : Ta'lik

Müstensihi : Tespit edilemedi.

İstinsah Tarihi: Tespit edilemedi.

Tezhip / Cilt: Eser, sarı mukavva ciltli olup dip, sertap ve etraf sarı meşindir.

35. Şerhu'ş-Şâfiye / Çarperdî (ö. 746/1335)

Hacı Selim Ağa, 001210

Varak/Sayfa : 179/357

Satır Sayısı : 21

Ebadı : 245×142-177×84

Müstensihi : Tespit edilemedi.

İstinsah Tarihi: Tespit edilemedi.

Hat Çeşidi : Nesih

⁹⁴ Müellifin hayatı ve eserleri için 22. sayfaya bakınız.

Müellifin tam adı, Ebü'l-Mekârim Fahrüddîn Ahmet b. el-Hasan b Yûsuf el-Çârperdî'dir (746/1346). Fıkıh, sarf ve nahiv ilimlerinde kendini ispatlayan bir âlimdir. H. 746 (1346) yılında Tebriz'de vefat etmiştir. ⁹⁵ Eserlerinden bazıları şunlardır: *el-Hâdi*, *Şerhu'ş-Şâfiye*, *Şerhu'ı-hâvî*, *Havâşî 'alâ tefsiri'l-keşşâf* vd. . . ⁹⁶

Tanıtımını yaptığımız *Şerhu'ş-Şâfiye*, İbn Hâcib'in (ö. 646/1249) sarf ilmine dair yazmış olduğu '*eş-Şâfiye*' adlı eserine Çarperdî lakabıyla meşhur Fahreddin Ahmed b. el-Hasan b. Yusuf'un (ö. 746/1335) yaptığı şerhtir. *Şâfiye*'nin Şerhleri içinde en çok rağbeti gören bu eserdir.

Tıgılı laciverdi kubbeli, serlevha cetvel müzehheptir. Eserin cildi, kırmızı meşin şemseli ve zencireklidir.

36. *Şerhu'ş-Şâfiye* / Çarperdî (ö. 746/1335)

Kemankeş, 000633

Ebadı : 223x150 -148x78

Varak/Sayfa : 187/373

Satır sayısı : 17

Hat çeşidi : Ta'lik

Müstensihi : Tespit edilemedi.

İstinsah Tarihi: Tespit edilemedi.

Tezhip / Cilt: Eser, soğuk damgalı, vişne rengi meşin ciltlidir. Cilt içi kırmızı meşindir.

⁹⁵ Kehhale, *Mu'cemü'l-müellifin*, I, 198.

⁹⁶ Müellifin hayatı ve eserleri hakkında geniş bilgi için bk., Kehhale, *Mu'cemü'l-müellifin*, I, 198-199; es-Suyûtî, *Buğye*, I, 31; Taşköprüzâde, *Miftâhu's-sa'âde*, I, 119; Hâcî Halife, *Keşf.*, I, 112, 222, 626; II, 1021,1478, 1774, 1879; Brockelmann, *GAL*, I, 371; II, 193; *Suppl.* I, 536; Şener, Mehmet, "Çârperdî" md., *DİA*, VIII, 230-231.

37. Şerhu'ş-Şâfiye / Esterâbâdî (Râziyüddin) (ö. 686/1285)

Hacı Selim Ağa, 001205

Ebadı : 207x145 -155x87

Varak/Sayfa : 292/583

Satır sayısı : 21

Hat çeşidi : Ta'lik

Müstensihi : Şerif Muhammed Velî

İstinsah Tarihi: 956

Radiyyüddîn (Rady) Muhammed b. el-Hasan el-Esterâbâdî⁹⁷ (ö. 686/1285).⁹⁸
Arap dili âlimidir. *el-Vafiye fi Şerh-i Kâfiye* en meşhur eseridir.⁹⁹

Kaynaklarda hicri 684¹⁰⁰ (1285), 686¹⁰¹ (1287) yılları dolaylarında vefat ettiği geçmektedir. Eserlerinden bazıları şunlardır: *Şerh-u mukaddimeti İbn Hâcib*¹⁰² *Hâşiyetü 'alâ Şerh-i Tecrîd, Akâidül'l-cedîd ve Akâidü'l-kadîme* vd. . .¹⁰³

İbn Hâcib'in (ö. 646/1349) sarf ilmine dair yazmış olduğu 'eş-Şâfiye'¹⁰⁴ adlı eserine Muhammed b. Hasan er-Radi el-Esterâbâdî'nin yaptığı şerhtir.

Eser, serlevha laciverdi tezhiplidir. Mukavva ciltli olup dip siyah meşindir. Miklabı kopuk olup tamire muhtaçtır.

38. Hâşiyetü'ş-Şâfiye / Yazarı belli değildir.

⁹⁷ Kuzeydoğu İran'da bulunan bugün Gurgân adıyla anılan tarihi şehir.

⁹⁸ Hâcî Halife, *Keşf*, VI, 134; *Kehhâle*, a. g. e. IX, 183

⁹⁹ Ziriklî, a. g. e., VI, 86; Suyûti, *Buğye*, s. 248

¹⁰⁰ Hâcî Halife, a. g. e., VI, 183

¹⁰¹ Ziriklî, a. g. e., VI, 86

¹⁰² Sarf ilmine dair olan eş-Şâfiye kitabıdır.

¹⁰³ Eserleri için bak., Hâcî Halife, a. g. e., VI, *Kehhâle*, a. g. e. IX, 183; Ziriklî, a. g. e., VI, , 86; Suyûti, a. g. e., s. 428, Hâcî Halife, a. g. e., 121, 1370, Taşkoprüzâde, *Miftâhus'saâde*, I, 147

¹⁰⁴ Eser hakkında bilgi için 17 ve 18. sayfaya bakınız.

Hacı Selim Ağa, 001214

Varak/Sayfa : 20/39

Satır Sayısı : 11

Ebadı : 198×118-185×113

Müstensihi : Şerif Abdürrahim Ayaslođi

İstinsah Tarihi: 958

Hat Çeşidi : Nesih

İbn Hâcib'in (ö. 646/1349) sarf ilmine dair yazmış olduğu 'eş-Şâfiye' adlı eserin şerhinin üzerine yapılan bir haşiyedir. Eser, mukavva ciltli olup dip ve etraf meşindir. Kitabın miklabı düşmüştür. Eser, Hacı Selim Ağa bölümünde bulunan 1214 demirbaş numaralı kitabın 55-75 sayfaları arasındadır.

39. Hâsiye 'alâ Şerhi's-Şâfiye li Çarperdi/ İsamüddîn İbrâhîm b. Muhammed el-İsferâyînî (ö. 945/1538)¹⁰⁵.

Hacı Selim Ağa, 001207

Varak/Sayfa : 183/365

Satır Sayısı : 21

Ebadı : 205×152-140×90

Müstensihi : Tespit edilemedi.

İstinsah Tarihi: Tespit edilemedi.

Hat Çeşidi : Nesih

Hâsiye 'alâ Şerhi's-Şâfiye li-Çarperdi, adından anlaşılacağı üzere İbn Hâcib'in

¹⁰⁵ Müellifin hayatı ve eserleri için 86 ve 87. sayfalara bakınız.

(ö. 646/1349) sarf ilmine dair yazmış olduğu 'eş-Şâfiye' adlı eserine Çarperdî Fahreddin Ahmed b. el-Hasan b. Yusuf (ö. 746/1335)'un yaptığı şerhin üzerine yapılan bir haşiyedir. Eser, kahverengi meşin ciltli, soğuk damgalı ve miklaplıdır.

40. Merâhu'l-ervâh / Ahmed b. Ali b. Mes'ûd¹⁰⁶

Hacı Selim Ağa, 001214

Varak/Sayfa : 54/107

Satır Sayısı : 11

Ebadı : 198×118-185×113

Müstensihi : Şerif Abdürrahim Ayaslođi

İstinsah Tarihi: 958

Hat Çeşidi : Nesih

Ahmed b. Ali b. Mes'ud'un (ö. VIII. [XIV.] yüzyılın başları) diye tahmin edilmektedir. Kaynaklarda hayatı hakkında bilgi bulunmamaktadır.

Tanıtımını yaptığımız, *el-Merâhu'l-Ervâh* sarf ilmi ile ilgili yazılan bir eserdir. Kelime türemeleri ve fiil çekimleri konularını işleyen temel bir kitaptır.

Osmanlı medreselerinde ders kitabı olarak okutulan ve "Sarf Cümlesi" diye tanınan, *Emsile, Binâ, Maksûd ve 'İzzi*'yi de içine alan risaleler grubunun son kitabıdır.

Eser, mukavva ciltli, dip ve sertap meşin olup miklabı düşmüştür.

41. Merâhu'l-ervâh / Ahmed b. Ali b. Mes'ud

Hacı Selim Ağa, 001213

Ebadı : 185x103 -120x50

¹⁰⁶ Müellif ve eseri hakkında bilgi için bk., Ziriklî, *a. g. e.*, I, 374; Suyûti, *Buğye*, s. 151; Hacı Halife, *Keşf.*, II, 1651; Abdillatîf b. Muhammed Riyâzîzâde, *a. g. e.*, s. 287; Serkis, *a. g. e.*, I, 374; Kenan Demirayak, "Merâhu'l-Ervâh" md., *DİA*, XIX, 165-166

Varak/Sayfa : 23/45

Satır sayısı : 19

Hat çeşidi : Nesih

Müstensihi : Tespit edilemedi.

İstinsah Tarihi: Tespit edilemedi.

Tezhip / Cilt: Eserde serlevha cetvel ikkil tezhip kullanılmıştır. Cildi, vişne rengi parlak meşin şemse, köşebend ve zencirekli olup miklaplıdır.

42. *Merâhu'l-ervâh* / Ahmed b. Ali b. Mes'ud¹⁰⁷

Kemankeş, 000644

Ebadı : 170x120 -110x75

Varak/Sayfa : 37/73

Satır sayısı : 11

Hat çeşidi : Ta'lik

Müstensihi : Tespit edilemedi.

İstinsah Tarihi: Tespit edilemedi.

Tezhip / Cilt: Mukavva ciltli, dip ve etraf kahverengi meşindir.

43. *Merâhu'l-ervâh* / Ahmed b. Ali b. Mes'ud¹⁰⁸

Kemankeş, 000643

Ebadı : 172x120 -110x72

¹⁰⁷ Müellif ve eseri hakkında bilgi için 28. sayfaya bakınız.

¹⁰⁸ Müellif ve eseri hakkında bilgi için 28. sayfaya bakınız.

Varak/Sayfa : 46/91

Satır sayısı : 9

Hat çeşidi : Ta'lik

Müstensihi : Tespit edilemedi.

İstinsah Tarihi: Tespit edilemedi.

Tezhip / Cilt: Mukavva ciltli, dip ve sertab meşindir.

44. *Merâhu'l-ervâh* / Ahmed b. Ali b. Mes'ud¹⁰⁹

Kemankeş, 000641

Ebadı : 200x125-122x50

Varak/Sayfa : 59/117

Satır sayısı : 11

Hat çeşidi : Ta'lik

Müstensihi : Fadlullah (Kostantiniyye)

İstinsah Tarihi: 1089

Tezhip / Cilt: Mukavva ciltli, dip ve sertab meşindir. Şirazesini bozuk olduğundan tamire muhtaçtır.

45. *Şerhu'l-Merâh* / Şemseddin Ahmed b. Ali Dinkoz (ö. 874/1470)

Hacı Selim Ağa, 001203

Varak/Sayfa : 78/155

Satır Sayısı : 11

¹⁰⁹ Müellif ve eseri hakkında bilgi için 28. sayfaya bakınız.

Ebadı : 208×135-155×65

Müstensihi : Mustafa b. Mustafa Kürdüsî

İstinsah Tarihi: 1105

Hat Çeşidi : Nesih

Şemseddin Ahmed b. Ali, Fatih devri âlimlerindedir. Teke'lidir. Bursa'nın tanınmış müderrislerinden olan Dinkoz, müderrisliği ve eserleri ile buranın ilmî faaliyetlerine önemli katkılarda bulunmuştur.

H. 870 yılında Yıldırım Beyazıd Han medresesi müderrisi iken vefat etmiştir.¹¹⁰ Fazilet sahibi bir zattır. Bursa'ya defnedilmiştir.

Şerh-i *Maksûd* ve Şerh-i *Merâh* eserlerinden bazılarıdır.¹¹¹ Bazı kaynaklarda müellifin vefat tarihi h. 662¹¹² yılı olarak geçmektedir.

Ahmed b. Ali b. Mes'ud'un¹¹³ yazdığı "*el-Merahu'l-ervah*"¹¹⁴ üzerine yapılan en önemli şerhtir. Katip Çelebi, Şerhin muteber ve faydalı bir eser olduğunu kaydetmiştir.¹¹⁵

Tanıtımını yaptığımız eser, serlevha tıgılı lacivertli müzehheptir. Eser, vişne rengi parlak meşin ciltli, soğuk damgalı, zencirekli ve miklaplıdır. Miklabı düşmüştür.

46. Şerhu'l-Merâh / Şemseddin Ahmed b. Ali Dinkoz (ö. 874/1470)

Kemankeş, 000627

Ebadı : 220x150 -170x87

Varak/Sayfa : 94/187

¹¹⁰ Bursalı Mehmed Tahir Efendi, *a. g. e.*, I, 298.

¹¹¹ Mehmed Süreyya, *a. g. e.*, III., 179.

¹¹² Mehmet Ali Kırboğa, *Kamûsü'l-kütüb ve mevzû'âtü'l-meülfât*, s. 443.

¹¹³ Tercüme-i hali hakkında bilgi bulunmamaktadır.

¹¹⁴ Eser hakkında bilgi için 53. sayfaya bakınız.

¹¹⁵ Hâcî Halife, *Keşf*, II, 1651.

Satır sayısı : 21

Hat çeşidi : Ta'lik

Müstensihi : Recep b. Abdullah

İstinsah Tarihi: 1057

Tezhip / Cilt: Ebru kaplı mukavva ciltlidir. Sağ kapak kopuktur.

47. *Şerhu'l-Merâh* / Şemseddin Ahmed b. Ali Dinkoz (ö. 874/1470)¹¹⁶

Hüdâyi Efendi, 001602

Ebadı : 190x111-130x63

Varak/Sayfa : 145/289

Satır sayısı : 15

Hat çeşidi : Ta'lik

Müstensihi : Tespit edilemedi.

İstinsah Tarihi: Tespit edilemedi.

Tezhip / Cilt: Ebru kaplı mukavva cilt, dip ve sertap meşindir.

48. *Risâle fî's-sarf* / Yazarı belli değildir.

Kemankeş, 000628

Varak/Sayfa : 21/41

Satır Sayısı : 17

Ebadı : 168×112-130×60

¹¹⁶ Müellifin hayatı ve eserleri hakkında bilgi için 31. sayfaya bakınız.

Müstensihi : Tespit edilemedi.

İstinsah Tarihi: Tespit edilemedi.

Hat Çeşidi : Nesih

Eser, Arapça'da fiil çekimleri ve fiil çekim kaideleri hakkında olup kırmızı mukavva ciltlidir.

49. Şerhu'l-Emsile / Lâli Ahmed Çelebi (Sarûhâni) (ö. 971/1563)

Hacı Selim Ağa, 001093

Varak/Sayfa : 43/88

Satır Sayısı : 21

Ebadı : 200×127-155×77

Müstensihi : İbrahim b. Recep

İstinsah Tarihi: 1166

Hat Çeşidi : Ta'lik

Müellifin tam adı Ahmed b. Mustafa es-Sarûhâni er-Rûmî'dir. Lâli lakabı ile tanınmaktadır.¹¹⁷

Müftiyyü's-Sekaleyn diye bilinen Merhum ibn-i Kemal'in ders halkasında yetişen âlimlerden olup Saruhanlıdır.

Tahsilini tamamladıktan sonra kadılık vazifesinde bulundu. Son memuriyeti Amasya kadılığında görevli iken h. 871 (1563) yılında vefat etmiştir. Müellif özellikle fıkıh, ferâiz ve edebiyatta ihtisas sahibidir. Yazdığı eserler bunun delilidir.¹¹⁸ Eserlerinden bazıları şunlardır: *Kavânîni's-sarf*, *Şerh-u Kasîde-i bürde*, *Mecmau'l-*

¹¹⁷ Kehhâle, a. g. e., II, 177.

¹¹⁸ Bursalı Mehmed Tahir, a. g. e., I, 12.

*kavâid ve menbeü'l-fevâid, Ferâidü'l-lâli, vd. . .*¹¹⁹

Tanıtımını yaptığımız eser, fiil çekimlerini konu edinen '*Emsile*'¹²⁰ kitabının şerhidir. Eser ebru kaplı, mukavva ciltli, dip ve kenarlar meşindir.

Eser, Hacı Selim Ağa bölümünde bulunan 1093 demirbaş numaralı kitabın 141-186. sayfaları arasındadır.

50. Şerhu'l-Emsile / Yazarı belli değildir.

Hacı Selim Ağa, 001176

Ebadı : 200x127 -145x67

Varak/Sayfa : 52/103

Satır sayısı : 23

Hat çeşidi : Ta'lik

Müstensihi : Tespit edilemedi.

İstinsah Tarihi: Tespit edilemedi.

Tezhip / Cilt: Eser, koyu kahverengi meşin ciltli, soğuk damgalı ve miklaplıdır.

Eser Hacı Selim Ağa bölümünde bulunan 1176 demirbaş numaralı kitabın 32-84. sayfaları arasındadır.

51. Şerhu'l-Emsile / Yazarı belli değildir.

Nurbânu-Yakup, 000125

¹¹⁹ Müellifin hayatı ve eserleri hakkında bilgi için bk. Atâî, *a. g. e.*, II, 44; Kehhâle, *a. g. e.*, II, 177-178; el-Bağdâdî, *Hediyyetü'l-ârifîn*, I, 145.

¹²⁰ Arapça kelimelerin çekimlerini belli kalıplara koyarak fiil çekimlerini öğretmeyi amaçlayan bir eserdir. Fiil çekim kılavuzu niteliğindedir. Özellikle medreselerde Arapçaya ilk başlayan kimselere okutulan ve ezberletilen bir eserdir. Müellifi hakkında kaynaklarda bilgiye ulaşılamadı. Ancak bazı kaynaklarda *Emsile*'nin müellifinin Hz. Ali olduğu ifade edilmiştir. Eser hakkında geniş bilgi için bk., Hâcî Halife, *Keşf.*, II, 1078; Ahmet Turan Arslan, *a. g. e.*, s. 172, 147; İsmail Durmuş, "el-Emsile" md., *DİA*, XXI, 167; Cemil Akpınar, "Dâvûd-i Karsî", md., *DİA*, IX, 301.

Ebadı : 155x110 -112x57

Varak/Sayfa : 8/16

Satır sayısı : 14

Hat çeşidi : Nesih

Müstensihi : Tespit edilemedi.

İstinsah Tarihi: Tespit edilemedi.

Tezhip / Cilt: Eserde serlevha cetvel yaldızlı bir tezhip kullanılmıştır. Ebru kaplı mukavva ciltli, dip, sertap ve cilt kenarları kahverengi meşindir.

Eser Nurbânu-Yakup bölümünde bulunan 125 demirbaş numaralı kitabın baş tarafındadır.

52. *Kitâb-u aksa'l-ereb fi tercemeti mukaddimeti'l-edeb/ Zemahşerî (ö. 538/ 1144).*

Hacı Selim Ağa, 1219/ 292. 7

Mütercimi : İshak Efendi Hocası-Ahmed. (H. 1120)¹²¹

Varak Sayısı : 400

Ebadı : 305×90 mm

Müstensihi : Tespit edilemedi.

İstinsah Tarihi: Tespit edilemedi.

Hat Çeşidi : Tâlik

ez- Zemahşerî, (ö. 538/ 1144) büyük bir dilci, edebiyatçı, kelâmcı ve önemli bir müfessirdir. Arap dili ve edebiyatı sahasında da iyi bir âlimdir. Bir müddet Mekke'de ikamet ettiği için 'Cârullah' lakabı ile anılmaktadır. Harezmi kasabalarından biri olan

¹²¹ Kitabın giriş kısmında mütercimnin Muradiye Medresesi müderrisi olduğu kaydı vardır.

Zemahşer’de H. 467 (M. 1075) yılında doğmuştur. Yine Harezmi’nin başka köyü olan Cürcân’da vefat etmiştir (ö. 538/ 1144). Arap diline dair yazmış olduğu birçok eseri vardır.

Hal tercemelerinden bahseden eserler, onun elli civarında eseri olduğunu belirtiyorlar. En önemli eserlerinden bazılarını şöyle sıralayabiliriz: *Esâsu’l-belâğa, el-Mufasssal, el-Ünmûzec, Makamât, el-Keşşâf* vd. . .¹²²

Tanıtımını yaptığımız *Kitâb-u aksa’l-ereb fi tercemeti mukaddimeti’l-edeb*, Zemahşerî’nin yazdığı ‘*Mukaddimetü’l-edeb*’ kitabının tercümesidir. Eser gramer ve lügat kitabıdır.

Eserin giriş kısmında içerik hakkında bilgiler verilmektedir. Eserin başında fihristi vardır. İki mukaddime ve iki kısımdan müteşekkildir. Birinci mukaddimedede Arap Diline, ikinci mukaddimedede ise Fars Diline ait bilgiler veriliyor.

Kitabın birinci kısımda isimler ele alınmış olup, ferşten arşa, zerreden şemse varıncaya kadar bütün mevcut olan her şeyin isim ve müsemmaları Arapça, Farsça olmak üzere yüz onyedide bölümde hece harfleri sırasına göre açıklanmıştır.

Kitabın ikinci kısmında ise fiil konusu işlenmiştir. Sülâsî, sülâsî mezîd fiillerin otuz beş baba göre çekimleri, illetli fiillerin çekimleri ile beraber işlenmiştir.

Konu başlıkları kırmızı mürekkeple yazılarak belirgin hale getirilmiş olup, sayfa kenarlarında açıklamalara yer veriliyor.

Sayfa kenarları tezhiplidir. Kitaptaki tezhipler, tıgılı lacivertli serlevha ve cetvel müzehhepli olup fihristte de cetvel müzehhepli bir tezhip kullanılmıştır.

Bir sayfada otuz beş satır vardır. Talik hatla yazılmış olan kitap okunaklıdır. Kitabın cildi siyah parlak meşin şemse, zencirekli, miklaplı olup cilt içi ebru kağıtlıdır.

¹²² Eserleri hakkında bilgi için bk. Hayreddin ez-Zirikî, *el-‘Alâm kâmûsu terâcim li-eşheri’r-ricâl ve’n-nisâ mine’l-‘arab ve’l-musta’ribîn ve’l-müştârikîn*, VIII, 55, 1905; Kehhâle, *a. g. e.*, XXII s. 186-187; Suyûtî, *Buğyetü’ül-vu’ât fi tabakâti’l-lugaviyyîn ve’n-nuhât*, Kahire, 1964 II, 279; el-Bağdâdî, *a. g. e.*, II, 402; Çağmar, M. Edip, “ez-Zemahşeri ve Makâmât Adlı Eseri”, *Dicle Üniv. İlahiyat Fak. Dergisi*, IV, sayı:1, s. 77-99.

53. Kitâb-u aksa'l-ereb fi tercemeti mukaddimeti'l-edeb/ Zemahşerî (ö. 538/1144)¹²³

Hacı Selim Ağa, 001220

Kitâb-u aksa'l-ereb fi tercemeti mukaddimeti'l-edeb, 'in kütüphanedeki diğer nüshası, 283×165 mm ebadında 507 varak olup sonunda 1117 yılında tercüme ve istinsah edildiği kaydı bulunmaktadır.

Kitabın dili Arapça'dır. Eserin başında fihristi vardır. Ancak değeri gibi süslemeli ve tertipli değildir. Ayrıca sayfa kenarlarında süsleme yoktur. Bir sayfada 33 satır bulunmaktadır.

Kitap serlevha müzehheplidir. Kitabın cildi, koyu kahverengi parlak meşin şemse ve zencirekli miklaplı cild içi meşin kaplamadır. Ta'lik hatla yazılmış olan kitap okunaklıdır.

54. Lâmiyyetü'l-ef'âl / İbn Mâlik (ö. 672/1274)¹²⁴

Hacı Selim Ağa, 001143

Varak/Sayfa : 19/37

Satır Sayısı : 15

Ebadı : 185×123-110×80

Müstensihi : Tespit edilemedi.

İstinsah Tarihi: 849

Hat Çeşidi : Nesih

Vişne rengi yumuşak meşin şemse ve zencirekli bir cildi vardır. Tezhip kullanılmamıştır.

¹²³ Müellif ve eseri hakkında bilgi için 35 ve 36. sayfalara bakınız.

¹²⁴ Mellif hakkında bilgi için 39 ve 40. sayfalara bakınız.

55. *Unkûdü'z-zevâhir fi nazmi'l-cevâhir/ Ali Kuşçu (ö. 879/1474)*

Hacı Selim Ağa/ 001002

Varak/Sayfa : 71/141

Satır Sayısı :25

Ebadı : 201×143-147×97

Müstensihi : Tespit edilemedi.

İstinsah Tarihi: Tespit edilemedi.

Hat Çeşidi : Ta'lik

Müellifin tam adı, Alâeddin Ali b. Muhammet es-Semerkindî'dir (ö. 879/1474). Sermerkat'ta yetişmiş daha sonra Anadolu'ya gelmiş olan ve burada şöhret kazanan ünlü astronomi ve matematik bilginidir. Farklı konulara dair pek çok eseri vardır. Eserlerinden bazıları şunlardır: *Şerhu'ş-Şâfiye*, *Risâle fî vad'il-müfredât*, *Cevâhiru't-tefsîr* vd. . .¹²⁵

Tanıtımını yaptığımız, *Unkûdü'z-zevâhir fi'n-nazmi'l-cevâhir*, Ali Kuşçu'nun Arapça sarf ilmi konusunda kaleme aldığı bir giriş ve üç bölümden oluşan bir eseridir.

Ezersin 2a sayfasında Fatih Sultan Mehmet zamanında yazıldığı görülmüş ise de istinsah tarihine rastlanmamıştır. Eserde tezhip kullanılmamıştır. Ebru kaplı, mukavva ciltli, dip ve sertap meşindir.

¹²⁵ el-Bağdâdî, *Hedyyetü'l-ârifîn*, I, 736; Serkis, *Mu'cem*, II, 1281; Süreyya, Mehmet, *Sicilli Osmânî*, III, 486-487; Brockelmann, *GAL*, II, 305; *Suppl.*, II, 329-330; Aydın, Cengiz, "Ali Kuşçu" md., *DİA*, II, 409-410; *İA*, I, 321-323

İkimci Bölüm

NAHİV İLMİNE DÂİR OLAN ESERLER

A. NAHVE DÂİR OLAN ESERLER

1. *el- Elfiye fin-nahv*/ İbn Mâlik (ö. 672/1274)

Hacı Selim Ağa, 1189

Konusu : Nahiv

Nüshası : Müstensih nüshası

Varak Sayısı : 36

Ebadı : 187×145 mm

Müstensihi : Ahmed Nevâyi

İstinsah Tarihi: 1167

Hat Çeşidi : Harekeli Nesih

Müellifin tam adı, Ebû Abdullah Cemâleddîn Muhammed b. Abdullah et-Tâ'î İbni Mâlik'tir (ö. 672/1274).¹²⁶

İbn Mâlik, Endülüs'te Ceyyan kasabasında doğmuştur H. 600 (M. 1204). Şimdiki adıyla İspanya Joen'dür. Arap dili bilginlerinden ve önemli nahiv üstatlarındandır. İlk tahsilini doğduğu şehirde yapmıştır.

Tahsilini tamamladıktan sora önce Halep'te bir süre nahiv dersleri verdi. Sonra Şam'da nahiv dersleri vermeye devam etmiştir. H. 672 (1274) tarihinde yine Şam'da

¹²⁶ Müellifin hayatı ve eserleri hakkında geniş bilgi için bk. Suyûtî, *Buğye.*, I, 130-131; Kehhâle, *a. g. e.*, X, 234; Zirikî, *a. g. e.* VII, 111; Abdülbaki Turan, 'İbn Mâlik et-Tâ'î' md., *DİA*, XX, s.169

vefat etmiştir. *el-Elfiye*¹²⁷, İbn Mâlik'in en önemli eseri olup, medreselere yüzyıllar boyu okutulmuş ve ezberletilmiştir.

Eser üzerine birçok şerh çalışması yapılmıştır. Gerek şerhli gerekse müstakil olarak defalarca basılmıştır.

Tanıtımını yaptığımız *el-Elfiye*, müellifin daha önce yazdığı *el-Kâfiyetü'ş-Şafiye* adlı eserin kısa ve öz biçimde kolay ezberlenmesi için nahiv kurallarının beyitler halinde verilmesinden oluşmaktadır.

Eserde Arapça dilbilgisine ait seksen iki konu 1000 beyitle anlatılmaktadır. Eser, kelime, mu'reb-mebnî, nekire-ma'rife, 'alem gibi temel dilbilgisi konuları ile başlıyor tasrif, ibdâl, hemze-i vasıl, idğam gibi konularla son buluyor.

Kitabın birinci sayfasının yarısı yırtılmış olup sonradan tamir edilerek yeniden yazılmıştır. Kitap serlevha cetvel müzehheplidir. Tezhibinde iki siyah çizgi arasında altın yıldız kullanılmıştır. Nesih hatla yazılmış olan kitap okunaklıdır. Kırmızı meşin, miklaplı ve zencirekli olan cildin içi ebruludur.

2. *el- Elfiye fin-nahv* / İbn Mâlik (ö. 672/1274)¹²⁸

Kemankeş, 000695

Müstensihi : Tespit edilemedi.

Ebadı : 1170x115 -115x75

Varak/Sayfa : 15/29

Satır sayısı : 11

Hat çeşidi : Nesih

Cild : Ciltsiz ve evrakı perişan haldedir. Eserin son kısmı nokсандır.

¹²⁷ Eser için bk. Hâcî Halîfe, *Keşf*, I, 151-155; Brockelmann, *GAL*, I, 298-299; *Suppl.*, I, 522-525; Nusreddin Bolelli, " XVII. -XX. Yüzyıllarda Anadolu'da Arapça Öğretimi", *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi* s. 149-150.

¹²⁸ Müellif in hayatı ve eserleri hakkında bilgi için 39 ve 40. sayfalara bakınız.

Konu başlıkları kırmızı mürekkeple belirtilmiştir.

3. *Şerh-u Elfiyeti İbn-i Mâlik*¹²⁹ / İbnü'n-Nâzım (ö. 686/1287)

Hacı Selim Ağa, 001120

Konusu : Nahiv

Varak/Sayfa : 203/405

Satır Sayısı : 26

Ebadı :270×173-175×108

Müstensihi : Tespit edilemedi.

İstinsah Tarihi: 917

Hat Çeşidi : Nesih

Müellifin tam adı, Ebu Abdillâh Bedrüddîn Muhammed b. Muhammed b Abdillâh b. Mâlik ed-Dımaşkî eş-Şâfî'dir¹³⁰. 640 (1242) yılı civarında Dımaşk'ta doğdu. Babasının adı, Cemâleddîn İbn Mâlik et-Tâ'i'dir. Önemli bir dil âlimidir.

Aslen Endülüs'ün Ceyyân (Jean) şehrinden olmalarına rağmen burada çıkan karışıklılar sebebiyle Dımaşk'a yerleşmek zorunda kalmışlardır. İbnü'n-Nâzım, burada babasından dil, edebiyat ve özellikle nahiv, lugat ve mantık dersleri aldı. Fıkıh gibi diğer ilimleri çeşitli hocalardan tahsil etti.

İbnü'n-Nâzım bilhassa nahiv, belâgat ilimleri aruz ve mantık alanlarında temayüz etmiştir. Babası ile aralarında çıkan bazı problemlerden dolayı Ba'lebek'e giderek orada bir süre ders vermiş ve babasının ölümü (h. 672) üzerine tekrar Dımaşk'a davet edilmiştir.

¹²⁹ *Şerh-u Elfiyeti İbn Mâlik* için, bk., Ya'kûb, Emil Bedîf, *el- Mu'cemü'l-mufasssal fi'l-luğaviyyîne'l-'arab*, , Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1997, I, 14, 22, 61, 85, 346, 488, 508, II, 80, 109, 194, 319, 357.

¹³⁰ Müellifin hayatı ve eserleri hakkında geniş bilgi için bk.; el-Bağdâdî, *Hediyyetu'l-Ârifîn*, II, 135; Brockelmann, *GAL.*, 1., 328, 360, 362, 363 367; *Suppl.* I, 488, 522, 532; Ziriklî, *a. g. e.*, 7/260; Kehlâlê *a. g. e.*, XI, 239; *DİA*, XXI, 168-169.

Hayatının sonuna kadar ders vermek ve eser yazmakla meşgul olmuştur. H. 686 (M. 1287) yılında Dımaşk'ta vefat etmiştir.

Eserlerinden bazıları şunlardır: *Şerhu Lâmiyyeti'l-Ef'âl*, *Şerhu Kâfiye*, *Gâyetü't-Tullâb fî Ma'rifeti'l-İ'râb* vd. . .

Bu eser, İbn Mâlik¹³¹ (ö. 1203-1273) tarafından yazılan, nahiv konularını 1000 beyitle anlatan '*el-Elfiye*'¹³²adlı eserin şerhidir.

Vişne rengi parlak meşin ciltli, soğuk damgalı, miklaplı olup cildin içi ebru kağıt kaplamadır.

4. *Şerh-u Elfiyeti İbn-i Mâlik / İbnü'n-Nâzım* (ö. 686/1287)¹³³

Hacı Selim Ağa, 001122

Ebadı : 267x166 -196x66

Varak/Sayfa : 151/301

Satır sayısı : 25

Hat çeşidi : Nesih

Müstensihi : Tespit edilemedi.

İstinsah Tarihi: Tespit edilemedi.

Tezhip / Cilt: Yeşil mukavva ciltli, dip, sertap ve etraf siyah meşindir.

5. *Şerh-u Elfiyeti İbn-i Mâlik / İbnü'n-Nazım* (ö. 686/1287)¹³⁴

Hacı Selim Ağa, 000126

Ebadı : 245x172 -195x 125

¹³¹ Müellif hakkında bilgi için 39 ve 40. sayfalara bakınız.

¹³² Eser hakkında bilgi için 40. sayfaya bakınız.

¹³³ Müellif ve eseri hakkında bilgi için 41. sayfaya bakınız.

¹³⁴ Müellif ve eseri hakkında bilgi için 41. sayfaya bakınız.

Varak/Sayfa : 154/304

Satır sayısı : 23

Hat çeşidi : Nesih

Müstensihi : Tespit edilemedi.

İstinsah Tarihi: 762.

Tezhip / Cilt: Zeytuni meşin ciltli, soğuk damgalı ve miklaplıdır. Eser biraz güvelidir.

6. Şerh-u Elfiyeti İbn-i Mâlik / Hasan b Kâsım el-Murâdî (ö. 749/1349)

Hacı Selim Ağa, 001119

Ebadı : 257x177 -175x120

Varak/Sayfa : 232/463

Satır sayısı : 25

Hat çeşidi : Nesih

Müstensihi : Muhammed b. Ali

İstinsah Tarihi: 883

Tezhip / Cilt: Kahverengi meşin ciltli, soğuk damgalıdır. Miklabı düşmüştür.

Müellifin tam adı, Hasan b Kâsım b. Abdullah b. Ali el-Murâidîdir (ö. 749/1349). Mısır ehliendir. Batı'da ikâmet etmektedir.¹³⁵

Ümmü Kasım¹³⁶ olarak tanınmaktadır.¹³⁷ Nahiv, lugat ve fıkıh âlimidir.

¹³⁵ Ziriklî, *a. g. e.*, II, 228.

¹³⁶ Babasının annesinden dolayı bu lakabla anılmaktadır. Babasının annesinin ismi kaynaklarda Zehra olarak geçmektedir. Bk. Suyûtî, *a. g. e.*, s. 517; Ya'kûb, Emîl Bedî', *a. g. e.*, I, 188.

¹³⁷ Suyûtî, *a. g. e.*, s. 517; Ziriklî, *a. g. e.*, II, 228; Ya'kûb, Emîl Bedî', *a. g. e.*, I, 188.

Kaynaklarda ayrıca müfessir ve edip olduğu da geçmektedir.¹³⁸

Hasan b Kâsım b. Abdullah b. Ali el-Murâidî, mümtaz hocalardan ilim tahsilinde bulunmuştur. Hocaları arasında zamanın önemli âlimlerinden olan Ebu Abdullah et-Tanecî, Serrâc ve Ebu Hayyân, Şemseddîn b. el-Lübânî vb. gibi kıymetli şahsiyetler sayılabilir. Kendisi takva sahibi salih bir zattır. H. 749 (1349) yılı Ramazan bayramı günü vafat etmiştir.¹³⁹

Eserlerinden bazıları şunlardır: *Şerhu't-Teshîl*, *Şerhu'l-Mufasssal*, *Şerhu'l-İsti'âze ve'l-Besmle*, vd. . .

7. *Şerh-u Elfiyeti İbn-i Mâlik* / Hasan b Kâsım el-Murâidî (ö. 749/1349)¹⁴⁰

Hacı Selim Ağa, 001118

Ebadı : 212x150 -150x102

Varak/Sayfa : 353/705

Satır sayısı : 25

Hat çeşidi : Nesih

Müstensihi : Tespit edilemedi.

İstinsah Tarihi: Tespit edilemedi.

Tezhip / Cilt: Kahverengi meşin ciltli, soğuk damgalı, miklaplıdır. Cilt yıpranmış olduğundan tamire muhtaçtır.

8. *Şerh-u Elfiyeti İbn-i Mâlik*¹⁴¹ / İbn Âkîl (ö. 769/1367)

Hacı Selim Ağa, 001125

Ebadı : 190x131 -120x 55

¹³⁸ Zirikî, *a. g. e.*, II, 228

¹³⁹ Zirikî, *a. g. e.*, II, 228; Ya'kûb, *Emîl Bedî'*, *a. g. e.*, I, 188

¹⁴⁰ Müellif in hayatı ve eseri hakkında bilgi için 43. sayfaya bakınız.

¹⁴¹ Eser hakkında bilgi için 42. sayfaya bakınız.

Varak/Sayfa : 157/303

Satır sayısı : 27

Hat çeşidi : Nesih

Müstensihi : Tespit edilemedi.

İstinsah Tarihi: 1133

Tezhip / Cilt: Eser, siyah meşin ciltli olup soğuk damgalı ve miklablıdır.

Müellifin tam adı, Ebû Muhammed Bahâüddîn Abdullah b. Abdirrahmân b. Abdillâh b. Âkil el-Hemedânî'dir. H. 698 (1299) yılında Halep yakınlarındaki Bâlis kasabasında dünyaya geldi.¹⁴² Soyu Hz. Peygamber'in amcazadesi Âkil b. Ebû Tâlib'e dayandığından İbn Âkil künyesi ile ve ikamet ettiği yerler nazarı itibare alınarak Mısrî, Bâlisî ve Halebî nisbeleri ile tanınır. Ayrıca ataları arasında Hemedân ve Âmid'de (Diyarbakir) oturanlar bulunduğundan Hemedânî ve Âmidî nisbeleriyle anılmaktadır.¹⁴³

İlk tahsilini tamamladıktan sonra öğrenimini ilerletmek amacıyla Kahire'ye giden İbn Âkil, burada on iki yıl süreyle zamanın meşhur hocalarından dersler aldı. Hocaları arasında Ebû Hayyân el-Endelüsî, Alâeddin, Hatîb el-Kazvînî, Takıyyüddin İbnü's-Sâiğ, Bedreddin İbn Cemâa, Şerefeddin İbnü's-Sâbûnî, Zeyneddin el-Kettânî, Hasan b. Ömer el-Kürdî gibi önemli şahsiyetler yer almaktadır.¹⁴⁴

İbn Âkil, hocası Ebû Hayyân'dan sonra Kahire İbn Tolun Camii müderrisi oldu. Birçok talebe yetiştirdi. H. 768 (M. 1367) hac dönüşü 23 Rebîü'l-evvel H. 769 (17 Kasım 1367) tarihinde Kahire'de vefat etmiş ve İmam Şafî'nin kabri yanına defnedilmiştir.¹⁴⁵

¹⁴² 694 (1294) yıllarında doğduğunu kaydeden kaynaklar da vardır. Bk., Ya'kûb, Emil Bedî', *a. g. e. I*, 346

¹⁴³ Ya'kûb Emil Bedî', *a. g. e. I*, 346.

¹⁴⁴ Suyûtî, *a. g. e.*, II, 47; Ya'kûb, Emil Bedî', *a. g. e. I*, 346.

¹⁴⁵ Müellifin hayatı ve eseri hakkında geniş bilgi için bk., Suyûtî, *a. g. e.*, II, 47; Ya'kûb, Emil Bedî', *a. g. e. I*, 346; Benli, Mehmet Sami, "İbn Âkil" md., *DİA*, XIX, 300-3001.

9. *Şerh-u Elfiyeti İbn-i Mâlik*¹⁴⁶ / el-Mekkûdî (ö. 807/1405)

Hacı Selim Ağa, 001126

Ebadı : 265x175 -207x 135

Varak/Sayfa : 148/297

Satır sayısı : 25

Hat çeşidi : Nesih

Müstensihi : Tespit edilemedi.

İstinsah Tarihi: Tespit edilemedi.

Tezhip / Cilt: Eser, vişne rengi meşin ciltli, soğuk damgalı ve miklaplı olup tamir görmüştür. Cilt içi de meşin kaplamadır.

Müellifin tam adı, Ebû Zeyd Abdurrahmân b. ‘Alî b. Sâlih el-Mekkûdî el-Fâsî’dir (ö. 807/1405). Fas’ta Benî Mekkûd kabilesine mensup kültürlü ve varlıklı bir ailenin çocuğu olarak H. 726 (1326) yılında dünyaya geldi.

Arap dili ve edebiyatının önde gelen âlimlerindendir. Tahsilini tamamladıktan sonra zamanın önemli medreselerinde müderrislik yapmıştır. Şâir ve dindar bir kişiliği vardır. Mekkûdî, H. 807 (12 Şubat 1405) tarihinde Fas’ta vefat etmiştir.

Eserleri arasında en çok tanınanı, tanıtımını yaptığımız *Şerhul-Elfiye* adlı eseridir. Bundan başka *el-Bast ve’t-ta’rif fi ‘ilmi’s-sarf*, *Şerhu’l-maksûr ve’l-memdûd li ibn-i Mâlik*, *Şerhu’l-Âcurrûmiyye*, vd. . .¹⁴⁷

10. *Emâlî / İbnü’s-Şecerî* (ö. 542/1148)

Hacı Selim Ağa, 001077

¹⁴⁶ Eser hakkında bilgi için 41. sayfaya bakınız.

¹⁴⁷ Müellifin hayatı ve eserleri hakkında bilgi için bk., Ziriklî, *a. g. e.*, IV, 91; Suyûtî, *a. g. e.*, II, 83; Ya’kûb, Emil Bedî‘, *a. g. e.* I, 381; Yavuz, Mehmet, “Mekkûdî” md., *DİA*, XVIII, 578

Nüshası : Müstensih nüshası

Varak Sayısı : 74 (189-263 arasında)

Ebadı : 324×207 mm

Müstensihi : Tespit edilemedi.

İstinsah Tarihi: Tespit edilemedi.

Hat Çeşidi : Nesih

Müellifin tam adı Ebü's-Sa'âdat Ziyâüddîn Hibetullâh b. Ali. b. Muhamed b. Hamza el- Hâşimî el-'Alevî el-Hasenî el-Bağdâdî¹⁴⁸ (ö. 542/1148)'dir. H. 450 yılında Bağdat'ta doğdu. Hz. Hasan'ın soyundandır. Kendi devrinin en iyi âlimlerinden dil ve edebiyât dersleri almıştır.

İbnü'ş-Şecerî'nin, çağdaşları içinde nahvi en iyi bilen kişi olduğu rivayet edilmektedir. Yetmiş yıl nahiv okutmuş olup bu sahada Ebu'l-Berekât Kemâleddîn el-Enbârî, İbnü'l-Haşşâb, Abdülkerim es-Sem'anî, gibi pek çok dil âliminin yetişmesine vesile olmuştur. Nahivciliğinin yanında edebî bir kişiliği de vardır. Kendisine ait birçok gazel, kaside ve mersiyeleri vardır.

İbnü'ş-Şecerî, 26 Ramazan 542'de (18 Şubat 1148) Bağdat'ta vefat etmiştir.

Tanıtımını yapacağımız *Emâlî*, Selimağa Kütüphanesinde Hacı Selimağa bölümünde 1077 numarada bulunan ciltli olan kitabın 189-263 sayfaları arasında bulunan bir risaledir.

Kitapta konu başlıkları olmayıp konular, meclisler ana başlığı altında mesele mesele ele alınmıştır. Kitap 56. Meclisten 84. Meclise kadardır. Nesih hatla yazılmış olan kitabın yazıları belirgin olsa da küçük yazılmıştır.

Kitapta tezhip yoktur. Sayfa kenarları kırmızı kalemle cetvelle çizilmiştir. Bir

¹⁴⁸ Müellifin hayatı ve eserleri hakkında geniş bilgi için bk. Hamevî, Yâkut, *Mu'cemü'l-üdebâ*, XIX, 282-284; Serkis, a. g. e., 134; Hâcî Halîfe, *Kesf.*, I., 413, II, 1563; Brockelmann, *GAL*, V, 165-166; Hüseyin Elmalı, "İbnü'ş-Şecerî, md., *DİA*, XXI., s. 219-220; Hüseyin Elmalı, "el-Emâlî, md., *DİA*, XI., s. 73.

sayfada 43 satır bulunmaktadır.

Kahverengi meşin soğuk damgalı ve miklaplı olup tamir edilmesi gereken bir eserdir.

11. el- 'Avâmil/Cürcânî (ö. 471/1078)

Kemankeş, 000594

Ebadı : 203x146 -156x70

Varak/Sayfa : 10/19

Satır sayısı : 11

Hat çeşidi : Ta'lik

Müstensihi : Seyyid el-Hâc Abdülkadir Bamir Kemankeş el-İskenderî

İstinsah tarihi: Tespit edilemedi.

Cild özellikleri: Mukavva ciltli olup süsleme kullanılmamıştır.

Müellifin tam adı, Ebû Bekir Abdülkâhir b. Abdurrahman el-Cürcânî'dir.¹⁴⁹ Taberistan ve Horasan arasında bulunan Cürcân'da doğmuştur. Bütün hayatını doğduğu kasabada geçirmiş olan Cürcânî, yine doğum yeri olan Cürcân'da vefat etmiştir (ö. 471/1078). İsmindeki 'Cürcân' nisbesi yaşadığı şehirden kendisine nisbe olarak verilmiştir.

Cürcânî, Arap dil bilgini ve edebiyat nazariyatçısıdır. Dile hakimiyeti ve özellikle nahvi bir mantık üzerine oturtma çabaları onun '**İmâmü'n-nühât**' yani 'nahiv âlimlerinin imamı' diye tanınmasını sağlamıştır. Kaynaklarda hayatı hakkında fazla bilgi yoktur.

Cürcânî gramer, belâgât ve tefsire dair eserler kaleme almıştır. Bunlardan

¹⁴⁹ Hayatı ve eserleri için bk. İbnü'l-Enbârî, *Nüzhëtü'l-Elibbâ*, s. 363-364; Hamevi, Yâkut, *Mu'cemü'l-üdebâ*, XIV, 6; Brockelmann, *GAL*, I, 341; Suppl, I, 503; Hâcî Halîfe, *Keşf.*, II, 1179; Hacımüftüoğlu, Nasrullah, *Abdülkâhir el-Cürcânî*, *DİA*, I, 247-248.

gramere dair olan eserlerinden bazıları şunlardır: *Kitâbü'l-cümel*, *Kitâbü'l-muktesid fi Şerhi'l-İzâh*, *et-Tetimme fi'n-nahv*, v. d.

Kütüphanede *el- 'Avâmil* adıyla Cürcânî'ye ait birçok farklı nüsha vardır. İçerik diğer 'Avâmil kitapları ile aynı olduğu için farklı özelliklerini vermekle yetineceğiz.

el- 'Avâmil, Nahiv ilmine dair olup, kelimelerdeki i'râbın daha iyi anlaşılması için i'raba etki eden yüz 'âmilden bahsetmektedir. Konular 'âmil, ma'mul ve i'rab olmak üzere üç bölümde toplanmıştır. Eserde konular basit örneklerle pekiştirilerek anlatılmaktadır.

12. *el- 'Avâmil/Cürcânî* (ö. 471/1078)¹⁵⁰

Kemankeş, 000593

Ebadı : 190x138 -136x80

Varak/Sayfa : 10/19

Satır sayısı : 14

Müstensihi : Tespit edilemedi.

İstinsah Tarihi: 1047

Hat çeşidi : Nesih

Cild özellikleri: Mukavva kapak ebrulu kâğıtla kaplanmıştır. Süsleme kullanılmamıştır. Eserin sonuna 4 varaklık bir özet kısmı eklenmiş. Burada bütün kaideler kısa ve öz verilmeye çalışılmıştır.

13. *el- 'Avâmil/Cürcânî* (ö. 471/1078)¹⁵¹

Kemankeş, 000605

¹⁵⁰ Müellifin hayatı ve eseri hakkında bilgi için 48. sayfaya bakınız.

¹⁵¹ Müellifin hayatı ve eseri hakkında bilgi için 48. sayfaya bakınız.

Ebadı : 190x138 -136x80

Varak/Sayfa : 15/29

Satır sayısı : 9

Hat çeşidi : Nesih

Müstensihi : Tespit edilemedi.

İstinsah Tarihi: Tespit edilemedi.

Cild ve süsleme özellikleri: Donuk ebru kağıtlı mukavva ciltli, dip ve sertap kenar kahverengi meşin kaplamadır. Süsleme kullanılmamıştır.

Bu eser, Kemankeş bölümünde bulunan 605 numaralı kitabın 26- 41 sayfaları arasında bulunmaktadır.

14. el- 'Avâmil/Cürcânî (ö. 471/1078)¹⁵²

Kemankeş, 000617

Ebadı : 173x105 -95x37

Varak/Sayfa : 12/23

Satır sayısı : 11

Hat çeşidi : Ta'lik

Müstensihi : Tespit edilemedi.

İstinsah Tarihi: 950

Cild özellikleri: Vişne rengi, meşin soğuk damgalı, miklapı, cilt içi ebrulu olup süsleme kullanılmamıştır.

Bu eser, Kemankeş bölümünde bulunan 617 numaralı kitabın 169 – 180

¹⁵² Müellifin hayatı ve eseri hakkında bilgi için 48. sayfaya bakınız.

sayfaları arasında bulunuyor.

15. el- 'Avâmil/Cürcânî (ö. 471/1078)¹⁵³

Kemankeş, 000619

Ebadı : 175x25 -130x70

Varak/Sayfa : 15/29

Satır sayısı : 11

Hat çeşidi : Ta'lik

Müstensihi : Tespit edilemedi.

İstinsah Tarihi: Tespit edilemedi.

Cild özellikleri: Koyu kahverengi meşin ciltli, soğuk damgalı ve miklaplı olup tamir görmüştür. Bu eser Kemankeş bölümünde bulunan 619 numaralı eserin 120 – 135 sayfaları arasında bulunmaktadır.

16. el- 'Avâmil/Cürcânî (ö. 471/1078)¹⁵⁴

Kemankeş, 000678

Ebadı : 210x150 -140x95

Varak/Sayfa : 8/15

Satır sayısı : 13

Hat çeşidi : Nesih

Müstensihi : Tespit edilemedi.

İstinsah Tarihi: Tespit edilemedi.

¹⁵³ Müellifin hayatı ve eseri hakkında bilgi için 48. sayfaya bakınız.

¹⁵⁴ Müellifin hayatı ve eseri hakkında bilgi için 48. sayfaya bakınız.

Cild özellikleri: Ciltsiz olup tamire muhtaçtır.

Bu eser, Kemankeş bölümünde bulunan 678 numaralı kitabın 9-16. sayfaları arasında bulunmaktadır.

17. el- 'Avâmil/Cürcânî (ö. 471/1078) ¹⁵⁵

Kemankeş, 000595

Ebadı : 205x142 -146x75

Varak/Sayfa : 9/17

Satır sayısı : 15

Hat çeşidi : Nesih

Müstensihi : Tespit edilemedi.

İstinsah Tarihi: Tespit edilemedi.

Cild özellikleri: Eser, ebrulu kâğıtla kaplı mukavva ciltlidir.

18. el- 'Avâmil/Cürcânî (ö. 471/1078) ¹⁵⁶

Kemankeş, 000336

Ebadı : 206x140 -167x73

Varak/Sayfa : 6/10

Satır sayısı : 21

Hat çeşidi : Ta'lik

Müstensihi : Ali b. Torak

¹⁵⁵ Müellifin hayatı ve eseri hakkında bilgi için 48. sayfaya bakınız.

¹⁵⁶ Müellifin hayatı ve eseri hakkında bilgi için 48. sayfaya bakınız.

İstinsah tarihi: 1056

Cild özellikleri: Ebru kaplı mukavva ciltli olup dip kısmı kahverengi meşindir.

Bu eser 336 numaralı eserin 79-82 sayfaları arasında bulunuyor.

19. el- 'Avâmil/Cürcânî (ö. 471/1078) ¹⁵⁷

Kemankeş, 000559

Müstensihi : Tespit edilemedi.

İstinsah Tarihi: Tespit edilemedi.

Ebadı : 191x167 -123x60

Varak/Sayfa : 9/17

Satır sayısı : 13

Hat çeşidi : Ta'lik

Cild özellikleri: Ebru kaplı mukavva ciltli dip kısmının etrafı sarı meşindir.

Bu eser, Kemankeş bölümünde bulunan 559 numaralı kitabın 9-17 sayfaları arasında bulunmaktadır.

20. el-'Avâmilü'l 'atîk / Cürcânî (ö. 471/1078) ¹⁵⁸

Hacı Selim Ağa, 000614

Varak Sayısı : 10/19 (33-43 arasında)

Ebadı : 180x125 (117x68) mm

Müstensihi : Tespit edilemedi.

İstinsah Tarihi: Tespit edilemedi.

¹⁵⁷ Müellifin hayatı ve eseri hakkında bilgi için 48. sayfaya bakınız.

¹⁵⁸ Müellifin hayatı ve eseri hakkında bilgi için 48. sayfaya bakınız.

Hat Çeşidi : Talik

Kitabın sayfa kenarları haşiyelidir. Eser, Hacı Selim Ağa bölümünde bulunan 1077 numaralı kitabın 33-43 sayfaları arasında bulunmaktadır. Kurşûni mukavva kapaklı, dip sertabı kahverengi meşin ciltli ve miklaplıdır.

21. *el-'Avâmilü'l 'atık / Cürcânî (ö. 471/1078)*¹⁵⁹

Hacı Selim Ağa, 001178

Ebadı : 195x118 -115x57

Varak/Sayfa : 8/15

Satır sayısı : 15

Hat çeşidi : Ta'lik

Müstensihi : Tespit edilemedi.

İstinsah Tarihi: Tespit edilemedi.

Cild özellikleri: Siyah meşin mikaplıdır.

Bu eser, Hacı Selim Ağa bölümünde bulunan 1178 numaralı kitabın 54-67 sayfaları arasında bulunmaktadır.

22. *el-'Avâmilü'l 'atık / Cürcânî (ö. 471/1078)*¹⁶⁰

Hacı Selim Ağa, 001196

Ebadı : 165x110 -105x57

Varak/Sayfa : 3/4

Satır sayısı : 14

¹⁵⁹ Müellifin hayatı ve eseri hakkında bilgi için 48. sayfaya bakınız.

¹⁶⁰ Müellifin hayatı ve eseri hakkında bilgi için 48. sayfaya bakınız.

Hat çeşidi : Ta'lik

Müstensihi : Tespit edilemedi.

İstinsah Tarihi: Tespit edilemedi.

Cild özellikleri: Siyah meşin soğuk damgalı, dip sarı meşin olup cildin içi ebruludur. Bu eser, Hacı Selim Ağa bölümünde bulunan 1196 numaralı kitabın 182-184 sayfaları arasında bulunmaktadır.

23. el-'Avâmilü'l 'atık / Cürcânî (ö. 471/1078)¹⁶¹

Hacı Selim Ağa, 001272

Ebadı : 165x110 -105x57

Varak/Sayfa : 5/9

Satır sayısı : 19

Hat çeşidi : Ta'lik

Müstensihi : Tespit edilemedi.

İstinsah Tarihi: Tespit edilemedi.

Tezhip / Cilt : Serlevha hafif tezhipli ve cetvel yaldızlıdır. Cildi koyu vişne rengi parlak meşin şemse ve zencirekli miklaplıdır. Kapağın sağ kısmı kopuk olup tamire muhtaçtır. Bu eser, Hacı Selim Ağa bölümünde bulunan 1272 numaralı kitabın 105-109. sayfaları arasında bulunmaktadır.

24. el-'Avâmilü'l 'atık / Cürcânî (ö. 471/1078)¹⁶²

Hacı Selim Ağa, 000614

Ebadı : 180x125 -117x67

¹⁶¹ Müellifin hayatı ve eseri hakkında bilgi için 48. sayfaya bakınız.

¹⁶² Müellifin hayatı ve eseri hakkında bilgi için 48. sayfaya bakınız.

Varak/Sayfa : 10/20

Satır sayısı : 9

Hat çeşidi : Ta'lik

Müstensihi : Tespit edilemedi.

İstinsah Tarihi: Tespit edilemedi.

Tezhip / Cilt: Kurşuni mukavvalı, sırt ve cildin kenarları kahverengi meşindir.

Eserin sayfa kenarlarında haşiye vardır. Bu eser, Hacı Selim Ağa bölümünde bulunan 614 numaralı kitabın 33-43 sayfaları arasında bulunmaktadır.

25. el-'Avâmilü'l 'atîk / Cürcânî (ö. 471/1078)¹⁶³

Hüdâi Efendi, 001629

Ebadı : 207x128 -153x58

Varak/Sayfa : 8/15

Satır sayısı : 15

Hat çeşidi : Nesih

Müstensihi : Tespit edilemedi.

İstinsah Tarihi: Tespit edilemedi.

Tezhip / Cilt: Cildi gül renkli kâğıtlıdır.

26. el-'Avâmilü'l-cedîd / Birgivî (ö. 981/1573)

Hacı Selim Ağa, 1177

Varak Sayısı : 7 (98-104 arası)

¹⁶³ Müellifin hayatı ve eseri hakkında bilgi için 48. sayfaya bakınız.

Ebadı : 203×146-130×63 mm

Müstensihi : Musa b. Hasan min Telâmîzî İbrahim Radûsi

İstinsah Tarihi: 1158

Hat Çeşidi : Nesih

Asıl adı Takiyuddîn Mehmed olan İmam Birgivî, H. 929 (M. 1523) yılında Balıkesir’de doğmuştur. Birgivî Balıkesir’de müderis olan babası Pîr Ali Efendi’den ilk tahsilini almıştır. Daha sonra İstanbul’a giden Birgivî orada dönemin meşhur âlimlerinden dersler aldı. Birgivî, Osmanlı döneminde yetişmiş olan seçkin bir âlim olmasının yanında dînî ve ahlâkî şahsiyeti bakımından da örnek bir şahsiyet ve önemli bir Türk âlimidir.

Birgivî, H. 981 (M. 1573) yılında bir İstanbul seyahati sırasında veba hastalığına yakalanarak vefat etti ve Birgi’ye (Balıkesir’in bir ilçesi) getirilerek orada defnedildi.

Tefsir, tasavvuf, ahlak, akâid, hadis, kıraat sahalarında eserler veren Birgivî’nin gramere dair eserleri meşhurdur. *İzhâru’l-esrâr*, *İmtihânü’l-ezkiyâ*, *Şerhu’l-Emsile*, *Kıfayetü’l-mübtedî*... eserlerden bazılarıdır.¹⁶⁴

Tanıtımını yaptığımız eser, Hacı Selim Ağa bölümünde bulunan 1177 numaradaki ciltli kitabın 98-104. sayfaları arasında bulunan bir risaledir. Tıgılı kubbeli müzehhep serlavhalı, taşkın başlıklı, ince işlemeli, cetvel yaldızlı, ketebe yaldız çerçeve içindedir. Cildi kahverengi meşin, şemse ve zencireklidir. Eserin hattı çok düzgün olup konu başlıkları ve bölümler kırmızı renkte gösterilerek okuyanlara kolaylık sağlanmıştır.

27. el-‘Avâmilü’l-cedîd / Birgivî (ö. 981/1573)

Kemankeş, 000596

¹⁶⁴ Müellifin hayatı ve eserleri hakkında geniş bilgi için bk. Bursalı Mehmed Tahir, *a. g. e.*, I, 253; Brockelmann *GAL*, II, 582-583-586; Kasım Kufuralı, “Birgivî” md., *İA*, II., 634; Yüksel, Emrullah, ‘*Birgivî*’, md., *DİA*, VI, 191; Aynî, Mehmed Ali, *Türk Ahlakçıları*, İstanbul, 1939, I, 105,

Ebadı : 155x105 - 67x56

Varak/Sayfa : 10/19

Satır sayısı : 11

Hat çeşidi : Ta'lik

Müstensihi : Tespit edilemedi.

İstinsah Tarihi: Tespit edilemedi.

Cild özellikleri: Kağıt kapaklı.

28. *el-'Avâmilü'l-cedîd* / Birgivî (ö. 981/1573)¹⁶⁵

Kemankeş, 000620

Ebadı : 1163x105 - 117x63

Varak/Sayfa : 7/13

Satır sayısı : 11

Hat çeşidi : Nesih

Müstensihi : Tespit edilemedi.

İstinsah Tarihi: Tespit edilemedi.

Cild özellikleri: Ebru kaplı mukavva ciltli, dip sertap etraf kahverengi meşindir. Bu eser, Kemankeş bölümünde bulunan 620 numaralı kitabın 87-94 sayfaları arasındadır.

29. *Mu'ribu 'Avâmilü'l- Cürcânî*/ Kasım (Âşık) İznîkî (ö. 945/1538)

Hüdâyi Efendi, 001609

¹⁶⁵ Müellifin hayatı ve eseri hakkında bilgi için 57. sayfaya bakınız.

Ebadı : 206x145-140x80

Varak/Sayfa : 70/139

Satır sayısı : 17

Hat çeşidi : Ta'lik

Müstensihi : Abdullah b. Ömer Mesûdî

İstinsah Tarihi: 1039

Tezhip / Cilt: Mukavva ciltlidir.

Kasım İznîkî, (ö. 945/1538) Bursa'nın İznik ilçesinde doğdu. Yaşadığı asrın önemli âlimlerinden ilim tahsilini tamamladı.

Tahsilini tamamladıktan sonra zamanın en önemli medreselerinden sayılan Balat Medresesi, İnegöl Medresesi ve Edirne Taşlık Medresesi'nde sırayla müderrislik yaptı. Taşlık Medresesi'nde müderris iken emekliye ayrıldı. Edirne'de vefat edip burada defnedildi. (ö. 945/1538)¹⁶⁶ Kimi kaynaklarda bu zatın adı, Aşık b. Kasım el-İznîkî er-Rûmî olarak yer almıştır.¹⁶⁷

Nahivci olarak nitelenen İznîkî'nin Arap diline dair şu iki eserinden söz edilmektedir: *İ'rabu'l- 'avâmil* veya *Mu'ribu'l- 'avâmilî'l-Cürcânî*.¹⁶⁸

Eser, Abdulkahir el-Cürcânî'nin ünlü el- *'Avâmilu'l-Mie*'sinin mu'ribidir.

30. *Mu'ribu 'Avâmilî'l-Cürcânî* / Yazarı belli değildir.

Kemankeş, 000606

Ebadı : 200x140 -130x63

Varak/Sayfa : 11/21

¹⁶⁶ Taşköprüzade, eş-Şekâik, s. 283.

¹⁶⁷ Kahhâle, Ömer Rıza, *el-Mustedrek 'alâ Mu'cemi'l-Mu'ellifin*, Beyrut, 1988, s. 315.

¹⁶⁸ Hacı Halife, *Keşf*, II, 1179; Kahhâle, *age*, s., 315; a. mlf., *Mu'cemu'l-Muellifin*, VIII, 95.

Satır sayısı : 13

Hat çeşidi : Ta'lik

Müstensihi : Mehmed b. Osman

İstinsah Tarihi: 1029

Tezhip / Cilt: Ebru kağıt kaplı bir cildi vardır.

31. *Mu'ribu 'Avâmilî'l-Cürcânî* / Yazarı belli değildir.

Kemankeş, 000612

Ebadı : 205x148-170x67

Varak/Sayfa : 45/49

Satır sayısı : 25

Hat çeşidi : Ta'lik

Müstensihi : Ahmed b. Dâvud

İstinsah Tarihi: 1030

Tezhip / Cilt: Sarı mukavva ciltli olup dip ve sertap kırmızı meşindir.

32. *Mu'ribu 'Avâmilî'l-Cürcânî* / Yazarı belli değildir.

Kemankeş, 000611

Ebadı : 205x123-142x70

Varak/Sayfa : 50/101

Satır sayısı : 23

Hat çeşidi : Ta'lik

Müstensihi : Hasan b. Hüseyin

İstinsah Tarihi: 1050

Tezhip / Cilt: Sarı mukavva ciltli olup dip ve sertap sarı meşindir.

33. *Mu‘ribu ‘Avâmilî’l-Cürcânî / Yazarı belli değildir.*

Hacı Selim Ağa, 001186

Ebadı : 190x108-122x53

Varak/Sayfa : 85/169

Satır sayısı : 21

Hat çeşidi : Ta‘lik

Müstensihi : Muhammed b. Zü’l-fadıl Bosnevî

İstinsah Tarihi: 1088

Tezhip / Cilt: Ebru kaplı mukavva ciltli olup dip, sertap ve etraf kırmızı meşindir.

34. *Ta‘liku’l-fevâdil ‘alâ İ‘râbi’l- ‘avâmil / Zeynizâde (ö. 1168/1755)*

Kemankeş, 000608

Ebadı : 205x130-128x65

Varak/Sayfa : 65/129

Satır sayısı : 21

Hat çeşidi : Nesih

Müstensihi : Tespit edilemedi.

İstinsah Tarihi: Tespit edilemedi.

Tezhip / Cilt: Donuk ebrulu mukavva ciltli olup dip kısım siyah sertap zeytini yeşil meşindir.

Müellifin tam adı, Hüseyin b. Ahmed Zeynizâde'dir (ö. 1168/1755). Kaynaklarda Bursalı olduğu geçmektedir.¹⁶⁹ Özellikle nahiv ilminde tam ihtisas sahibi bir dil âlimidir.

H. 1167¹⁷⁰-1168 (M. 1755-1756) olarak geçmektedir tarihinde Aydın'da vefat etmiştir.¹⁷¹ Subice kapısı ismindeki kabristanda medfundur.¹⁷²

Eserlerinden bazıları şunlardır: *Hall-ü esrâri'l-ahbâr fî i'râbi'l-izhâr*, *el-Favâidü'ş-şâfiye 'alâ İ'râbi'l-kâfiye* vd. . .

35. Mu'ribu 'Avâmil / Sıddîkî Belgrâdî¹⁷³

Kemankeş, 000609

Ebadı : 145x135-142x87

Varak/Sayfa : 83/165

Satır sayısı : 20

Hat çeşidi : Nesih

Müstensihi : Tespit edilemedi.

İstinsah Tarihi: Tespit edilemedi.

Tezhip / Cilt: Ebrulu kaplı mukavva ciltli olup dip kısım sarı meşindir. Miklap düşmüştür.

36. Mu'ribu'l 'Avâmil / Yazarı belli değildir.

¹⁶⁹ Ziriklî, *a. g. e.*, II, 232 (Beyrut, 1992 baskısı), Emîl Bedîi Ya'kup, *a. g. e.*, I, 197; Bursalı Mehmed Tahir, *a. g. e.*, I, 475.

¹⁷⁰ Bursalı Mehmed Tahir, *a. g. e.*, I, 475.

¹⁷¹ Ziriklî, *a. g. e.*, II, 232 (Beyrut, 1992 baskısı).

¹⁷² Bursalı Mehmed Tahir, *a. g. e.*, I, 475.

¹⁷³ Müellif hakkında kaynaklarda bilgi tespit edilemedi.

Kemankeş, 000613

Ebadı : 180x130-135x91

Varak/Sayfa : 24/47

Satır sayısı : 19

Hat çeşidi : Ta'lik

Müstensihi : Tespit edilemedi.

İstinsah Tarihi: Tespit edilemedi.

Tezhip / Cilt: Ebrulu kaplı mukavva ciltli olup dip kısım ve etraf siyah meşindir.

37. *Mu'ribu'l-'Avâmil* / Yazarı belli değildir.

Hüdâyi Efendi, 001596

Ebadı : 200x145-150x90

Varak/Sayfa : 30/59

Satır sayısı : 23

Hat çeşidi : Ta'lik

Müstensihi : Abdullah b. Ömer Mesûdî

İstinsah Tarihi: 1039

Tezhip / Cilt: Mukavva ciltlidir. Güve tarafından yenmiştir. Cilt tamire muhtaçtır.

38. *Şerhu'l-'Avâmil* / Yazarı belli değildir.

Kemankeş, 000574

Konusu : Nahiv

Varak/Sayfa : 29/57

Satır Sayısı : 19

Ebadı : 172×120-110×72

Müstensihi : Tespit edilemedi.

İstinsah Tarihi: Tespit edilemedi.

Hat Çeşidi : Nesih

Cürcânî'nin, ¹⁷⁴ 'el- 'Avâmil'¹⁷⁵ adlı kitabının şerhidir. Yumuşak mukavva ciltli olup dip kısım siyah meşindir. Eserin son kısmı noksandır.

39. Şerhu 'Avâmil-i Cürcânî / Yazarı belli değildir.

Kemankeş, 000669

Ebadı : 207x148 -100x100

Varak/Sayfa : 30/59

Satır sayısı : 6

Hat çeşidi : Harekeli Nesih

Müstensihi : Tespit edilemedi.

İstinsah Tarihi: Tespit edilemedi.

Tezhip / Cilt: Ebru kaplı, mukavva ciltli, dip, sertap ve etraf meşindir.

Eser, Kemankeş bölümünde bulunan 669 demirbaş numaralı kitabın 47-77.

¹⁷⁴ Müellif hakkında bilgi için 48. sayfaya bakınız.

¹⁷⁵ Eser hakkında bilgi için 48. sayfaya bakınız.

sayfaları arasındadır.

40. Şerhu 'Avâmil-i Atîk (Cürcânî) / Yazarı belli değildir.

Kemankeş, 000516

Ebadı : 37x73 -100x100

Varak/Sayfa : 37/73

Satır sayısı : 21

Hat çeşidi : Nesih

Müstensihi : Tespit edilemedi.

İstinsah Tarihi: Tespit edilemedi.

Tezhip / Cilt: Ebru kaplı mukavva ciltli, dip, sertap ve etraf meşindir.

Eser, Kemankeş bölümünde bulunan 516 demirbaş numaralı kitabın 79-116. sayfaları arasındadır.

41. Şerhu 'Avâmil-i Cürcânî'¹⁷⁶ / Yazarı belli değildir.

Hacı Selim Ağa, 001137

Ebadı : 186x140 -147x84

Varak/Sayfa : 82/163

Satır sayısı : 17

Hat çeşidi : Ta'lik

Müstensihi : Tespit edilemedi.

İstinsah Tarihi: Tespit edilemedi.

¹⁷⁶ Müellifin hayatı ve eseri hakkında bilgi için 48. sayfaya bakınız.

Tezhip / Cilt: Eser, koyu kahverengi meşin ciltli ve soğuk damgalıdır.

Eser, Hacı Selim Ağa bölümünde bulunan 1137 demirbaş numaralı kitabın 70-152. sayfaları arasındadır.

42. Şerhu 'Avâmil-i Cürcânî / Yazarı belli değildir.

Hacı Selim Ağa, 001137

Ebadı : 186x140 -147x84

Varak/Sayfa : 65/129

Satır sayısı : 21

Hat çeşidi : Nesih

Müstensihi : Tespit edilemedi.

İstinsah Tarihi: Tespit edilemedi.

Tezhip / Cilt: Eser, koyu kahverengi meşin ciltli ve soğuk damgalıdır.

43. Mietün kâmile fî şerhi mietin 'amile / Abdülkerim Tosyevî

Hacı Selim Ağa, 001135

Müellif : Hacı Baba b. İbrahim b. Abdülkerim Tosyevî

Konusu : Nahiv

Varak/Sayfa : 94/187

Satır Sayısı : 17

Ebadı : 202×136-127×80

Müstensihi : Tespit edilemedi.

İstinsah Tarihi: Tespit edilemedi.

Hat Çeşidi : Ta'lik

Tezhip / Cilt: Mukavva ciltli, soğuk damgalı, dip meşin, miklap düşmüştür.
Kitabın sonunda 18 beyitten ibaret olan şiirle 'Avâmil vardır.

Tanıtımını yaptığımız eser, Cürcânî'nin¹⁷⁷ *el- 'Avâmil*¹⁷⁸ adlı eserinin şerhidir.

44. Ta'liku'l-fevâdil 'alâ i'râbi'l- 'âvâmil / Zeynizâde (ö. 1168/1755)¹⁷⁹

Kemankeş, 000610

Konusu : Nahiv

Varak/Sayfa : 60/119

Satır Sayısı : 21

Ebadı : 206×138-152×72

Müstensihi : Tespit edilemedi.

İstinsah Tarihi: 1166

Hat Çeşidi : Nesih

Tezhip / Cilt: Eser, sarı mukavva ciltlidir. Kitabın dip, sertapı sarı meşindir.

İmam Birgivî'nin 'el- 'Avâmil' adlı eserinin meşhur mu'ribidir.¹⁸⁰

45. Ta'liku'l-fevâdil 'alâ i'râbi'l- 'âvâmil / Zeynizâde (ö. 1168/1755)¹⁸¹

Hüdâyi Efendi, 001608

Ebadı : 215x150 -155x83

Varak/Sayfa : 57/114

¹⁷⁷ Müellif hakkında bilgi için 48. sayfaya bakınız.

¹⁷⁸ Eser hakkında bilgi için 48. sayfaya bakınız.

¹⁷⁹ Müellif in hayatı ve eseri hakkında bilgi için 62. sayfaya bakınız.

¹⁸⁰ Ahmet Turan Arslan, *a. g. e.*, s. 153

¹⁸¹ Müellif in hayatı ve eseri hakkında bilgi için 62. sayfaya bakınız.

Satır sayısı : 21

Hat çeşidi : Nesih

Müstensihi : Mehmet b. Mustafa

İstinsah Tarihi: Tespit edilemedi.

Tezhip / Cilt: Eser, ebru kaplı mukavva ciltlidir.

Eser Hüdâyi Efendi bölümünde bulunan 1608 demirbaş numaralı kitabın 114-171. sayfaları arasındadır.

46. *Ta'liku'l-fevâdil 'alâ i'râbi'l-âvâmil / Zeynizâde (ö. 1168/1755)*¹⁸²

Hacı Selim Ağa, 001187

Ebadı : 206x137 -137x67

Varak/Sayfa : 72/143

Satır sayısı : 21

Hat çeşidi : Ta'lik

Müstensihi : Tespit edilemedi.

İstinsah Tarihi: 1144

Tezhip / Cilt: Eser, ebru kaplı mukavva ciltlidir. Cildin kenar kısımları, dip ve sertabı kırmızı meşindir.

47. *Esrâru'l- 'arabiyye/ Ebu'l Berekât Kemâlüddîn el-Enbârî (ö. 577/1181)*

Hacı Selim Ağa, 001074

Varak Sayısı : 95/189

¹⁸² Müellif in hayatı ve eseri hakkında bilgi için 62. sayfaya bakınız.

Ebadı : 170×125-140×105 mm

Müstensihi : İsmail b. Haydar

İstinsah Tarihi: 619

Hat Çeşidi : Nesih

Müellifin tam adı, Ebü'l-Berekât Kemâlüddîn Abdurrahmân b. Muhammed b. Ubeydillâh el-Enbârî'dir (ö. 577/1181).

H. 513 yılında Enbâr'da doğdu. İlk öğrenimini Enbâr'da Halife b. Mahfuz b. Ali el-Müeddib'den gördü. Daha sonra babasından ve dayısı Ebü'l-Feth b. Hatîb el-Enbârî'den ders aldı. Genç yaşta ailesiyle birlikte Bağdat'a giderek buradaki Nizamiye Medresesi'ne girdi.

Hocalarından nahiv, lugat, edebiyat, Kur'an ilimleri, fıkıh ve hadis dersleri aldı. Hocaları arasında Ebû Mansûr Saîd b. Rezzâz, İbnü's-Şecerî, Ebû Mansûr el-Cevâlîkî, Ebû Muhammed Abdullah b. Ali el-Mukrî gibi zamanın ileri gelen âlimler vardır. Tahsilini tamamladıktan sonra Bağdat'ın önde gelen medresesi olan Nizâmiye Medresesi'ne müderris olarak tâyin edildi. Ömrünün sonuna kadar Bağdat'tan hiç ayrılmayan Enbârî, H. 577 (M. 1181) yılında yine Bağdat'ta vefat etti.

Kaynaklarda Enbârî'ye ait olan doksana yakın eserden söz edilmektedir. Ancak bunlardan yalnız yirmi ikisinin günümüze ulaştığı bilinmektedir.

Eserlerinden bazıları şunlardır: *el-İnsâf fî mesâili'l-hilâf*, *Nüzhetü'l-elibbâ fî tabakâti'l-üdebâ*, *Esrârü'l-arabiyye* vd. . .¹⁸³

Tanıtımını yaptığımız *Esrârü'l-arabiyye*, Arapça nahiv/dilbilgisi kurallarını anlatan bir eserdir. Yazarı kitabının başında eseri hakkında şu bilgileri veriyor: “Eserde

¹⁸³ Müellifin hayatı ve eserleri hakkında geniş bilgi için bk., el-Vezîr Cemâlüddîn Ebi'l-Hasan Ali b. Yûsuf el-Kıftî, *İnbâhu'r-Ruvât 'alâ İnbâhi'n-Nuhât*, II, 169-171; Suyûtî, *a. g. e.*, II, 86-88; el-Bağdâdî, *Hediyyetü'l-ârifîn*, I, 519-520; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifîn.*, V, 183; Ziriklî, *el-Âlâm*, III, 327; Serkis *a. g. e.*, I, 479-480; Brockelmann, *GAL*, 1, 334, *Suppl.*, 1, 494-495; Kılıç, Hulusi, “Enbârî, Kemaleddin” md., *DİA*, XXI, 172-13.

Arapça nahvine/dilbilgisine dair pek çok konuyu ele aldım. Bu konuları açıklarken Basra ve Kûfe ekollerinin önceki (mutekaddimin) âlimlerin ve sonraki (müteahhirin) âlimlerinin görüşlerini göz önünde bulundurarak ayrıca yanlışları ayıklayarak doğru görüşleri gayet açık, anlaşılır ve kolay bir tarzda açıklamaya çalıştım, ” diyor.

Eser kelime konusu ile başlıyor. İ‘râb, Mebnî Kelimeler, Mu‘reb, Mebnî, Cemi‘ler, Mûbteda-Haber, Kâne ve benzerleri, İstisnâ, Mef‘uller, Fâil... İmâle, Vakıf, İdğâm gibi nahve dair pek çok konu vardır. Kitaptaki konular şiirle ve örneklerle desteklenmiş ve delillendirilmiştir. Kitabın cildi mukavva kaplı olup ebru kaplamadır. Cildin etrafı kahverengi meşindir.

48. *el-Eşbâh ve’n-nezâirü’n nahviyye* / Süyûtî (ö. 911/1505)

Hacı Selim Ağa, 001075

Konusu : Nahiv

Varak Sayısı : 1. Cilt: 498, 2. Cilt: 485

Ebadı : 255×172-183×107 mm

Müstensihi : Mustafa b. Muhammed b. Mustafa Zeynelâbidin el-Mâliki

İstinsah Tarihi: 1211

Hat Çeşidi : Arap Neshi

Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr es-Suyûtî, (ö. 911/1505) Mısır ve Suriye’de hüküm süren Memlûklüler devletinin son zamanlarında Kâhire’de yetişen ve Arap dilinde en fazla eser vücuda getiren müelliflerden birisi, belki de birincisidir.¹⁸⁴

Hicri 849, (1445) yılında Kahire’de, doğdu.¹⁸⁵ İlmî seviyesi yüksek olan bir aileden gelmektedir. Küçük yaşta babasını kaybeden İmam Suyûtî yetim kalmıştır.

¹⁸⁴ Abdulkadir Karahan, “es-Suyûtî” md., *M. E. B. İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 1966, XI, 258.

¹⁸⁵ Kehhâle, *a. g. e.*, V, 127, 130; Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr es-Suyûtî, *el-İtkân fi U‘lûmi’l-Kur‘ân* (thk. Ahmet Ali), Dâru’l-Hadîs, Kahire, 2003, I, 11; Serkis, *a. g. e.*, I, 1073-1074.

Sonrasında küçük yaşına rağmen Kur'an-ı ve bazı hadisleri ezberlemiştir. ¹⁸⁶

Daha sonra devrinin tanınmış birçok âlimlerinden Kur'an ilimleri, tefsir, hadis, fıkıh, Arapça, nahiv, usul, felsefe ve mantık dersleri almıştır. Tahsil hayatında 50'den fazla hocadan istifade etmiş olan Suyûtî'nin en çok yararlandığı hoca Muhammed b. Süleyman el-Kâfiyeci (ö. 879/1474) olmuştur. ¹⁸⁷

Tahsilini tamamladıktan sonra çeşitli medrese ve camilerde, fıkıh ve hadis dersleri vermeye başlamış zamanla şöhreti de gittikçe artmıştır. Velûd bir müellif olan Suyûtî tefsîr, hadîs, fıkıh, dil ilimleri, belâgat, tasavvuf, mantık gibi birçok ilimlerde eserler vermiştir. ¹⁸⁸ Te'lif ettiği eserlerin sayısının tam olarak tespit edilememekle birlikte, altı yüzü bulduğu ifade edilmektedir. ¹⁸⁹

Hayatının sonuna kadar ilim ve eser telifi ile uğraşan Suyûtî, h. 911 (1505) hastalanarak bir Cuma sabahı vefat etmiştir. ¹⁹⁰

el-Eşbâh ve'n-Nezâir, Suyûtî'nin nahvin çeşitli konularını benzerlik ve farklılık bakımından inceleyen eseridir. ¹⁹¹

Tanıtımını yaptığımız eser, iki cilttir. Yazar kitabı, Arapça kelimelerinin anlaşılmasını kolaylaştırmak, Cemi'leri tanıtmak, daha önce yazılmış olan kitaplardaki ihmal edilmiş olan konuları açıklamak, zihni çelişkiye sokan meseleleri açıklamak, kelimelerin lafızlarını, müfretlerini açıklamak... gibi ¹⁹² sebeplerden dolayı telif ettiğini söylüyor.

Konu başlıkları kırmızı renkli mürekkep kullanılarak belirginleştirilmiştir. Cildi, kırmızı meşin kaplı, soğuk damgalı ve miklaplıdır. Kitabın ilk iki sayfası serlevha cetvel yaldızlı olarak tezhip edilmiş olup diğer sayfalar sadece sayfa kenarlarında

¹⁸⁶ es-Suyûtî, *el-İtkân*, I, 11.

¹⁸⁷ Süleyman Molla İbrahimoglu, *Süleymaniye Kütüphanesinde Bulunan Yazma Tefsirler (Metot ve Kaynakları)*, Süleymaniye Vakfı Yay., İstanbul, 2002, s. 325-326.

¹⁸⁸ Eserleri için bk. Suyûtî, *el-İtkân*, I, 15-18; Serkis, *a. g. e.*, I, 1074-1085; Brockelmann *GAL*, II, 200; *Suppl.*, II, 194; Suyûtî, *Buğye*, I, VI, Hacı Halife, *Keşf.*, I, 100-101.

¹⁸⁹ Abdülkadir Karahan, *a. g. m.* 259.

¹⁹⁰ Suyûtî, *Buğye*, I, 22; Abdülkadir Karahan, *a. g. m.* 260.

¹⁹¹ Özbalıkcı, Mehmet Reşit, "el-Eşbâh ve'n-Nezâir" md., *DİA*, XI, 458.

¹⁹² Kitabın mukaddime kısmında geçmektedir.

çetvelle çizilmiş olan yaldızsız iki kırmızı çizgi kullanılmıştır.

49. *el- Eşbâh ve'n-nezâiru'n nahviyye* / Süyûtî (ö. 911/1505)¹⁹³

Hüdâyi Efendi, 001593

Ebadı : 305x200 - 185x103

Varak/Sayfa : 403/805

Satır sayısı : 29

Hat çeşidi : Nesih

Müstensihi : Tespit edilemedi.

İstinsah Tarihi: 1144

Cild özellikleri: Kahverengi meşin cilt, sağ kapak kopuk tamire muhtaçtır.

50. *Evdâhu'l-mesâlik ilâ Elfiyeti İbni Mâlik* / İbn Hişâm en-Nahvî (ö. 761/1360)

Hacı Selim Ağa, 1081

Konusu : Nahiv

Varak Sayısı : 131

Ebadı : 200×149-150×77 mm

Müstensihi : Hafız Ahmet b. Muhammedü'l- Mısrî

İstinsah Tarihi: 1008

Hat Çeşidi : Nesih

Müellif'in tam adı Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdullah b. Yûsuf b. Ahmed

¹⁹³ Müellifin hayatı ve eseri hakkında bilgi için 70 ve 71. sayfalara bakınız.

b. Abdillâh b. Hişâm el-Ensârî el-Mısrî (ö. 761/1360)¹⁹⁴ O, h. 708 (1309) yılında Kahire’de doğdu. Öğrenimini burada tamamladı. Soyu ensarı teşkil eden iki kabileden biri olan Hazrec’e dayandığından Ensârî nisbesiyle anılır. İbn Hişâm Muhammed İbnü’s-Serrâc, Abdül-latîf b. Murahhal ve Ebû Hayyân el-Endelüsî gibi hocalardan ders aldı. ¹⁹⁵ İlim tahsili bittikten sonra çeşitli medreselerde dersler verdi ve birçok talebenin yetişmesine vesile oldu.

Keskin bir zekâyaya ve hafızaya sahip olan İbn Hişâm, nahiv, fıkıh, edebiyat, tefsir, lugat gibi birçok ilim dalında söz sahibi olmuştur. ¹⁹⁶

Arap dilinin bütün inceliklerine vakıf olan İbn Hişâm, h. 761 (1360) yılında Kahire’de vefat etmiştir. Eserlerinden bazıları şunlardır: *el-İ’râb ‘an kavâi’di’l-i’râb*, *Katru’n-nedâ ve bellü’s-sadâ*, *Şerhu Katri’n-nedâ ve belli’s-sadâ*, *Şerh-u Şüzûri’z-zeheb* vd. . . ¹⁹⁷

Tanıtımını yaptığımız eser, İbn Mâlik’in¹⁹⁸ meşhur eseri ‘*el-Elfiye*’¹⁹⁹ esas alınmış olup metin verilmeden yazılan şerh mahiyetinde bir eserdir.

Eserde konu başlıkları kırmızı ve siyah kalın bir yazı ile belirginleştirilerek okuma ve araştırma kolaylığı sağlanmaya çalışılmıştır. Eserin giriş kısmında müstensih tarafından yapılmış olan kitabın içindekiler kısmı yer alıyor. Eser, serlevha tezhipli, fihrist cetveli tıgılı, kubbeli olup cildi açık kahverengi meşin şemseli ve zencireklidir. Cildin iç kısmı da meşin kaplamadır.

¹⁹⁴ Kehhâle, *a. g. e.* VI, 163; Suyûti, *Buğye*, II, 68; Ziriklî, *a. g. e.*, IV, 147; Ahmed b. Mustafa Taşköprüzâde, *Miftâhu’s-se’âde ve misbâhu’s-siyâde fî mevdû’âti’l-’ulûm*, I., 159-160.

¹⁹⁵ M. Raşit Özbek, “İbn Hişâm en-Nahvî”, md., *DİA*, XX, 74.

¹⁹⁶ Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdullah b. Yûsuf b. Ahmed b. Abdillâh b. Hişâm el-Ensârî el-Mısrî, *Mugni’l-Lebib an Kütübü’l-Eârib* (nşr. Muhammed Ali Beydun), Dâru’l-Kütübü’l-İlmiyye, Beyrût, 1998, I, 7.

¹⁹⁷ Müellifin hayatı ve eserleri hakkında geniş bilgi için bk., Kehhâle, *a. g. e.* VI, 163-164; Suyûti, *Buğye*, II., s. 68-70; Ziriklî, *a. g. e.*, IV, 147; Taşköprüzâde, *Miftâhu’s-se’âde* I, 159-160; İbn Hişâm, *a. g. e.*, I, 5-24; Hacı Halife, *Keşf.*, I, 124, 125, 154, 406, 563, 564, 604; II, 1021, 1332, 1352, 1477, 1561, 1669, 1571, 1754; Brockelmann, *GAL*, II, 23, 27, 31, ; *Suppl.*, I, 507; II, 16, 20; Serkis, *a. g. e.*, I, 273, 276; Moh. Ben Cheneb. "İbnülhâcib". *İA*, V, 2, 856-857; Özbek, M. Raşit, *a. g. m.* s. 74-77.

¹⁹⁸ Müellif hakkında bilgi için 40. sayfaya bakınız.

¹⁹⁹ Eser hakkında bilgi için 41. sayfaya bakınız.

51. *Evdahu'l-mesâlik ilâ Elfiyeti İbni Mâlik / İbn Hişâm En-Nahvî (ö. 761/1360)*²⁰⁰

Hacı Selim Ağa, 1082

Varak Sayısı : 138 (1-138 arası)

Ebadı : 223×162-145×93 mm

Müstensihi : Ömer el-Bedravî

İstinsah Tarihi: H. 1141 (1720)

Hat Çeşidi : Nesih

Eserin cildi, açık kahverengi meşin, soğuk damgalı ve miklaplıdır. Sayfalarında tezhip kullanılmamıştır. Hattı okunaklıdır. Eser, Kütüphanenin Hacı Selim Ağa bölümündeki 1082 numaralı ciltli kitabın 1-138. varakları arasında bulunmaktadır.

52. *el-Kâfiye / İbnü'l-Hâcîb (ö. 646/1249)*²⁰¹

Hacı Selim Ağa, 001177

Ebadı : 203x142 -130x63

Varak/Sayfa : 32/63

Satır sayısı : 15

Hat çeşidi : Nesih

Müstensihi : Musa b. Hasan

İstinsah Tarihi: 1158

Sarf ve nahiv ilimlerinde üstad olan ve “İbni Hâcib” unvaniyla tanınan Osman b. Ömer tarafından yazılan bu eser, Arapça nahiv ilmine dair bir mukaddime niteliğindedir. Medrese eğitiminde nahiv öğretimi konusunda ilk sırada gelen

²⁰⁰ Müellifin hayatı ve eseri hakkında bilgi için 73. sayfaya bakınız.

²⁰¹ Müellifin hayatı hakkında bilgi için 17. sayfaya bakınız.

kitaplardandır. Kitap üzerine başta müellif olmak üzere birçok şerh ve haşiye yazılmıştır. Eserin hâşiyelerine de birkaç Ta'lik yazılmıştır.

el-Kâfiye'deki konu başlıklarını genel hatlarıyla şu şekilde sıralayabiliriz: 1. Kelam, i'râb, binâ ve âmille ilgili bir mukaddime. 2. Mu'reb İsimler (Merfûât, Mansûbât, Mecrûrât). 3. Mebnî isimler. 4. Mu'reb ve mebnî isimlere müteallik konular: Ma'rife-nekra, müenneslik-müzekkerlik, fiillere benzeyen isimler (müştaklar). 5. Fiil ve özellikleri. 6. Harfler ve türleri.

Tığlı kubbeli, şirin işlemeli, eşsiz bir serlevhaya sahip, cetvel müzehhep, ketebe yaldızlı çerçevesindedir. Eserin, kahverengi meşin, şemse, zencirekli iyi bir cildi vardır.

Eser, Hacı Selim Ağa bölümünde bulunan 1177 numaralı kitabın 57-89. sayfaları arasındadır.

53. *el-Kâfiye* / İbnü'l-Hâcîb (ö. 646/1249)²⁰²

Hacı Selim Ağa, 001178

Ebadı : 213x120 -165x70

Varak/Sayfa : 29/57

Satır sayısı : 15

Hat çeşidi : Ta'lik

Müstensihi : Tespit edilemedi.

İstinsah Tarihi: Tespit edilemedi.

Tezhip / Cilt: Eser, siyah meşin bir cilde sahiptir.

Eser, Hacı Selim Ağa bölümünde bulunan 1178 numaralı kitabın 1-29. sayfaları arasındadır.

²⁰² Müellifin hayatı hakkında bilgi için 17. sayfaya bakınız.

Hacı Selim Ağa, 001178

Ebadı : 195x128 -145x60

Varak/Sayfa : 44/87

Satır sayısı : 11

Hat çeşidi : Ta'lik

Müstensihi : Memi b. Hamza

İstinsah Tarihi: 1012

Tezhip / Cilt: Eserin, vişne rengi meşin ve zencirekli bir cildi vardır.

54. *el-Kâfiye*²⁰³ / İbnü'l-Hâcîb (ö. 646/1249)²⁰⁴

Hacı Selim Ağa, 001180

Ebadı : 165x128 -87x75

Varak/Sayfa : 72/143

Satır sayısı : 7

Hat çeşidi : Ta'lik

Müstensihi : Şükrullah b Abdülvâhid

İstinsah Tarihi: 862

Tezhip / Cilt: Siyah meşin, ufak şeme, dip kırmızı meşin ve miklaplı olsa da miklap düşmüştür. Cildin içi ebru kâğıt kaplamadır. Satırlar arası kayıtlıdır.

²⁰³ Eser hakkında bilgi için 75. sayfaya bakınız.

²⁰⁴ Müellifin hayatı hakkında bilgi için 17. sayfaya bakınız.

55. *el-Kâfiye*²⁰⁵ / İbnü'l-Hâcîb (ö. 646/1249)²⁰⁶

Hacı Selim Ağa, 001181

Ebadı : 217x165 -176x37

Varak/Sayfa : 90/179

Satır sayısı : 7

Hat çeşidi : Nesih

Müstensihi : İsmail b. Yusuf

İstinsah Tarihi: 680

Tezhip / Cilt: Bemele-i şerife ve bazı söz başlıklarında altun yıldız kullanılmıştır. Ebru kaplı mukavva ciltli, dip ve sertap meşin olup etraf zencireklidir. Kitabın sahife kenarları eserin şerhidir.

56. *el-Kâfiye*²⁰⁷ / İbnü'l-Hâcîb (ö. 646/1249)²⁰⁸

Hacı Selim Ağa, 001196

Ebadı : 265x110 -105x57

Varak/Sayfa : 39/77

Satır sayısı : 11

Hat çeşidi : Ta'lik

Müstensihi/İstinsah Tarihi : Mustafa b. Şeyh el- Hâc Abdi Turhâli.1053

Tezhip / Cilt: Siyah meşin, soğuk damgalı, miklaplı, dip kısım sarı meşin bir cilde sahip olan eserin cilt içi ebru kağıt kaplamadır.

²⁰⁵ Eser hakkında bilgi için 75. sayfaya bakınız.

²⁰⁶ Müellifin hayatı hakkında bilgi için 17. sayfaya bakınız.

²⁰⁷ Eser hakkında bilgi için 75. sayfaya bakınız.

²⁰⁸ Müellifin hayatı hakkında bilgi için 17. sayfaya bakınız.

Eser, Hacı Selim Ağa 1196 numaralı kitabın 116-155 sayfaları arasındadır.

57. *el-Kâfiye*²⁰⁹ / İbnü'l-Hâcîb (ö. 646/1249)²¹⁰

Kemankeş, 000617

Ebadı : 173x105 -95x37

Varak/Sayfa : 65/129

Satır sayısı : 11

Hat çeşidi : Ta'lik

Müstensihi : Tespit edilemedi.

İstinsah Tarihi: 956

Tezhip / Cilt: Üç tıgılı laciverdî adî, serlevhalı, ortada besmele-i şerife yazılıdır.

Eserin cildi, vişne rengi meşin, soğuk damgalı, miklaplıdır. Cilt içi ebrulu kağıt kaplamadır.

58. *el-Kâfiye*²¹¹ / İbnü'l-Hâcîb (ö. 646/1249)²¹²

Kemankeş, 000618

Ebadı : 175x107 -120x63

Varak/Sayfa : 39/77

Satır sayısı : 13

Hat çeşidi : Nesih

Müstensihi : Tespit edilemedi.

²⁰⁹ Eser hakkında bilgi için 75. sayfaya bakınız.

²¹⁰ Müellifin hayatı hakkında bilgi için 17. sayfaya bakınız.

²¹¹ Eser hakkında bilgi için 75. sayfaya bakınız.

²¹² Müellifin hayatı hakkında bilgi için 17. sayfaya bakınız.

İstinsah Tarihi: Tespit edilemedi.

Tezhip / Cilt: Eserin cildi, vişne rengi meşin, soğuk damgalı, miklaplıdır.

59. *el-Kâfiye*²¹³ / İbnü'l-Hâcîb (ö. 646/1249)²¹⁴

Kemankeş, 000619

Ebadı : 175x125-130x70

Varak/Sayfa : 73/145

Satır sayısı : 11

Hat çeşidi : Ta'lik

Müstensihi : Tespit edilemedi.

İstinsah Tarihi: Tespit edilemedi.

Tezhip / Cilt: Koyu kahverengi meşin ciltli, soğuk damgalı ve miklaplıdır.

60. *el-Kâfiye*²¹⁵ / İbnü'l-Hâcîb (ö. 646/1249)²¹⁶

Kemankeş, 000620

Ebadı : 163x105-117x63

Varak/Sayfa : 44/87

Satır sayısı : 11

Hat çeşidi : Nesih

Müstensihi : Tespit edilemedi.

İstinsah Tarihi: Tespit edilemedi.

²¹³ Eser hakkında bilgi için 75. sayfaya bakınız.

²¹⁴ Müellifin hayatı hakkında bilgi için 17. sayfaya bakınız.

²¹⁵ Eser hakkında bilgi için 75. sayfaya bakınız.

²¹⁶ Müellifin hayatı hakkında bilgi için 17. sayfaya bakınız.

Tezhip / Cilt: Ebru kaplı mukavva ciltli olup, dip, sertap ve etraf kahverengi meşindir.

61. Muhtasar²¹⁷ Kâfiye/ Yazarı belli değildir.

Hacı Selim Ağa, 001176

Ebadı : 200x127-145x67

Varak/Sayfa : 1/2

Satır sayısı : 11

Hat çeşidi : Nesih

Müstensihi : Tespit edilemedi.

İstinsah Tarihi: Tespit edilemedi.

Tezhip / Cilt: koyu kahverengi meşin ciltli, soğuk damgalı ve miklaplıdır.

Kâdî Nâsuru'd-Din Abdulah b. Ömer el-Beyzâvî'nin "*Lübbü'l-elbâb fî 'ilmi'l-i'râb*" adlı eseri, el-Mevlâ Fudayl b. Ali el-Cemâlî'nin "*el-Vâfiye*" isimli muhtasarı, Muhammed b. eş-Şeyh Mahmûd el-Muğlavî *el-Vefâi*'nin muhtasarı, İsmâ'ü'd-Din el-İsferâni'nin *Muhtasaru'l-Kâfiye*" adlı eserleri tespit edilen kâfiye muhtasarlarıdır. ²¹⁸

Tanıtımını yaptığımız eser, Hacı Selim Ağa 1176 numaralı kitabın 29-30 sayfaları arasındadır.

62. Şerhu'l-Kâfiye²¹⁹ / Yazarı belli değildir.

²¹⁷ Muhtasar nahiv kitapları, hiç şüphesiz ki Arap gramerini kısa bir şekilde anlatan eserlerdir. Arap filolojisinde bu muhtasarların önemli bir yeri vardır. Arap gramerine bir giriş mahiyetinde olan bu eserler, ilk planda mübtediye öğretilmesi gerekli mevzuları veciz bir şekilde sunmaktadır. Muhtasar nahiv kitaplarını şekil ve yazım açısından iki sınıfa ayırarak değerlendirebiliriz. Birincisi nesir şeklinde telif edilen muhtasarlar, ikincisi ise manzum şeklinde telif edilenlerdir. Bk. Muharrem Çelebi, "Muhtasar Nahiv Kitaplarına Bir Bakış", *DEÜİF*, İzmir, 1989, sy., 5, s. 1.

²¹⁸ Bk., Hamidov, Mahir, a. g. t., s. 33.

²¹⁹ "*Kâfiye*" nin yetmiş bir tane Arapça, üç tane Türkçe, üç tane de Farsça olmak üzere yetmiş yedi şerhi vardır. Bütün şerhleri için bk. Bk., Hamidov, Mahir, a. g. t., s. 33-40.

Kemankeş, 000584

Konusu : Nahiv

Varak/Sayfa : 173/345

Satır Sayısı : 21

Ebadı : 208×115-148×58

Müstensihi : Tespit edilemedi.

İstinsah Tarihi: 1050

Hat Çeşidi : Ta'lik

'*Şerhu'l-Kâfiye*', sarf ve nahiv ilimlerinde üstâd olan ve "İbnü'l-Hâcib"²²⁰ ünvanıyla tanınan Osman b. Ömer tarafından yazılan '*el- Kâfiye*'²²¹ adlı kitaba yapılan bir şerhtir. Eser, ebru kaplı mukavva ciltli, dip sertap ve etraf sarı meşindir.

63. *Şerhu'l-Kâfiye* / Mustafa Sürûrî Efendi (ö. 962/1555)

Kemankeş, 000585

Ebadı : 163x126 -150x70

Varak/Sayfa : 118/235

Satır sayısı : 22

Hat çeşidi : Ta'lik

Müstensihi : Hasan b. Mehmed

İstinsah Tarihi: 1045

Tezhip / Cilt: Ebru kaplı mukavva ciltli olup dip sertap kahverengi meşindir.

²²⁰ Müellif hakkında bilgi için 17. sayfaya bakınız.

²²¹ Eser hakkında bilgi için 75. sayfaya bakınız.

Müellifin tam adı, Mustafa b. Şa'ban es-Sürûrî'dir (ö. 969/1555)²²². H. 897 (1492) yılında Gelibolu'da doğmuştur.

Doğduğu yere nisbetle Gelibolulu diye de bilinmektedir. Taşöprizâde ve onun gibi kıymetli âlimlerden ilim tahsilinde bulunmuştur.

Mustafa Surûrî, tefsir, hadis, sarf-nahiv ve mantık gibi birçok ilim dalında kendisini yetiştirmiş bir âlimdir. Arapça, Farsça ve Rumca bilmektedir. H. 962 (1555)'de vefat etmiş olan Mustafa Surûrî, İstanbul'da Kasımpaşa semtinde medfundur.

223

Eserlerinden bazıları şunlardır: *Şerhu'l-Misbâhi'l-Muttarrizî fi'n-nahv*, *Şerhu'l-Merâhi'l-Ervâh fi't-tasrîf*, *Şerhu'l-Emsile* vd. . .²²⁴

64. *Şerhu'l-Kâfiye* / Mustafa Sürûrî Efendi (ö. 969/1555)

Kemankeş, 000586

Ebadı : 148x105 -115x77

Varak/Sayfa : 171/341

Satır sayısı : 18

Hat çeşidi : Ta'lik

Müstensihi : Tespit edilemedi.

İstinsah Tarihi: Tespit edilemedi.

Tezhip / Cilt: Mukavva ciltli olup dip siyah meşindir.

²²² Kehhâle, *a. g. e.*, XXII, 256; İbnü'l İmâd, İmâm Şehabüddin Ebi'l-Felâh Abdi'l-Hayy b. Ahmet b. Muhammed el-Hanbelî, *Şezarâtü 'z-zeheb fî ahbâri men zeheb*, Dâr-ü İbn-i Kesîr, Dimaşk, 1986, X, 519; el-Bağdâdî, *Hediyyetü'l-'ârifîn*, II, 434.

²²³ Kehhâle, *a. g. e.*, XXII, 256

²²⁴ Müellifin hayatı ve eseleri hakkında geniş bilgi için bk., *Hediyyetü'l-'ârifîn*, II, 434; Kehhâle, *a. g. e.*, XXII, 256; Ziriklî, *el-'Âlâm*, VII, 235; İbnü'l İmâd, *a. g. e.*, X, 519; Ali Çelebî b. Bâli, *el-İkdü'l-menzûm fî zikr-i efâdili'r-rûm*, (Şekâik-i Nu'maniye'nin sonunda), Der Saadet, s. 343-344; Bursalı Mehmet Tahir, *a. g. e.* s. 226; Hâcî Halife, *Keşf*: 189, 208, 497, 554, 1601, 1709, 2039; Brockelmann, *GAL*, II, 439; *Suppl*, II, 650; İsmail Güleç, "Gelibolulu Musluhiddin Sürûrî, Hayatı, Kişiliği, Eserleri ve Bahrü'l-Maârif isimli eseri", *Osmanlı Araştırmaları: The Journal of Ottoman Studies*, XXI (2001), s. 211-236.

65. *Şerhu'l-Kâfiye* / Bosnalı Sûdî Efendi (ö. 1006/ 1597)

Kemankeş, 000587

Ebadı : 208x145 -152x80

Varak/Sayfa : 417/833

Satır sayısı : 17

Hat çeşidi : Nesih

Müstensihi : Mehmed b. Ali

İstinsah Tarihi: 1020

Tezhip / Cilt: Siyah parlak meşin ciltli, soğuk damgalı ve miklaplıdır. Cildin iç kısmı ebrulu kağıt kaplamadır.

Sûdî Efendi'nin asıl adı Ahmet'tir (ö. 1006/ 1597). Bosnalı olduğu için Sûdî Bosnevî diye anılmaktadır.

Kaynaklarda hayatı hakkında yeterli ve kesin bilgi yoktur. XVI. yüzyıl Türk edebiyatında çok önemli şârihlerin önde gelenlerindedir.²²⁵

66. *Şerhu'l-Kâfiye* / Bosnalı Sûdî Efendi (ö. 1006/ 1597)

Hacı Selim Ağa, 001085

Ebadı : 203x137 -137x77

Varak/Sayfa : 133/265

Satır sayısı : 19

Hat çeşidi : Nesih

Müstensihi : Tespit edilemedi.

²²⁵ Bilal Elbir, *a. g. m.*, s. 626.

İstinsah Tarihi: Tespit edilemedi.

Tezhip / Cilt: Ebru kaplı mukavva cilt, dip, sertap ve etraf meşin kaplamadır.

67. *Şerhu'l-Kâfiye* / Bosnalı Sûdî Efendi (ö. 1006/ 1597)²²⁶

Hacı Selim Ağa, 001084

Ebadı : 220x143 -153x70

Varak/Sayfa : 221/441

Satır sayısı : 21

Hat çeşidi : Ta'lik

Müstensihi : Tespit edilemedi.

İstinsah Tarihi: 1037

Tezhip / Cilt: Vişne rengi meşin ciltli, soğuk damgalı, dip kırmızı meşin olup tamir görmüştür. Cildin iç kısmı ebrulu kağıt kaplamadır.

68. *Şerhu'l-Kâfiye mine'n- nahv* / Yazarı belli değildir.

Nurbânu-Yakup, 000156

Ebadı : 220x155 -150x80

Varak/Sayfa : 76/151

Satır sayısı : 17

Hat çeşidi : Nesih

Müstensihi : Tespit edilemedi.

İstinsah Tarihi: Tespit edilemedi.

²²⁶ Müellifin hayatı hakkında bilgi için 83. sayfaya bakınız.

Tezhip / Cilt: Ciltsiz olup eser tamire muhtaçtır.

69. Şerhu'l-Kâfiye / Şihâbüddin ed-Devletâbâdî (ö. 849/1445)

Hacı Selim Ağa, 001153

Ebadı : 212x135 -143x70

Varak/Sayfa : 186/371

Satır sayısı : 17

Hat çeşidi : Ta'lik

Müstensihi : Mezid b. Hüseyin b. Yusuf

İstinsah Tarihi: 960

Tezhip / Cilt: Vişne rengi meşin ciltli, soğuk damgalı olup miklabı düşmüştür. Cildin içi ebrulu kağıt kaplamadır.

Müellifin tam adı, Şihâbüddin Ahmed b. Şemsüddin b. Ömer ez-Zâvulî ed – Devletâbâdî (ö. 849/1445)'dir. Devletâbâdî, Hindistan'da yetişen tefsir, fıkıh ve nahiv âlimidir. Devletâbâd şehrinde doğduğu için kendisine Devletâbâdî nisbesi verilmiştir.

Tahsilini Delhi'de Kadı Abdülmuktedir ve Mevlânâ Hâcegî'nin yanında tamamladı. Timur'un Hindistan'ı işgali sırasında Delhi'yi terk ederek Cavnpûr'a yerleşti. Burada kâdilkudât olarak görevlendirdi. Devletâbâdî h. 849 (1445) yılında Cavnpûr'da vefat etti.

Eserlerinden bazıları şunlardır: *Bedüü'l-mizân fi'l-belâğa, el-İrşâd fi'n-nahv, İrşâdü't-tâlibîn fi'n-nahv* vd. . .²²⁷

Tanıtımını yaptığımız eser, *Şerhu'l Kâfiye* olarak geçse de eserin orijinal ismi

²²⁷ Müellifin hayatı ve eserleri için bakınız., Kehhale, *a. g. e.*, I, 245; II, 30; IV, 309; Hâcî Halîfe, *Keşf.* 68, 375, 1371, 1725; *a. g. m., a. g. e.*, III, 166, 170, 172; IV, 561; Brockelmann, *Suppl.*, II, 309-310; İsmail Paşa el-Bağdâdî, *İdâhu'l-meknûn fi zeyli 'âlâ keşfi'z-zünûn an esâmi'l-kütüb-i ve'l-fünûn*, I., 166, 170, 172; II, 561; Nizami, K. A., "Devletâbâdî" md., *DİA*, IX, 242-234.

Şerhu'l-Hindî 'dir. Eserimiz, İbn Hâcib'in *el-Kâfiye*'si²²⁸ üzerine yazılan bir şerhtir

Eser, Hacı Selim Ağa bölümünde bulunan 1153 demirbaş nolu kitabın 13-196. sayfaları arasında bulunmaktadır.

70. *Şerhu'l-Kâfiye* / İsmüddîn İbrâhîm b. Muhammed el-İsferâyînî (ö. 945/1538)

Hacı Selim Ağa, 001155

Ebadı : 280x175 -195x113

Varak/Sayfa : 254/507

Satır sayısı : 27

Hat çeşidi : Nesih

Müstensihi : Tespit edilemedi.

İstinsah Tarihi: Tespit edilemedi.

Tezhip / Cilt: Eserin cildi, koyu vişne rengi, meşin şemse ve miklaplıdır. Tamir görmüş olan cildin içi ebrulu kâğıt kaplamadır.

Müellifin tam adı, Ebû İshâk İsmüddîn İbrâhîm b. Muhammed b. Arabşâh el-İsferâyînî'dir (ö. 945/1538). Horasan âlimlerinden olup birçok âlim ve devlet adamı yetiştiren bir aileye mensuptur.²²⁹

Hicrî 873'te (1468) Horasan'ın Nîşâbur şehri yakınındaki İsferâyin'de doğdu. İsferâyînî, ilk öğrenimini İsferâyin'de tamamladıktan sonra Abdurrahman-ı Câmî'den dil, belagat ve edebiyat dersleri aldı. Onun vasıtasıyla Nakşibendî şeyhlerinden Ubeydullah Ahrâra intisap etti.²³⁰ Tahsil hayatı bittikten sonra medreselerde dersler vermiştir.

²²⁸ Eser hakkında ilgi için 113. sayfaya bakınız.

²²⁹ Kehhâle, *a. g. e.*, I, 101; Durmuş, İsmail, "İsferâyînî" md., *DİA*, XXII, 516

²³⁰ Durmuş, İsmail, *a. g. m.*, XXII, 516

Ömrünün sonlarına doğru Semerkan'da gitmiş ve orada vefat etmiştir. Şeyhi, 'Ubeydullah Ahrâr'ın kabri yakınına defnedildi. H. 951 yılı civarında vefat ettiğini söyleyenler varsa da²³¹ H. 944 ve 945 yılının vefat tarihi olduğunu söyleyen kaynaklar da vardır.²³² Bazı kaynaklarda Anadolu'ya göç edip vefatına kadar burada ikamet ettiği de zikredilmiştir.²³³ İsferyînî, şerhleri ve haşiyeleri ile tanınan bir âlimdir. Şerhleri daha çok Arap dili, kelâm ve mantığa dairdir.

Eserlerinden bazıları şunlardır: *el-Atvel, Hâşiye 'alâ Muhtesaru'l-Meânî, Şerhu Risâleti'l-İstiâre, Hâşiyetü'l-'İsâm 'ala'l-Câmi'* vd. . .²³⁴

71. *Şerhu'l-Kâfiye* / Esterâbâdî (Râziyüddin) (ö. 686/1285)²³⁵

Hacı Selim Ağa, 001156

Ebadı : 222x153 -173x100

Varak/Sayfa : 393/785

Satır sayısı : 26

Hat çeşidi : Ta'lik

Müstensihi : Tespit edilemedi.

İstinsah Tarihi: Tespit edilemedi.

Tezhip / Cilt: Kırmızı meşin ciltli, sertap ve dip kahverengi meşindir.

Tanıtımını yaptığımız eser, İbn Hâcib'in nahve dair yazmış olduğu meşhur eseri *el-Kâfiye*²³⁶'nin önemli şerhlerinden biridir. Eser, *Kâfiye* şerhlerinin en

²³¹ Kehhâle, *a. g. e.*, I, 101

²³² İbnü'l İmâd, *a. g. e.*, VIII, 291; Brockelmann, *GAL*, II, 540; Ziriklî, *a. g. e.*, I, 66

²³³ Durmuş, İsmail, *a. g. m.*, XXII, 516

²³⁴ Müellifin hayatı ve eserleri için bk., Kehhale, *a. g. e.*, I, 101; Zirilî, *a. g. e.*, I, 66; Hacı Halife, *a. g. e.*, I, 39, 41, 90, 477, 853, 878, 1060, 1144, 1146, 1259, 1372, 114, 1916, 2022; IV, 44; Brockelmann *GAL*, II, 410, 411; Durmuş, İsmail, *a. g. m.*, XXII, 516-517

²³⁵ Müellifin hayatı hakkında bilgi için 26. sayfaya bakınız.

²³⁶ Eser hakkında bilgi için 75. sayfaya bakınız.

kapsamlıdır.²³⁷

72. *Şerhu'l-Kâfiye* / Esterâbâdî (Râziyüddin) (ö. 686/1285)²³⁸

Hacı Selim Ağa, 001157

Ebadı : 275x175 -185x115

Varak/Sayfa : 306/611

Satır sayısı : 27

Hat çeşidi : Ta'lik

Müstensihi : İlyas b. Muhammed b. Mühennâ b. Süleyman el- Hanefî

İstinsah Tarihi: 865

Tezhip / Cilt: Koyu kahverengi meşin ciltli, soğuk damgalı ve miklaplıdır.
Eserin cildi tamir görmüştür.

73. *el-İdâh fi Şerhi'l-Kâfiye* / Yazarı belli değildir.

Kemankeş, 000577

Konusu : Nahiv

Varak/Sayfa : 1. cilt, 49/97; 2. cilt, 51/101; 3. cilt, 50/99; 4. cilt, 36/71

Satır Sayısı : 11

Ebadı : 204×140-128×65

Müstensihi : Tespit edilemedi.

İstinsah Tarihi: Tespit edilemedi.

Hat Çeşidi : Ta'lik

²³⁷ Kılıç, Hulusi, "el-Kâfiye" md., *DİA*, XXIV, 153-154

²³⁸ Müellifin hayatı hakkında bilgi için 26. sayfaya bakınız.

'*el-Îdâh fî Şerhi'l-Kâfiye*' sarf ve nahiv ilimlerinde üstâd olan ve İbn Hâcib'in (ö. 646/1249) tarafından yazılan '*el- Kâfiye*'²³⁹ adlı kitaba yapılan bir şerh çalışmasıdır.

Eser, dört ciltten oluşmaktadır. Tezhip kullanılmayan eser, sade ve okunaklıdır. Eserin cildi sarı mukavva olup dip kısmı ve etraf kırmızı meşin kaplamadır.

74. *el-Vâfiye fî Şerhi'l-Kâfiye* / Kemal b. Ali b. İshak²⁴⁰

Hüdâyi Efendi, 000201

Ebadı : 204x145 -133x66

Varak/Sayfa : 58/115

Satır sayısı : 19

Hat çeşidi : Ta'lik Kırmızı

Müstensihi : Tespit edilemedi.

İstinsah Tarihi: 987

Tezhip / Cilt: Eser, ebru kaplı, mukavva ciltlidir. Cildi dağılmıştır.

Eser, Hüdâyi Efendi bölümünde bulunan 201 numaralı kitabın 15-73 sayfaları arasında bulunmaktadır.

75. *el-Vâfiye fî Şerhi'l-Kâfiye* / Rükneddin el-Esterâbâdî (ö. 710/1315)

Kemankeş, 000581

Ebadı : 175x135 -122x75

Varak/Sayfa : 110/219

Satır sayısı : 15

²³⁹ Eser hakkında bilgi için 75. sayfaya bakınız.

²⁴⁰ Müellifin hayatı hakkında bilgi tespit edilemedi.

Hat çeşidi : Ta'lik

Müstensihi : Zekeriya b. Yahya

İstinsah Tarihi: 840

Müellifin tam adı Ebû Muhammed Rukneddin (Ebû'l-Fedâil) Hasan b. Muhammed b. el-Mevsîlî Esterâbâdî'dir (ö. 710/1315). Musul âlimlerindedir. Şafî mezhebine mensup olan Rukneddin el-Esterâbâdî, birçok ilimde bilgi sahibi olan, asrının önemli şahsiyetlerindedir. Sarf, nahiv, fıkıh mantık, usûl, tıp ve kelam gibi ilim dalları ile ilgilenmiştir. Tahsili bittikten sonra Musul'a gitmiştir. Orada iken Nûriye Medresesinde müderrislik görevinde bulunmuştur. H. 710 (1315) yılında Tunus'ta vefat etmiştir.²⁴¹

Eserlerinden bazıları şunlardır: *Şerhu's-Şafiye*, *Şerh-u Kebir*, *Şerhu's-Sağîr*, *Şerhu'l-Mutevessit*²⁴²

Tanıtımını yaptığımız, '*el-Vâfiye fî Şerhi'l-Kâfiye*', sarf ve nahiv ilimlerinde üstâd olan ve "İbnî Hâcib'in (ö. 646/1249) tarafından yazılan '*el- Kâfiye*'²⁴³ adlı kitaba yapılan bir şerhtir. Şarihin en meşhur eseridir.

Eser müzehhep değildir. Cildi sarı mukavva olup, dip sertap ve kenarlar sarı meşindir.

76. *el-Vâfiye fî Şerhi'l-Kâfiye* / Rükneddin el-Esterâbâdî (ö. 710/1315)

Kemankeş, 000582

Ebadı : 203x135 -141x73

Varak/Sayfa : 219/437

Satır sayısı : 15

²⁴¹ Müellifin hayatı ve eserleri hakkında geniş bilgi için bk., Kehhâle, *a. g. e.*, III, 283; Ziriklî, *a. g. e.*, II, 215; İbnü'l-İmâd, *a. g. e.*, V, 35, 48; Suyûtî, *Buğye*, I. 228; Hâcî Halife, *Keşf.*, 626, 1021, 1357, 1370, 1376.

²⁴² İbn Hâcib'in *Kâfiye*'sinin üzerine yaptığı üç şerhtir.

²⁴³ Eser hakkında bilgi için 75. sayfaya bakınız.

Hat çeşidi : Nesih

Müstensihi : Tespit edilemedi.

İstinsah Tarihi : 987

Tezhip / Cilt: Ebru kaplı mukavva ciltli, dip sertap sarı meşindir.

77. *el-Vâfiye fî Şerhi'l-Kâfiye* / Rükneddin el-Esterâbâdî (ö. 710/1315)²⁴⁴

Hacı Selim Ağa, 001152

Ebadı : 205x145 -132x78

Varak/Sayfa : 230/459

Satır sayısı : 13

Hat çeşidi : Nesih

Müstensihi : Tespit edilemedi.

İstinsah Tarihi: 952

Tezhip / Cilt: Eser, vişne rengi meşin ciltli, soğuk damgalı ve miklaplı olup tamire muhtaçtır.

78. *Şerhu'l-mtevassıt 'ale'l-Kâfiye*/Rükneddin el-Esterâbâdî (ö. 710/1315)²⁴⁵

Nurbânu-Yakup, 000127

Ebadı : 260x160 -152x110

Varak/Sayfa : 134/267

Satır sayısı : 17

²⁴⁴ Müellifi hayatı hakkında bilgi için 89. sayfaya bakınız.

²⁴⁵ Müellifi hayatı hakkında bilgi için 89. sayfaya bakınız.

Hat çeşidi : Nesih

Müstensihi : Hacı Yusuf

İstinsah Tarihi: 869

Şerhu'l-Mutevassıt ale'l-Kâfiye, İbni Hâcib (ö. 1174) tarafından yazılan '*el-Kâfiye*' adlı kitaba yapılan bir şerhtir. Mukavva olan eserin cildi tahrip olmuştur. Cilt dağınıktır.

79. *Şerhu'l-Mutevassıt ale'l-Kâfiye* / Rükneddin el-Esterâbâdî (ö. 710/1315)²⁴⁶

Nurbânu-Yakup, 000133

Ebadı : 175x120 -130x75

Varak/Sayfa : 140/279

Satır sayısı : 17

Hat çeşidi : Ta'lik

Müstensihi : Tespit edilemedi.

İstinsah Tarihi: Tespit edilemedi.

Tezhip / Cilt: Koyu kahverengi meşin ciltli olan eserin cildi dağalmış olup tamire muhtaçtır. Eserin son kısmı eksiktir.

80. *el-Mutevassıt 'ale'l-Kâfiye* / Rükneddin el-Esterâbâdî (ö. 710/1315)²⁴⁷

Kemankeş, 000583

Ebadı : 207x137 -140x65

Varak/Sayfa : 69/137

²⁴⁶ Müellifi hayatı hakkında bilgi için 89. sayfaya bakınız.

²⁴⁷ Müellifi hayatı hakkında bilgi için 89. sayfaya bakınız.

Satır sayısı : 17

Hat çeşidi : Ta'lik

Müstensihi : Tespit edilemedi.

İstinsah Tarihi: Tespit edilemedi.

Tezhip / Cilt: Sarı mukavva ciltli olan eserin dip kısmı, sertav ve cilt kenarları sarı meşin kaplamadır.

81. *Mu'ribü'l-Kâfiye* / Yazarı belli değildir.

Hacı Selim Ağa, 000594

Ebadı : 180x127 -132x73

Varak/Sayfa : 8/16

Satır sayısı : Sayfalarda farklıdır.

Hat çeşidi : Ta'lik

Müstensihi : Tespit edilemedi.

İstinsah Tarihi: Tespit edilemedi.

Tezhip / Cilt: Koyu kahverengi meşin ciltli, soğuk damgalı, miklaplı olup dip kısmı açık kahverengi meşindir. Cilt tamir görmüştür.

Kâfiye'nin dört tane mü'ribi vardır: 1. Muhammed b. İdrîs b. İlyâs el-Mer'âşî'nin "*Mu'ribü'l-Kâfiye*" 2. Huseyin b. Ahmed Zeynî Zâde "*el-Fevâidü'ş-şâfiye fi İ'râbi'l-Kâfiye*" Eser 1235 ve 1251'de Âsitâne (İstanbul)'de basılmıştır. 3. Osmanlı Sultanı II. Murad zamanındaki âlimlerden biri tarafından kaleme alınan "*el-İfsâh*" isimli eseri 4. Hâlid el-Ezherî (ö. 905/1500) "*İ'râbü'l- Kâfiye*."²⁴⁸

Tanıtımını yaptığımız eserin Yazarı belli değildir. Eser, Hacı Selim Ağa

²⁴⁸ Hamidov, Mahir, a. g. t, s. 40; Kılıç, Hulusi, "el-Kâfiye" md., *DİA*, XXIV, 153-154.

bölümünde 594 numaralı kitabın 71-79 sayfaları arasında bulunmaktadır.

82. *Mu'ribü'l-Kâfiye* / Yazarı belli değildir.

Kemankeş, 000613

Ebadı : 180x130 -135x91

Varak/Sayfa : 24/47

Satır sayısı : 19

Hat çeşidi : Ta'lik

Müstensihi : Tespit edilemedi.

İstinsah Tarihi: Tespit edilemedi.

Tezhip / Cilt: Ebru kaplı mukavva ciltli olup dip kısım ve cilt kenarları siyah meşin kaplamadır.

Eser, Kemankeş bölümünde 613 numaralı kitabın 31-65. sayfaları arasında bulunmaktadır.

83. *Hâşiye âlâ Şerhi'l-Kâfiye li'l-İsâm* / Abdülhay el-Üsküdârî (ö. 1149/1736)

Kemankeş, 000564

Konusu : Nahiv

Varak/Sayfa : 326/652

Satır Sayısı : 23

Ebadı : 218x142-158x85

Müstensihi : Müellifin el yazmasıdır.

İstinsah Tarihi: 1143

Hat Çeşidi : Ta'lik

Müellifin tam adı, Muhammed Emin b. Abdülhay el-Üsküdârî el-Kostantinî er-Rûmî el-Hanefî'dir (ö. 1149/1736). Müderristir. ²⁴⁹. Eserlerinden bazıları şunlardır: *Hâşiye 'alâ Şerhi'l-Fevâid li'l-Câmî*, *Haşiye 'alâ Şerh-i Seyyid lil Miiftâh*, *Şerh-u Risâleti'l-bahâyye fi'l-hisâb*, *er-Risaletü'l-müfred fi mefhûmati'l-kadâyâ*. ²⁵⁰

Tanıtımını yaptığımız eser, İbnü'l-Hâcib'in nahve dair '*el-Kâfiye*' adlı eserine İsamüddin el-İsferâinî'nin²⁵¹ şerhi üzerine Abdülhay el-Üsküdârî'nin yaptığı bir haşiyedir. Eser, ebru kaplı mukavva ciltlidir. Dip sarı meşin olup sertap ve etraf kırmızı meşindir.

84. *el-Fevâidü'd-Diyâiyye fi Şerhi'l-Kâfiye/ el- Câmî* (ö. 898/1492)

Nüshası : Müstensih nüshası

Varak/Sayfa : 212/423

Satır Sayısı : 19

Ebadı : 202×122-123×64

Müstensihi : Muhammed b. İsa b. Musa

İstinsah Tarihi: 1028

Hat Çeşidi : Ta'lik

Müellifin tam adı, (Ebû'l-Berekât) Nureddîn Abdurrahmân b. Nizâmeddîn Ahmed b. Muhammed el- Câmî'dir (ö. 898/1492). Hicri 817 (1414) yılında Horosan'ın Câm şehrinde doğdu. *Molla Câmî* ismiyle meşhurdur. ²⁵²

Câmî, aklî ve naklî birçok ilimde kendisini yetiştirmiştir. İlk tahsilini

²⁴⁹ el-Bağdâdî, *Hediyyetü'l-Ârifin*, II, 323.

²⁵⁰ el-Bağdâdî. *a. . g. e. .*, II, 323; *Kehhâle*, *a. g. e.*, IX, 73.

²⁵¹ Müellif hakkında bilgi için 86. sayfaya bakınız.

²⁵² *Kehhâle*, *a. g. e.*, V, 122; *Hediyyetü'l-ârifin*, I, 534; Okumuş, Ömer, "Câmî, Abdurrahman" md. VII, 94.

babasından almıştır. Genç yaşta pek çok ilim dalında eğitim almıştır. Arkasında birçok eser bırakmış olan Câmi, 18 Muharrem 817 (1414) yılında Herat'ta vefat etti.²⁵³ Eserlerinden bazıları şunlardır: *Kitab-ı sarf*, *Risâle-i der ilmi'l-kâfiye*, *Bahâristan*, *Risâle-i tefsîrî'l-Kur'âni'l-Kerîm*, vd. . .²⁵⁴

Tanıtımını yaptığımız, *el-Fevâidü'd-diyâiyye fî şerhi'l-Kâfiye*, İbn-i Hâcib'in nahiv kurallarını sistemli bir şekilde derlemek için yazmış olduğu 'el-Kâfiye' isimli eserin şerhidir. *Kâfiye*'²⁵⁵nin şerhleri içinde en meşhur olanı ve en çok okutulanı şüphesiz 'el-Fevâidü'd -diyâiyye' dir.

Bu eseri hayatta kalan tek oğlu Ziyâeddin Yûsuf için yazmıştır. *Şerh-i Molla Câmi* veya sadece *Câmi* adları ile anılan, Arap gramerine dair olan bu eser, Türk medreselerinde okutulmuştur. Bu eserin de haşiyeleri yapılmıştır.²⁵⁶

Müellif, şerh yaparken klasik şerh yöntemini kullanmıştır. *Kâfiye*'nin metnini kısa parçalara ayırarak şerh etmiştir. Şerh, gayet muhtasar bir özelliğe sahip olduğu için yer yer ibarelerin çözümü kolay olmamaktadır.

Eserde yaklaşık 110 konu şerh edilmiştir. Kelimeyi anlatarak başlayıp, kelâm, isim, mu'reb.... diye devam eder ve te'nis tâ'sı, tenvin, te'kid nun'u ile son bulur.

Sayfa kenarlarına yer yer açıklamalar eklenmiştir. Bu açıklamalar bazen tüm sayfa kenarlarını kaplamaktadır.

Eserde tezhip kullanılmamıştır. Sayfadaki yazı alanı kırmızı bir hatla belirlenmiştir. Ebru kaplı mukavva dip sertap, kahverengi meşin ciltlidir.

85. el-Fevâidü'd -diyâiyye fî şerhi'l-Kâfiye/ el- Câmi (ö. 898/1492)

Hacı Selimağa, 001149

Ebadı : 187x115 -125x63

²⁵³ Kehhâle, a. g. e., V, 122.

²⁵⁴ Müellifin hayatı ve eserleri hakkında geniş bilgi için bk., Kehhâle, a. g. e., V, 122; el-Bağdâdî, *Hediyyetü'l-Ârifîn*, I, 534; Hâcî Halife, *Keşf.*, 71, 310, 444, 742, 898, 1037, 1039, 1262, 1372, 1563, 1831, 1842, 1946, Brockelmann, *GAL*, II, 202; *Suppl.*, II, 285-286; Okumuş, Ömer, a. g. m., VII, 94- 99.

²⁵⁵ Eser hakkında bilgi için 75. sayfaya bakınız.

²⁵⁶ Okumuş, Ömer, a. g. m., VII, 98.

Varak/Sayfa : 226/451

Satır sayısı : 19

Hat çeşidi : Ta'lik

Tezhip / Cilt: Tığlı, yaldızlı, yeşil serlevha tezhiplidir. Yeşil meşin soğuk damgalı, miklablı, sertap kahverengi meşindir. Dip meşini yıpranmış olup tamire muhtaçtır. Müstensih ve İstinsah tarihine Tespit edilemedi.

86. *el-Fevâidü 'd-dıyâiyye fî şerhi'l-Kâfiye/ el- Câmî (ö. 898/1492)*²⁵⁷

Hüdâî Efendi, 001604

Ebadı : 200x120 -130x55

Varak/Sayfa : 266/531

Satır sayısı : 17

Hat çeşidi : Ta'lik

Müstensihi : Sadi b. Ataullah Efendi Lârendi

İstinsah Tarihi: 1075

Tezhip / Cilt: Tezhip kullanılmamıştır. Siyah meşin ciltlidir. Tamire muhtaçtır.

87. *Hâşiye 'ale'l-Câmî/ İsmüddîn Arabşâh el-İsferâyînî (ö. 945/1538)*²⁵⁸

Hacı Selim Ağa, 001100

Ebadı : 208x117 -152x55

Varak/Sayfa : 53/105

Satır sayısı : 19

²⁵⁷ Müellifin hayatı ve eseri hakkında bilgi için 96. sayfaya bakınız.

²⁵⁸ Müellif hakkında bilgi için 86. sayfaya bakınız.

Hat çeşidi : Ta'lik

Müstensihi : es-Seyyid İbrahim b. es-Seyyid Ebü'l-Meâlî

İstinsah Tarihi: 1093

İbnü'l-Hâcib'in nahve dair '*el-Kâfiye*' adlı eserine Ebü'l-Berekât Abdurrahman b. Ahmed b. Muhammed el-Câmi'nin şerhini yaptığı ve '*el-Fevâidü'd-diyâiyye fi şerhi'l-Kâfiye*' adını verdiği eserine yapılan İsamüddin el-İsferâinî'nin yaptığı bir haşiyedir. Eserde, tezhip kullanılmamıştır. Vişne rengi parlak meşin şemse, zencirekli ve miklaplıdır.

88. Hâşiye '*ale'l-Câmî*' / İsamüddîn Arabşâh el-İsferâyînî (ö. 945/1538)²⁵⁹

Kemankeş, 000568

Ebadı : 220x137 -138x75

Varak/Sayfa : 127/253

Satır sayısı : 22

Hat çeşidi : Ta'lik

Müstensihi : Mehmed b. Safer Foçevî

İstinsah Tarihi: 1062

Tezhip / Cilt: Ebru kaplı, mukavva ciltli, dip sertap, kırmızı meşindir. Cilt bozuk olup dağınıktır. Tamire muhtaçtır.

89. Hâşiye '*ale'l-Câmî*' / İsamüddîn Arabşâh el-İsferâyînî (ö. 945/1538)²⁶⁰

Kemankeş, 000567

Ebadı : 195x128 -138x72

²⁵⁹ Müellif hakkında bilgi için 86. sayfaya bakınız.

²⁶⁰ Müellif hakkında bilgi için 86. sayfaya bakınız.

Varak/Sayfa : 184/367

Satır sayısı : 21

Hat çeşidi : Ta'lik

Müstensihi : Ali b. Halil

İstinsah Tarihi: 1143

Tezhip / Cilt: Ebru kaplı mukavva ciltli, dip, sertap ve etraf siyah meşin olup şiraze dağılmıştır.

90. Haşiye ale'l-Fevâidü'd-Diyâiyye/ Muhammed Vecihüddin el-Hindî (ö. 817/1492)²⁶¹

Hacı Selim Ağa, 001094

Ebadı : 202x127 -140x75

Varak/Sayfa : 89/177

Satır sayısı : 25

Hat çeşidi : Ta'lik

Müstensihi : Hasan b. Abdü'l-vefa Taşlıcavî fi Nevahî Hersek

İstinsah Tarihi: 1080

Tezhip / Cilt: İki sayfa cetveli tezhiplidir. Ebru kaplı mukavva dip sertap etraf siyah meşindir.

Ebü'l-Berekât Abdurrahman b. Ahmed b. Muhammed el-Câmi'nin yazdığı '*el-Fevâidü'd-diyâiyye fi şerhi'l-Kâfiye*²⁶² adlı eserin üzerine yapılan bir haşiye çalışmasıdır.

²⁶¹ Hayatı ve eseri hakkında kaynaklarda bilgiye ulaşamadım.

²⁶² Eser hakkında bilgi için 96. sayfaya bakınız.

91. Haşîye ale'l-Fevâidü'd-Diyâiyye/ Vecihüddin Erzincânî (ö. 743/1342)

Hacı Selim Ağa, 001095

Ebadı : 194x110 -140x60

Varak/Sayfa : 161/321

Satır sayısı : 21

Hat çeşidi : Ta'lik

Müstensihi : Abdurrahim b. Hareti Şeyh Abdülkerim

İstinsah Tarihi: 1060

Müellifin tam adı, Vecihüddin Ömer b. Abdülmuhsin el-Erzincânî'dir (ö. 743/1342). Ömer Vecihüddîn b. Abdülmuhsin Erzincânî, I. Murâd devrî hadis, usûl ve nahiv âlimlerindedir. Hakkında çok az bilgi bulunmaktadır.

Müellifimiz, Kârs'ta doğmuştur. Ancak doğum tarihi hakkında bir bilgi verilmemektedir. İlk tahsilini kendi memleketinde yapmış olması büyük bir ihtimaldir. Hicri 743 (1342) tarihinde vefât etmiştir.²⁶³

Eserlerinden bazıları şunlardır: *Şerhu Usûl el -Pezdevî, Hâşîye 'ala el-Fevâ'id ed-diyâ'îye li Mevlâna Câmî* vd...

Tanıtımını yaptığımız haşîye, ebru kaplı, mukavva dip, sertap ve etraf meşin kaplıdır. Cildin içi de ebru kâğıtlıdır.

92. Haşîye 'ale'l-Fevâidü'd-Diyâiyye/ Fazıl Emir er-Rûşenî (ö. 987/1579)²⁶⁴

Hacı Selim Ağa, 001096

Ebadı : 190x107 -123x57

Varak/Sayfa : 54/107

²⁶³ Bursalı Mehmed Tahir, *a. g. e.*, I., s., 294; Hâcı Halife, *Keşf.*, V, 794.

²⁶⁴ Müellifin hayatı hakkında bilgi tespit edilemedi.

Satır sayısı : 19

Hat çeşidi : Ta'lik

Müstensihi : Abdülcebbâr Edirnevî

İstinsah Tarihi: 1048

Tezhip / Cilt: Koyu kahverengi meşin soğuk damgalı, miklaplı ve cildin içi ebru kâğıtlıdır.

Ebü'l-Berekât Abdurrahman b. Ahmed b. Muhammed el-Câmî'nin (ö. 817/1492) yazdığı '*el-Fevâidü'd-diyâiyye fî şerhi'l-Kâfiye*' adlı eserin üzerine yapılan bir haşiye çalışmasıdır.

93. *Hâşiye ale'l-Fevâidü'd-Diyâiyye/ Hafizüddîn Muhammed et-Taşkendi*²⁶⁵

Hacı Selim Ağa, 001101

Ebadı : 190x107 -123x57

Varak/Sayfa :102/203

Satır sayısı : 21

Hat çeşidi : Ta'lik

Müstensihi : Tespit edilemedi.

İstinsah Tarihi: Tespit edilemedi.

Tezhip / Cilt: Başta iki sayfa cetveli tezhiplidir. Cildi, kahverengi meşin soğuk damgalı, miklaplı, cildin içi meşindir.

94. *Hâşiye 'alâ Şerhi'l-Câmî li'l-Kâfiye / Abdülgafûr-i Lârî* (ö. 912/1506)

Hacı Selim Ağa, 001102

²⁶⁵ Müellifin hayatı hakkında bilgi tespit edilemedi.

Ebadı : 208x136 -137x76

Varak/Sayfa :1187/373

Satır sayısı : 14

Hat çeşidi : Ta'lik

Müstensihi : Halil b. Murtaza

İstinsah Tarihi: Tespit edilemedi.

Tezhip / Cilt: Ebru kaplı mukavva dip sertap, etraf sarı meşindir.

Müellifin tam adı, Radyüddin Abdülğafûr-i Lârî'dir (ö. 912/1506). Abdurrahmân-ı Câmî'den ilim tahsilinde bulunmuştur. Âlim ve mutasavvıf bir şahsiyettir.

Lârî, İrân'ın Lâr kasabasında doğduğu için kendisi Lârî nisbesi ile anılmaktadır. Doğum tarihi belli değildir. Hayatı hakkında kaynaklarda fazla bilgi yoktur. Hicri 912 (1506) yılında Herat'ta ölmüş ve Şeyhi Abdurrahmân-ı Câmî'nin kabri civarında defnedilmiştir.²⁶⁶ Eserlerinden bazıları şunlardır: *Tekmile-i Nefâhâtü'l-Üns*, *Hâşiye 'alâ Şerhi'l Câmî li'l-Kâfiye*²⁶⁷.

95. Hâşiye ale'l-Fevâidü'd-diyâiyye/ Abdülğafûr-i Lârî (ö. 912/1506)

Hacı Selim Ağa, 001103

Ebadı : 199x123 -120x52

Varak/Sayfa :210/419

Satır sayısı : 19

Hat çeşidi : Ta'lik

²⁶⁶ bk., el-Bağdâdî, *Hediyyetü'l-'ârifîn*, I, 588; Kehhâle, *a. g. e.*, V, 269; Serkîs, *a. g. e.*, II, 1583; *DİA*, "Abdülğafûr-i Lârî" md., I, 204.

²⁶⁷ Bu eser Molla Muslihiddîn Lârî'ye (ö. 797/1571) de nisbet edilmiştir.

Müstensihi : Seyyid Abdülhadi b. Ali b. Abdüllatif

İstinsah Tarihi: 1047

Tezhip / Cilt: Koyu vişne rengi, meşin, soğuk damgalı, miklaplı, cildin içi ebru kağıtlıdır.

96. Hâşiye ‘ale’l-Fevâidü’l-d-ıyâiyye/ Abdülbâkî b. Dursun (Bekâî) (ö. 1015/1606)

Hacı Selim Ağa, 001104

Ebadı : 237x142 -165x74

Varak/Sayfa :401/801

Satır sayısı : 31

Hat çeşidi : Nesih

Müstensihi : Tespit edilemedi.

İstinsah Tarihi: Tespit edilemedi.

Tezhip / Cilt: Kırmızı meşin şemse ve zencirekli, miklaplı, cildin içi meşin olup tamire muhtaçtır.

Müellifin tam adı, Abdülbâkî b. Dursun er-Rûmî’dir (ö. 1015/1606). Lakâbı ‘bekâî’ dir. Kadılık görevinde bulunmuştur. Mısırda doğmuş ve yine orada vefat etmiştir.²⁶⁸ Hayatı hakkında kaynaklarda fazla bilgi yoktur. *Tuhfet-ü Hasnâî fî şerh-i mieti hadîs mine’l-meşârik, Risâle-i enbiyâ* gibi daha birçok risâle yazmıştır.²⁶⁹

97. Hâşiye ale’l-Fevâidü’l-d-ıyâiyye/ Muhammed İsmetullah b. Mahmud el-Buhârî²⁷⁰

Hacı Selim Ağa, 001106

²⁶⁸ Kehhâle, a. g. e., V, 76.

²⁶⁹ Kehhâle, a. g. e., V, 76; el-Bağdâdî, *Hediyyetü’l-‘ârifîn*, I, 495; Hâcî Halîfe, *Keşf.*, I, 847.

²⁷⁰ Müellif hakkında bilgi tespit edilemedi.

Ebadı : 207x117 -157x72

Varak/Sayfa : 122/243

Satır sayısı : 25

Hat çeşidi : Ta'lik

Müstensihi : Tespit edilemedi.

İstinsah Tarihi: Tespit edilemedi.

Tezhip / Cilt: Cildi, vişne rengi parlak meşin, şemseli, zencirekli, miklaplıdır.

98. *Hâşiye ale'l-Fevâidü'd-diyâiyye/ Muhammed İsmetullah b. Mahmud el-Buhârî*²⁷¹

Hacı Selim Ağa, 001107

Ebadı : 200x135-122x70

Varak/Sayfa : 148/295

Satır sayısı : 21

Hat çeşidi : Nesih

Müstensihi : Tespit edilemedi.

İstinsah Tarihi: Tespit edilemedi.

Tezhip / Cilt: Tığlı, tezhipli, serlevha cetveli kırmızıdır. Cildi, siyah meşin şemse, zencirekli ve miklaplıdır.

99. *Hâşiye ale'l-Fevâidü'd-diyâiyye/ İsmüddîn Arabşâh el-İsferâyînî (ö. 945/1538)*²⁷²

Hacı Selim Ağa, 001108

²⁷¹ Müellif hakkında bilgi tespit edilemedi.

²⁷² Müellifin haytı ve eseri hakkında bilgi için 86. sayfaya bakınız.

Ebadı : 210x130-147x72

Varak/Sayfa : 161/321

Satır sayısı : 25

Hat çeşidi : Ta'lik

Müstensihi : Mustafa Mir Seyyid Süleyman Paşazâde

İstinsah Tarihi: 1136

Tezhip / Cilt: Cetvel tezhiplidir. Zeytûnî meşin renkli, şemse ve miklaplı olup tamire muhtaçtır. Kitabın birinci sahifesi noksandır.

100. *Hâşiye ale'l-Fevâidü'd-diyâiyye/ İsâmüddîn Arabşâh el-İsferâyînî (ö. 945/1538)*²⁷³

Hacı Selim Ağa, 001109

Ebadı : 206x138-138x67

Varak/Sayfa : 227/453

Satır sayısı : 17

Hat çeşidi : Nesih

Müstensihi : Sürhi b. Muhammed

İstinsah Tarihi: Tespit edilemedi.

Tezhip / Cilt: Ebru kaplı, mukavva dip, sertap ve etraf kırmızı meşindir.

²⁷³ Müellifin hayatı ve eseri hakkında bilgi için 86. sayfaya bakınız.

101. *Hâşiye ale'l-Fevâidü'd-diyâiyye/ İsâmüddîn Arabşâh el-İsferâyîni* (ö. 945/1538)²⁷⁴

Hacı Selim Ağa, 001140

Ebadı : 212x140-147x80

Varak/Sayfa : 33/65

Satır sayısı : 21

Hat çeşidi : Nesih

Müstensihi : Ahmet b. Şehâbiddîn b. Ahmed Esved eş- Şâfî el-Mensûrî

İstinsah Tarihi: 189

Tezhip / Cilt: Eserin cildi, kahverengi parlak meşin kaplı, cilt üzeri soğuk damgalı ve miklaplı olup cilt içi ebru kâğıtlıdır.

102. *Hâşiye 'ala Haşiyeti'l-'İsâm / Muhammed el-Kürdî* (ö . 1084/1673)

Hacı Selim Ağa, 001090

H. Müellifi : Muhammed el-Kürdî es-Sehrânî Mollazâde

Ebadı : 203x135 -137x63

Varak/Sayfa : 261/521

Satır sayısı : 21

Hat çeşidi : Nesih

Müstensihi/İstinsah Tarihi : Tespit edilemedi.

Müellifin tam adı, Muhammed b. Abdullah el-Kürdî eş Şehrazûri'dir (ö. 1084/1673). Kürdî Efendi diye bilinir. Hayatı hakkında kaynaklarda fazla bilgi yoktur. Eserlerinden bazıları şunlardır: *Hâşiye 'alâ şerhi'l-âdâb*, *Şerhu't-Tarikati'l-*

²⁷⁴ Müellifin hayatı ve eseri hakkında bilgi için 86. sayfaya bakınız.

*Muhammediyye, Şerhu Kevkebü'd-dürriyye, vd. . .*²⁷⁵

İbnü'l-Hâcib'in nahve dair '*el-Kafiye*'²⁷⁶ adlı eserine Ebü'l-Berekât Abdurrahman b. Ahmed b. Muhammed el-Câmî'nin şerhini yaptığı ve '*el-Fevâidü'd-diyâiyye fî Şerhi'l-Kâfiye*'²⁷⁷ adını verdiği eserine yapılan İsamüddin el-İsferâinî'nin (ö. 945/1538) haşiyesinin üzerine yapılan bir haşiyedir. Ancak Müellifimizin bu eseri kaynaklarda *Hâşiyet-ü 'alâ Ta'likât-i 'İsâm* diye geçmektedir.²⁷⁸

Tanıtımını yaptığımız eserde, tezhip kullanılmamıştır. Cildi, siyah meşin kaplı, soğuk damgalıdır.

103. Hâşiye 'ala Haşiyeti'l-'İsâm / Muhammed el-Kürdî (ö . 1084/1673)

Hacı Selim Ağa, 001110

Ebadı : 215x140 -140x65

Varak/Sayfa : 218/455

Satır sayısı : 21

Hat çeşidi : Ta'lik

Müstensihi : Tespit edilemedi.

İstinsah Tarihi: Tespit edilemedi.

Tezhip / Cilt: Cildi, kırmızı meşin kaplı, şemseli ve miklaptır.

104. el-İzhâr / Muhyiddin Muhammed b. Pir Ali el-Birgivî (ö. 981/1573)²⁷⁹

Hacı Selim Ağa, 001078

Müellif : Muhyiddin Muhammed b. Pir Ali el-Birgivî (ö. 981/1573)

²⁷⁵ Hâcî Halife, *Keşf.*, VI, 293.

²⁷⁶ Eser hakkında bilgi için 75. sayfaya bakınız.

²⁷⁷ Eser hakkında bilgi için 96. sayfaya bakınız.

²⁷⁸ Hâcî Halife, *a. g. e.*, VI, 293.

²⁷⁹ Müellifin hayatı ve eseri hakkında bilgi için 56. sayfaya bakınız.

Konusu : Nahiv

Varak/Sayfa : 51/101

Satır Sayısı : 13

Ebadı : 182×125-102×50

Müstensihi : Tespit edilemedi.

İstinsah Tarih: Tespit edilemedi.

Hat Çeşidi : Nesih

Birgili adıyla da bilinen Birgivî'nin en önemli eserlerinden biri *el- İzhâr* kitabıdır. Eser, sağlam bir tertip üzere bina edilmiş olup, bilgileri özlü bir şekilde sunarken konuyu örneklerle pekiştiren bir özelliğe sahiptir.

Arapça eğitimi açısından pedagojik bir özelliği sahip olması '*el-İzhâr*'ı medreselerin vazgeçilmez kitabı haline getirmiştir. Eser, kelime sonlarındaki değişiklikleri; 'âmil, mâ'mûl ve 'amel (i'rab) düzenini gayet özlü ve güzel bir tertip ile ihtiva eder.²⁸⁰ Eserin cildi kahverengi yumuşak meşin kaplıdır.

105. *el-İzhâr* / Muhyiddin Muhammed b. Pir Ali el-Birgivî²⁸¹ (ö. 981/1573)

Kemankeş, 000620

Varak/Sayfa : 41/81

Satır Sayısı : 41

Ebadı : 163×105-117×63

Müstensihi : Tespit edilemedi.

²⁸⁰ Ahmet Turan Arslan, *a. g. e.*, s.165-168; Tülücü, Süleyman, "Ünlü Bir Osmanlı Alimi İmam Birgivî ve İzhârî'l-esrâr'ı", *Osmanlı*, VIII, Yeni Türkiye Yay. Ankara 1999, s. 109-110; Ayrıca *İzhâr* Üzerine yapılan şerhler ve çalışmalar için bkz. Arslan, *İmam Birgivî*, s.165-168; Gökhan Sebati Işkın, *Dâvud el-Karsi ve Şerhu İzhârî'l-esrârı*, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış doktora tezi) İstanbul -2000 , s. 106-110.

²⁸¹ Müellif hakkında bilgi için 56. sayfaya bakınız.

İstinsah Tarihi: Tespit edilemedi.

Hat Çeşidi : Nesih

Tezhip/Cild : Ebru kaplı, mukavva ciltli, dip sertap, etraf kahverengi meşindir.

Eser ve yazar hakkında daha önce bilgi verilmişti. Eser Kemankeş bölümü 620 numaralı kitabın 44-86. sayfaları arasında bulunmaktadır.

106. *el-İzhar ve'l-'Avâmil/ Birgivî (ö. 981/1573)*²⁸²

Hüdâî Efendi, 001599

Varak/Sayfa : 41/81

Satır Sayısı : 13

Ebadı : 182×125-102×50

Müstensihi : Seyyid Mehmed Şahabeddin

İstinsah Tarihi: 1025

Hat Çeşidi : Ta'lik

Büyük dil âlimi Birgivî, *el- İzhâr*'adlı kitabında genelde *el- 'Avâmil* kitabındaki konuları daha derinlemesine ele almaktadır. Kısaca *el- İzhâr*, kelime sonlarındaki değişiklikleri; âmil, ma'mûl ve amel (i'rab) düzeni ile inceler. Ebrulu mukavva ciltli, sertap kahverengi meşin olup hasarlıdır.

107. *İzhârü'l-esrâr/ Birgivî (ö. 981/1573)*²⁸³

Hacı Selim Ağa, 001177

Varak/Sayfa : 35/69

Satır Sayısı : 15

²⁸² Müellif ve eseri hakkında bilgi için 56. sayfaya bakınız.

²⁸³ Müellif hakkında bilgi için 56. sayfaya bakınız.

Ebadı : 203×142-130×63

Müstensihi : Musa b. Hasan

İstinsah Tarihi: 1158

Hat Çeşidi : Ta'lik

Tezhip/Cilt : Tığlı kubbeli müzehhep, serlevhalı, sayfa ortasında '*Metni İzhâru'l-esrâr*' yazılı olup ince işlemeli, taşkın başlıklı, cetvel yaldızlı, ketebe yaldız cetvel içerisindedir.

Eser, kahverengi meşin ciltli, şemseli ve zencirekli güzel cilde sahiptir. Eser Hacı Selim Ağa bölümünde bulunan 1177 numaralı kitabın 92-126 sayfaları arasında bulunmaktadır. Eserin baştan beşinci kitabıdır.

108. *İzhârü'l-esrâr ve'l-'Avâmilü'l-Cedîd / Birgivî (ö. 981/1573)*²⁸⁴

Kemankeş, 000560

Varak/Sayfa : 68/135

Satır Sayısı : 11

Ebadı : 182×125-102×50

Müstensihi : Tespit edilemedi.

İstinsah Tarihi: 1120

Hat Çeşidi : Ta'lik

Birgili adıyla da bilinen Birgivî'nin en önemli eserlerinden biri olan '*el- Izhar*' kitabına *İzhâru'l- Esrâr* da denilmektedir.²⁸⁵

Kitabın cildi donuk ebru kaplı mukavva olup dip, sertap ve cildin etrafı

²⁸⁴ Müellif hakkında bilgi için 56. sayfaya bakınız.

²⁸⁵ Kitap hakkında bilgi için 108.sayfaya bakınız.

kahverengi meşindir.

109. *el-Ezhâr fi Şerhi'l-Izhâr* / İbrahim Kasabzâde (ö. 1029/1620)

Hüdâî Efendi, 001600

Varak/Sayfa : 41/81

Satır Sayısı : 13

Ebadı : 182×125-102×50

Müstensihi : Tespit edilemedi. .

İstinsah Tarihi: 1220

Hat Çeşidi : Ta'lik

Müellifin adı kaynaklarda, İbrahim Kasabzâde-er-Rûmî (ö. 1029/1620) diye geçmektedir.²⁸⁶ Hayatı hakkında fazla bilgi yoktur.

Tanıtımını yaptığımız *el-Ezhâr fi Şerhi'l-Izhâr*, Birgili (veya Birgivî) Mehmet Efendi'nin meşhur eseri *el-İzhâr*'ın şerhidir.

Ebrulu mukavva ciltli, dip sertap siyah meşindir. Eserde tezhip sanatı kullanılmamıştır.

110. *Netâicü'l-efkâr fi şerhi'l-izhâr*/Adalı Şeyh Mustafa ibn-i Hamza (Kuşadalı) (ö. 1085/1674[?])

Hacı Selim Ağa, 001116

Varak/Sayfa : 114/227

Satır Sayısı : 23

Ebadı : 202×133-137×170

²⁸⁶ Kehhâle, *a. g. e.*, I, 68; Hacı Halife, *Keşf.*, V, 29; el-Bağdâdî, *Hediyyetü'l-'ârifîn*, I, 29

Müstensihi : Tespit edilemedi.

İstinsah Tarihi: 1085

Hat Çeşidi : Nesih

Adalı diye meşhur olan müellifimiz, Adalı Şeyh Mustafa ibn-i Hamza (Kuşadalı) diye kaynaklarda geçmektedir.²⁸⁷ Hayatı hakkında fazla bilgi yoktur. Arap dili mütehasşislerindandır. Ulemâ arasında şöhret kazanmasına sebep olan Birgivî'nin *İzhar* adlı kitabına h. 1085'te yazdığı *Netâicü'l efkâr* adlı kiabıdır. Kuşadasında vefat etmiş ve orada defnedilmiştir. (ö. 1085/1674[?])²⁸⁸ Eserlerinden bazıları şunlardır: *Hâşiyet-ü Adalı 'alâ'l-ımtihân, el-Hayât fî şerh-i şürûti 's-salât.*²⁸⁹

Tanıtımını yaptığımız eser Birgivî'nin nahve dair yazmış olduğu meşhur eseri, *İzhâu'l-Esrâr*'ın şerhidir. Eser, üç tıgılı, yaldızlı, serlevha ve cetvel müzehheptir. Eserin cildi yeşil mukavva, soğuk damgalı olup, dip, sertap sarı meşindir.

111. *Misbah* / el-Muttarrizî (ö. 642 /1244)

Kemankeş, 000602

Konusu : Nahiv

Varak/Sayfa : 69/137

Satır Sayısı : 9

Ebadı : 147×90-75×36

Müstensihi : Tespit edilemedi.

İstinsah Tarihi: Tespit edilemedi.

²⁸⁷ Bursalı Mehmet Tahir, *a. g. e.*, I, 241.

²⁸⁸ Bursalı Mehmet Tahir, *a. g. e.*, I, 241.

²⁸⁹ Hayatı ve eserleri hakkında bilgi için bk., Bursalı Mehmet Tahir, *a. g. e.*, I, 241; ” Durmuş, İsmail, Adalı Şeyh Mustafa” *DİA*, I, 347; Brockelmann, *GAL*, II, 585; *Suppl.*, I, 742, 656. Işkın, Gökhan Sebati, *Kuşadalı Mustafa b. Hamza (Adalı), Netâicü'l-Efkâr adlı Eseri ve Kendisine Yöneltilen Eleştiriler, C.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, XI/1 - 2007, 153-171.*

Hat Çeşidi : Ta'lik

Tezhip / Cilt: Ebru kaplı mukavva ciltli olup dip ve sertap meşindir.

Müellifin tam adı, Nâsir b. Abdiseyyid Ebu'l-Mekârim b. Ali el-Muttarrizî'dir (ö. 642 /1244). Hicri 538 (1144) yılının Receb ayında Harizm'in Cürcâniye kasabasında doğdu. Müellifimiz; Edebiyat, Fıkıh, Tefsir, Lugat ve Nahiv gibi birçok ilim dalıyla meşgul olmuş ve bu sahalarda kıymetli eserler vermiştir. el-Muttarrizî lügat, nahiv ve edebiyat sahalarında büyük bir ilim adamıdır. H. 642 (1244) yılında Buhara'da vefat etmiştir.²⁹⁰

el- Misbâh nahivle ilgili bir eserdir. Bu eser, talebeler tarafından rağbet görmüş, üzerine pek çok şerh ve haşiye yazılmıştır.

Müellif, eseri beş bölüme ayırmış ve nahiv konularını bu bölümler altında izah etmiştir. Bu bölümler sırasıyla; 1- el-İstılahatü'n-nahviyye: İsim, fiil ve harf arasındaki farklılıklar misallerle geniş bir şekilde anlatılmıştır. 2- el- 'Avâmilü'l-lafziyyetü'l-kıyâsiyye: Lazım ve müteaddi fiiler , Mastar vb. konular anlatılmıştır. 3- el-'Avâmilü'l-lafziyyatu's-semâ'iyye: Harfî cerler, Mûnada, İstisna, Huruf'u müşebbehe bi'l fi'l, Nefy edatları, vb. konular bu bölümde anlatılmaktadır. 4- el- 'Avâmilü'l-ma'neviyye: Manevi amiller kısaca anlatılmaktadır. 5- Fusulü'l-'Arabiyye: Marife-Nekra; Müennes, Te'kid, Sıfat, Bedel, Atf-ı beyân, aslî ve aslî olmayan i'rab konuları anlatılmaktadır.

el- Misbâh yazıldıktan sonra talebeler arasında büyük rağbet görmüş, uzun süre medreselerde ders kitabı olarak okutulmuştur. Bu rağbet üzerine pek çok kişi tarafından şerhleri yapılmıştır. Tanıtımını yaptığımız eser kısmen kayıtlı ve haşiyelidir.

112. *el-Misbâh* / el-Muttarrizî (ö. 642 /1244)

Kemankeş, 000603

Varak/Sayfa : 55/109

Satır Sayısı : 9

²⁹⁰ Müellif hakkında ayrıntılı bilgi için bakınız: Kiftî, *a. g. e.*, III, 339; Suyûtî, *Buğye.*, II, 311; Hacı Halîfe, *Keşf.*, II, 1708; Ziriklî, *a. g. e.*, VIII, 311; Kehhâle, *a. g. e.*, IV, 9; *GAL*, I, 350.

Ebadı : 153×105

Müstensihi : Tespit edilemedi.

İstinsah Tarihi: Tespit edilemedi.

Hat Çeşidi : Ta'lik

Tezhip / Cilt: Eser, kahverengi meşin ciltli ve miklaplıdır. Eserin son kısmı noksandır.

113. *el-Misbâh* / *el-Muttarrizî* (ö. 642 /1244)²⁹¹

Kemankeş, 000604

Varak/Sayfa : 49/97

Satır Sayısı : 9

Ebadı : 202×133-130×45

Müstensihi : Tespit edilemedi.

İstinsah Tarihi: Tespit edilemedi.

Hat Çeşidi : Ta'lik

Tezhip / Cilt: Eser, lacivertli serlevha tezhiplidir. Ortada misbah yazılıdır. Ebru kaplı mukavva cildin dip kısım sarı meşindir.

114. *el-Misbâh* / *el-Muttarrizî* (ö. 642 /1244)²⁹²

Kemankeş, 000605

Varak/Sayfa : 24/47

Satır Sayısı : 13

²⁹¹ Müellif ve eseri hakkında bilgi için 113. sayfaya bakınız.

²⁹² Müellif ve eseri hakkında bilgi için 113. sayfaya bakınız.

Ebadı : 208×147

Müstensihi : Tespit edilemedi.

İstinsah Tarihi: 963

Hat Çeşidi : Ta'lik

Tezhip / Cilt: Donuk ebru kâğıt kaplı, mukavva ciltli, dip, sertap ve cilt kenarları kahverengi meşindir.

115. *Misbâh fi'n nahv* / el-Muttarrizî (ö. 642 /1244)²⁹³

Kemankeş, 000617

Varak/Sayfa : 41/81

Satır Sayısı : 11

Ebadı : 173×105 - 95×37

Müstensihi : Tespit edilemedi.

İstinsah Tarihi: 963

Hat Çeşidi : Ta'lik

Tezhip / Cilt: Üç tıgılı, laciverdi âdî serlevha müzehheptir. Orta kısmında besmele-i şerife yazılıdır. Eser vişne rengi meşin ciltli, soğuk damgalı, miklaplıdır. Cilt içi ebru kağıt kaplamadır.

Eser, Kemankeş bölümünde bulunan 617 numaralı kitabın 126-167. sayfaları arasında bulunmaktadır.

116. *el-Misbâh* / el-Muttarrizî (ö. 642 /1244)²⁹⁴

Kemankeş, 000618

²⁹³ Müellif ve eseri hakkında bilgi için 113. sayfaya bakınız.

²⁹⁴ Müellif ve eseri hakkında bilgi için 113. sayfaya bakınız.

Varak/Sayfa : 31/61

Satır Sayısı : 13

Ebadı : 175×107 - 120×63

Müstensihi : Tespit edilemedi.

İstinsah Tarihi: Tespit edilemedi.

Hat Çeşidi : Nesih

Tezhip / Cilt: Eser, vişne rengi meşin ciltli, soğuk damgalı, miklaplıdır.

Eser, Kemankeş bölümünde bulunan 618 numaralı kitabın 39-71. sayfaları arasında bulunmaktadır.

117. *el-Misbâh* / *el-Muttarrizî* (ö. 642 /1244)²⁹⁵

Kemankeş, 000619

Varak/Sayfa : 46/91

Satır Sayısı : 9

Ebadı : 175×125 - 130×70

Müstensihi : Tespit edilemedi.

İstinsah Tarihi: Tespit edilemedi.

Hat Çeşidi : Ta'lik

Tezhip / Cilt: Eser, koyu kahverengi meşin ciltli, soğuk damgalı, miklaplıdır.
Cilt tamir görmüştür.

Eser, Kemankeş bölümünde bulunan 619 numaralı kitabın 74 -121. sayfaları arasında bulunmaktadır.

²⁹⁵ Müellif ve eseri hakkında bilgi için 113. sayfaya bakınız.

118. *Misbâh* / el-Muttarrizî (ö. 642 /1244)²⁹⁶

Hacı Selim Ağa, 001177

Varak/Sayfa : 24/47

Satır Sayısı : 15

Ebadı : 203×142 - 130×63

Müstensihi : Musa İbrahim Rodosî

İstinsah Tarihi: 1158

Hat Çeşidi : Ta'lik

Tezhip / Cilt: Tıgılı kubbeli, serlevha müzehhep, cetvel yaldızlı, ketebe yaldız çerçeve içindedir. Eserin cildi, kahverengi meşin şemse, zencireklidir.

Eser, Hacı selim Ağa bölümünde bulunan 1177 numaralı kitabın 21-43. sayfaları arasında bulunmaktadır.

119. *Misbâh* / el-Muttarrizî (ö. 642 /1244)²⁹⁷

Hacı Selim Ağa, 001196

Varak/Sayfa : 25/49

Satır Sayısı : 11

Ebadı : 165×110 - 105×57

Müstensihi : Tespit edilemedi.

İstinsah Tarihi: Tespit edilemedi.

Hat Çeşidi : Ta'lik

²⁹⁶ Müellif ve eseri hakkında bilgi için 113. sayfaya bakınız.

²⁹⁷ Müellif ve eseri hakkında bilgi için 113. sayfaya bakınız.

Tezhip / Cilt: Eser, siyah meşin, soğuk damgalı, miklaplı bir cildin içindedir. Cildin dip kısım sarı meşin olup, iç tarafı ebru kaplamadır.

Eser, Hacı selim Ağa bölümünde bulunan 1196 numaralı kitabın 156-181. sayfaları arasında bulunmaktadır.

120. *el-Misbâh fi'n- nahv/ el-Muttarrizî* (ö. 642 /1244)²⁹⁸

Hacı Selim Ağa, 001178

Varak/Sayfa : 22/43

Satır Sayısı : 15

Ebadı : 195×118 - 115×57

Müstensihi : Tespit edilemedi.

İstinsah Tarihi: Tespit edilemedi.

Hat Çeşidi : Ta'lik

Tezhip / Cilt: Eserin cildi, siyah meşin ve miklaplıdır.

Eser, Hacı Selim Ağa bölümünde bulunan 1178 numaralı kitabın 31-53. sayfaları arasında bulunmaktadır.

121. *Şerhu'l-Misbâh /Yazarı belli değildir.*

Kemankeş, 000617

Konusu : Nahiv

Varak/Sayfa : 52/103

Satır Sayısı : 11

Ebadı : 173×105-95×37

²⁹⁸ Müellif ve eseri hakkında bilgi için 113. sayfaya bakınız.

Müstensihi : Tespit edilemedi.

İstinsah Tarihi: Tespit edilemedi.

Hat Çeşidi : Ta'lik

Tezhip / Cilt: Vişne rengi meşin ciltli, soğuk damgalı, miklaplı ve cilt içi ebru kaplamadır.

'Şerhü'l-Misbâh' Muttarrizî'nin²⁹⁹ nahivle ilgili olan 'el- Misbâh³⁰⁰' adlı eserinin şerhidir. Eser, Kemankeş bölümünde bulunan 617 numaralı kitabın 74-129. sayfaları arasında bulunmaktadır.

122. Şerhu'l-Misbâh /Yazarı belli değildir.

Kemankeş, 000588

Konusu : Nahiv

Varak/Sayfa : 69/137

Satır Sayısı : 21

Ebadı : 215×148-163×96

Müstensihi : Tespit edilemedi.

İstinsah Tarihi: Tespit edilemedi.

Hat Çeşidi : Rik'a

Tezhip / Cilt: Ebru kaplı mukavva ciltli, dip, sertap sarı meşindir.

*el-Misbâh fi'n-nahv*³⁰¹ adı eser üzerine yapılan bir şerhtir.

²⁹⁹ Müellif hakkında bilgi için 113. sayfaya bakınız.

³⁰⁰ Eser hakkında bilgi için 113. sayfaya bakınız.

³⁰¹ Eser hakkında bilgi için 113. sayfaya bakınız.

123. Hâşiye ‘alâ şerhi’l-Misbâh/Yazarı belli değildir.

Nurbânu-Yakup, 000124

Konusu : Nahiv

Varak/Sayfa : 110/219

Satır Sayısı : 15

Ebadı : 225×135-132×65

Müstensihi : Tespit edilemedi.

İstinsah Tarihi: Tespit edilemedi.

Hat Çeşidi : Ta‘lik

Tezhip / Cilt: Kahverengi, meşin ciltli olup eski usul şemselidir. Cilt tahrip olmuş olup tamire muhtaçtır.

Hâşiye ‘alâ şerhi’l-misbâh, Muttarrizî’nin nahivle ilgili olan *el- Misbâh*³⁰² adlı eserinin şerhinin üzerine yapılan bir haşiyedir.

124. el-İftitâh fî şerhi’l-Misbâh / Hasan Paşa b. Alaeddin el-Esved (ö. 841/1437)³⁰³

Nurbânu-Yakup, 000129

Varak/Sayfa : 82/163

Satır Sayısı : 19

Ebadı : 187×135-185×105

Müstensihi : İbrahim b. Mustafa

İstinsah Tarihi: 888

³⁰² Eser hakkında bilgi için 113. sayfaya bakınız.

³⁰³ Müellifin hayatı ve eserleri için 8. sayfaya bakınız.

Hat Çeşidi : Nesih

Tezhip / Cilt: Adi mukavva ciltli etraf adi meşindir.

el-İftitâh fî şerhi'l-Misbâh Muttarrizî'nin nahivle ilgili olan '*el- Misbâh*' adlı eserinin şerhidir.

125. *el-İftitâh fî şerhi'l-Misbâh* / Hasan Paşa b. Alaeddin el-Esved (ö. 841/1437)³⁰⁴

Kemankeş, 000590

Varak/Sayfa : 135/269

Satır Sayısı : 19

Ebadı : 215×151-155×63

Müstensihi : Ali b. İbrahim

İstinsah Tarihi: 1003

Hat Çeşidi : Ta'lik

Tezhip / Cilt: Sarı mukavva ciltli, dip, sertap ve cilt kenarları sarı meşindir.

126. *Risâle fî 'i'râb-i dibâceti'l-Misbâh* / Yazarı belli değildir.

Kemankeş, 000571

Varak/Sayfa : 36/71

Satır Sayısı : 13

Ebadı : 170×117-121×62

Müstensihi : Ferruh b. Hacı Memi

³⁰⁴ Müellifin hayatı ve eserleri hakkında geniş 8. sayfaya bakınız.

İstinsah Tarihi: 950

Hat Çeşidi : Ta'lik

'*el-Misbâh*'³⁰⁵ adlı eserin dibacesinin i'râbını anlatan bir eserdir.

Ebru taklidi kırmızı kağıt kaplı, mukavva ciltli, dip ve etraf sarı meşindir.

127. *Risâle fi i'râb-i dibâceti'l-Misbâh* / Yazarı belli değildir.

Hacı Selim Ağa, 00001272

Varak/Sayfa : 23/45

Satır Sayısı : 19

Ebadı : 213×120-165×70

Müstensihi : Tespit edilemedi.

İstinsah Tarihi: Tespit edilemedi.

Hat Çeşidi : Ta'lik

Tezhip / Cilt: Cetvel yaldız tezhiplidir. Eser, Koyu vişne rengi parlak meşin şemse, zencirekli ve miklaplıdır. Cildin sağ kapağı kopuk olup tamire muhtaçtır. Eser, Hacı Selim Ağa bölümünde bulunan 1272 demirbaş nolu kitabın 112-135. sayfaları arasında bulunmaktadır.

128. *İ'râb-u dibâceti'l-Misbâh* / Seyyid Ali³⁰⁶

Kemankeş, 000572

Varak/Sayfa : 60/119

Satır Sayısı : 11

³⁰⁵ Eser hakkında bilgi için 113. sayfaya bakınız.

³⁰⁶ Müellif hakkında bilgiye ulaşılamadı.

Ebadı : 203×136-130×65

Müstensihi : Tespit edilemedi.

İstinsah Tarihi: Tespit edilemedi.

Hat Çeşidi : Ta'lik

Tezhip / Cilt: Ebru kaplı, mukavva ciltli, dip, sertap ve etraf sarı meşindir.

129. *İ'râb-u dibâceti'l-Misbâh* / Yazarı belli değildir.

Kemankeş, 000617

Varak/Sayfa : 8/15

Satır Sayısı : 11

Ebadı : 173×105-95×37

Müstensihi : Tespit edilemedi.

İstinsah Tarihi: Tespit edilemedi.

Hat Çeşidi : Ta'lik

Tezhip / Cilt: Vişne rengi meşin ciltli, soğuk damgalı ve miklaplıdır. Cildin iç kısmı ebru kağıt kaplamadır.

Eser, Kemankeş bölümünde bulunan 617 demirbaş nolu kitabın 66-73. sayfaları arasında bulunmaktadır.

130. *Şerh-u dibâceti'l-Misbâh* / Seyyid Abdülkadir³⁰⁷

Kemankeş, 000571

Konusu : Nahiv

³⁰⁷ Müellif hakkında bilgiye ulaşılamadı.

Varak/Sayfa : 19/37

Satır Sayısı : 17

Ebadı : 207×150-135×85

Müstensihi : İbrahim b. Mustafa

İstinsah Tarihi: 1039

Hat Çeşidi : Ta'lik

'Şerhu Dibâceti'l-Misbâh' Muttarrizî'nin nahivle ilgili olan 'el- Misbâh'³⁰⁸ adlı eserinin dibacesinin şerhidir. Eser, sarı mukavva ciltli, dip ve sertap sarı meşindir.

131. Şerhu dibâceti'l-Misbâh / Seyyid Abdülkadir³⁰⁹

Kemankeş, 000573

Ebadı : 200x138 -138x93

Varak/Sayfa : 45/89

Satır sayısı : 11

Hat çeşidi : Ta'lik

Müstensihi : Tespit edilemedi.

İstinsah Tarihi: Tespit edilemedi.

Tezhip / Cilt: Açık kahverengi meşin ciltli, soğuk damgalı ve milkaplıdır.

132. Şerhu dibâceti'l-misbâh / Yazarı belli değildir.

Kemankeş, 000600

Ebadı : 203x145 -135x83

³⁰⁸ Eser hakkında bilgi için 113. sayfaya bakınız.

³⁰⁹ Müellif hakkında bilgi tespit edilemedi.

Varak/Sayfa : 8/15

Satır sayısı : 11

Hat çeşidi : Nesih

Müstensihi : Tespit edilemedi.

İstinsah Tarihi: Tespit edilemedi.

Tezhip / Cilt: Vişne rengi meşin ciltli, sertap sarı meşindir. Cilt üzeri soğuk damgalı olup kapak içi ebru kağıt kaplamadır.

Eser, Kemankeş bölümünde bulunan 600 demirbaş nolu kitabın 15-22. sayfaları arasında bulunmaktadır.

133. *Şerhu dibâceti'l-Misbâh* / Yazarı belli değildir.

Kemankeş, 000607

Ebadı : 193x125 -120x65

Varak/Sayfa : 56/111

Satır sayısı : 9

Hat çeşidi : Nesih

Müstensihi : Tespit edilemedi.

İstinsah Tarihi: 1025

Tezhip / Cilt: Eser, siyah meşin ciltli olup soğuk damgalıdır.

134. *Şerhu dibâceti'l-Misbâh* / Yazarı belli değildir.

Kemankeş, 000601

Ebadı : 213x150 -165x87

Varak/Sayfa : 47/93

Satır sayısı : 21

Hat çeşidi : Ta'lik

Müstensihi : Tespit edilemedi.

İstinsah Tarihi: Tespit edilemedi.

Tezhip / Cilt: Eser, ebru kaplı mukavva ciltli, dip ve etraf kahverengi meşindir.

135. Hâşiye 'alâ Şerh-i dibâceti'l-Misbâh / Ahmed b. İmâd³¹⁰

Kemankeş, 000618

Ebadı : 175x107 -120x63

Varak/Sayfa : 3/4

Satır sayısı : 23

Hat çeşidi : Nesih

Müstensihi : Tespit edilemedi.

İstinsah Tarihi: 1025

Tezhip / Cilt: Eser, vişne rengi meşin ciltli, soğuk damgalı ve miklaplıdır.

Şerhu Dibâceti'l-Misbâh adlı eserin üzerine yapılan haşiyedir.

Eser, Kemankeş bölümünde bulunan 618 demirbaş numaralı kitabın 72-74. sayfaları arasında bulunmaktadır.

136. Muğni'l-lebîb / İbn Hişâm en-Nahvî (ö. 761/1360)³¹¹

Hacı Selim Ağa, 001190

³¹⁰ Müellif hakkında bilgiye ulaşılamadı.

³¹¹ Müellifin hayatı hakkında bilgi için 73. sayfaya bakınız.

Konusu : Nahiv

Varak/Sayfa : 181/361

Satır Sayısı : 23

Ebadı : 203×129-150×75

Müstensihi : Tespit edilemedi.

İstinsah Tarihi: 1002

Hat Çeşidi : Nesih

Tanıtımını yaptığımız eser, Arapça'da zarflar, mebni kelimeler ve cümleler konusunu işlemektedir. Müellif i'rab konusunu sekiz bölümde incelemiştir. Eser medreselerde yüzyıllar boyunca ders kitabı olarak okutulmuştur.

Kitap, serlevha cetvel müzehheptir. Eserin cildi koyu vişne rengi, parlak meşin şemse, zencirekli ve miklaplıdır. Cildin içi ebruludur.

137. Muğni'l-İebîb / İbn Hişâm en-Nahvî (ö. 761/1360)³¹²

Hacı Selim Ağa, 001191

Ebadı : 245x162 -193x123

Varak/Sayfa : 179/357

Satır sayısı : 27

Hat çeşidi : Nesih

Müstensihi : Ahmed b Ali b. Ahmed Bakâlî

İstinsah Tarihi: 851

Tezhip / Cilt: Koyu kırmızı meşin ciltli ve miklaplıdır.

³¹² Müellifin hayatı hakkında bilgi için 73. sayfaya bakınız.

138. *Muğni'l-lebîb*³¹³ / İbn Hişâm en-Nahvî (ö. 761/1360)³¹⁴

Hacı Selim Ağa, 001192

Ebadı : 255x175 -200x132

Varak/Sayfa : 164/327

Satır sayısı : 27

Hat çeşidi : Arap Neshi

Müstensihi : Ömer b. Abdurrahman b. Ali b. Muhammed (Mescid-i Nebevi Müezzinlerinden)

İstinsah Tarihi: 918

Tezhip / Cilt: Zeytûnî meşin ciltli, soğuk damgalıdır. Cilt içi ebrûludur.

139. *Muğni'l-lebîb* / İbn Hişâm en-Nahvî (ö. 761/1360)

Nurbânu-Yakup, 000136

Ebadı : 200x145 -160x110

Varak/Sayfa : 188/375

Satır sayısı : 23

Hat çeşidi : Arap Neshi

Müstensihi : Tespit edilemedi.

İstinsah Tarihi: Tespit edilemedi.

Tezhip / Cilt: Açık mavi renkli, mukavva ciltli, dip, kenar meşin olup miklaptır. Eserin son kısmı noksandır. Ciltte güve yeniği vardır.

³¹³ Eser hakkında bilgi için 127. sayfaya bakınız.

³¹⁴ Müellifin hayatı hakkında bilgi için 73. sayfaya bakınız.

140. *Muğni'l-lebîb*³¹⁵ / İbn Hişâm en-Nahvî (ö. 761/1360)³¹⁶

Nurbânu-Yakup, 000137

Ebadı : 265x175 -160x110

Varak/Sayfa : 183/365

Satır sayısı : 26

Hat çeşidi : Nesih

Müstensihi : Ahmed b. Muhammed Ömer el-Makdîsî.

İstinsah Tarihi: 843

Tezhip / Cilt: Kahverengi meşin cilt sekiz köşeli şemselidir. Cilt dağılmış olup güve yeniği vardır. Tamire muhtaçtır.

141. *Muğni'l-lebîb*/ İbn Hişâm en-Nahvî (ö. 761/1360)

Hüdâyi Efendi, 001657

Ebadı : 273x183 -191x130

Varak/Sayfa : 254/507

Satır sayısı : 23

Hat çeşidi : Ta'lik

Müstensihi : Tespit edilemedi.

İstinsah Tarihi: Tespit edilemedi.

Tezhip / Cilt: Ebru kaplı, mukavva ciltli olan eserin dip kısmı kahverengi meşindir. Cilt tamir görmüştür. Eserin baştan altı yaprağı noksandır.

³¹⁵ Eser hakkında bilgi için 127. sayfaya bakınız.

³¹⁶ Müellifn hayatı hakkında bilgi için 73. sayfaya bakınız.

142. Şerhu Katri'n-nedâ ve belli's-sadâ / İbn Hişâm en-Nahvî (ö. 761/1360)

Hacı Selim Ağa, 001144

Varak/Sayfa : 75/149

Satır Sayısı : 21

Ebadı : 220×130-170×70

Müstensihi : Tespit edilemedi.

İstinsah Tarihi: Tespit edilemedi.

Hat Çeşidi : Ta'lik

İbn Hişâm, 708/1309 yılında Kahire'de doğdu. Arap Dili ve Edebiyatı yanında fıkıh ve tefsir gibi dini ilimlerde de söz sahibi bir âlimdir. Hicrî 761 (1360) yılında Kahire'de vefat etmiştir.³¹⁷

Eser, nahve dair veciz ama kapsamlı bir çalışma olan *Katru'n-nedâ ve bellü's-sedâ* isimli kitabın şerhidir. Üç tıgılı âdî serlevha müzehheptir. Eser, ebru kaplı mukavva ciltlidir. Cildin dip, sertap ve etrafı sarı meşin kaplamadır.

143. Şerhu Katri'n-nedâ ve belli's-sadâ / İbn Hişâm en-Nahvî (ö. 761/1360)

Hacı Selim Ağa, 001272

Ebadı : 210x147 -145x87

Varak/Sayfa : 98/195

Satır sayısı : 21

Hat çeşidi : Nesih

Müstensihi : Tespit edilemedi.

³¹⁷ Müellif hakkında ilgi için 73. sayfaya bakınız.

İstinsah Tarihi: Tespit edilemedi.

Tezhip / Cilt: Sarı mukavva, dip, sertap ve etraf siyah meşin olan bir cildi vardır.

144. *Mûcibü'n-nidâ ilâ Şerh-i Katri'n-nedâ* / Abdullah el-Fâkîhî (ö. 972/1565).

Hacı Selim Ağa, 001146

Varak/Sayfa : 144/287

Satır Sayısı : 23

Ebadı : 208×130-142×70

Müstensihi : Abdüsselam Efendi

İstinsah Tarihi: 1033

Hat Çeşidi : Nesih

Müellifin tam adı, Abdullah b. Ahmet b. Ali el-Fâkîhî'dir (ö. 972/11494). Hicri 899 (1494) yılında Mekke'de doğdu. Pekçok ilim dalına vakıf olan el-Fakîhî, nahiv üstatlarındandır. Hicri 972 (1494) yılında doğduğu yer olan Mekke'de vafat etmiştir. Eserlerinden bazıları şunlardır: *Hudûdü'n-nahv, el-Fevâkihu'l-ceniyye* vd. . .³¹⁸

Tanıtımını yaptığımız eser, nahve dair veciz ama kapsamlı bir çalışma olan *Katru'n-nedâ ve bellü's-sedâ* isimli kitabın şerhidir. Eser, ebru kaplı, mukavva ciltlidir. Cildin dip, sertap ve etrafı meşin kaplamadır.

145. *el-Mufassal / Zemahşerî (ö. 538/ 1144)*³¹⁹

Hacı Selim Ağa, 001193

Konusu : Nahiv

³¹⁸ Müellifin hayatı ve eserleri hakkında geniş bilgi için bk., Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifîn*, VI, 28; Hacı Halife, *Keşf.*, 1352; el-Bağdâdî, *Hediyyetü'l 'ârifîn*, I, 472; el-Bağdâdî *Îzâhu'l-meknûn*, I, 392; II, 202; Brockelmann, *GAL*, II, 380; *Suppl.*, II, 512.

³¹⁹ Müellif hakkında bilgi için 35. sayfaya bakınız. .

Varak/Sayfa : 155/309

Satır Sayısı : 15

Ebadı : 192×138-125×67

Müstensihi : Turan b. Hasan

İstinsah Tarihi: 757

Hat Çeşidi : Arap Neshi

el-Mufassal, Zemahşerî'nin Arap dili gramerine dair yazmış olduğu bir eserdir. Eser dört bölümden oluşur. Bölümler sırasıyla isim, fiil, harf (edatlar) ve müşterek lafızlara tahsis edilmiştir. Eserde anlatılan konular Kur'ân, Hadis, Arap şiir ve nesrinden bolca örnekler istişhâd için verilerek desteklenmiştir.

el-Mufassal, muhtelif kimseler tarafından mustakil ve şerhli olarak birçok kez basılmıştır.³²⁰ Eser, kırmızı mukavva ciltli olup dip, sertap ve kenarları kahverengi meşindir.

146. *el-Mufassal* / Zemahşerî (ö. 538/ 1144).³²¹

Hacı Selim Ağa, 001194

Varak/Sayfa : 123/245

Satır Sayısı : 16

Ebadı : 227×135-130×85

Müstensihi : Sümbül b. Pir Ali

İstinsah Tarihi: 805

Hat Çeşidi : Ta'lik

³²⁰ Eser hakkında bilgi için bk., Hâcî Halîfe, *Keşf.*, II., 1174-1177; Brockelmann, *GAL.*, I., 291; *Suppl.*, I., 509-510.

³²¹ Müellif hakkında bilgi için 35. sayfaya bakınız.

Tezhip / Cilt: Eser, koyu kahverengi meşin ciltli, soğuk damgalı ve miklaplıdır.

147. *el-Mufassal*³²² / *Zemahşerî* (ö. 538/ 1144).³²³

Hacı Selim Ağa, 001195

Varak/Sayfa : 164/327

Satır Sayısı : 18

Ebadı : 216×120-208×107

Müstensihi : Tespit edilemedi.

İstinsah Tarihi: Tespit edilemedi.

Hat Çeşidi : Nesih

Tezhip / Cilt: Eser, vişne rengi parlak meşin ciltli olup miklabı düşmüştür.

Eser haşiyelidir.

148. *Şerhu'l-Mufassal* / *Ebü'l-Bekâ Muvaffakuddin Yaiş b. Ali İbn Yaiş*³²⁴

Hacı Selim Ağa, 001168

Varak/Sayfa : 340/679

Satır Sayısı : 31

Ebadı : 197×225-230×175

Müstensihi : Abid b. Muhammed Nahçivani

İstinsah Tarihi: 717

Hat Çeşidi : Nesih

³²² Eser hakkında bilgi için 132. sayfaya bakınız.

³²³ Müellif hakkında bilgi için 35. sayfaya bakınız.

³²⁴ Müellif hakkında bilgiye ulaşılamadı.

Zemahşerî'nin³²⁵ Arap dili gramerine dair yazmış olduğu *el-Mufassal* adlı eserin şerhidir.

Eser, ebru kaplı, mukavva ciltlidir. Cildin dip kısmı, sertabı ve kenarları meşindir.

149. Şerhu'l-Mufassal / Ebü'l-Bekâ Muvaffakuddin Yaiş b. Ali İbn Yaiş³²⁶

Hacı Selim Ağa, 001193

Varak/Sayfa : 340/679

Satır Sayısı : 31

Ebadı : 197×225-230×175

Müstensihi : Abid b. Muhammed Nahçivani

İstinsah Tarihi: 717

Hat Çeşidi : Nesih

Zemahşerî'nin Arap dili gramerine dair yazmış olduğu '*el-Mufassal*' adlı eserin şerhidir.

Eser, ebru kaplı, mukavva ciltlidir. Cildin dip kısmı, sertabı ve kenarları meşindir.

150. Şerh-u Şüzûri'z-zeheb fî ma'rifeti kelâmi'l-'Arab / İbn Hişâm en-Nahvî (ö. 761/1360)³²⁷

Kemankeş, 001174

Konusu : Nahiv

Varak/Sayfa : 113/225

³²⁵ Müellif hakkında bilgi için 35. sayfaya bakınız.

³²⁶ Müellif hakkında bilgi tesbit edilemedi.

³²⁷ Müellif hakkında bilgi için 73. sayfaya bakınız.

Satır Sayısı : 19

Ebadı : 207×125-135×55

Müstensihi : Tespit edilemedi.

İstinsah Tarihi: Tespit edilemedi.

Hat Çeşidi : Ta'lik

Eser, özlü bir gramer kitabı olan '*Şüzûru'z-zeheb fi ma'rifeti Kelâmi'l-'Arab*' isimli esere İbn Hişam'ın (761/1369) kendisinin yazmış olduğu bir şerhidir.

İbn Hişâm, *Şüzûru'z-zeheb* adlı eserinde ve şerhinde mukaddimedden sonra nahvin çoğu konularını merfû'ât, mansûbât, mecrûrât ve meczûmât şeklinde dört ana başlıkta ele almıştır.

Eser, mukavva ciltlidir. Cildin dip, sertap ve etrafı meşin kaplamadır. Tamir görmüştür.

151. Şerh-u Şüzûri'z-zeheb / İbn Hişâm en-Nahvî (ö. 761/1360)

Kemankeş, 001131

Ebadı : 205x142 -140x95

Varak/Sayfa : 94/187

Satır sayısı : 21

Hat çeşidi : Nesih

Müstensihi : Tespit edilemedi.

İstinsah Tarihi: 975

Tezhip / Cilt: Eser, ebru kaplı mukavva ciltli olup dip ve kenar kırmızı meşindir.

152. *el-Ünmûzec fi'n-nahv* / Zemahşerî (ö. 538/1144)³²⁸

Hacı Selim Ağa, 000614

Konusu : Nahiv

Varak/Sayfa : 16/32

Satır Sayısı : 13

Ebadı : 180×125-117×67

Müstensihi : Tespit edilemedi.

İstinsah Tarihi: Tespit edilemedi.

Hat Çeşidi : Ta'lik

'*el-Ünmûzec*'³²⁹, Zemahşerî'nin Arap dili gramerine dair yazmış olduğu '*el-Mufassal*' adlı eserin hülasasıdır. Birçok kimse tarafından şerhedilmiş ve mustakil olarak basılmıştır. Eserin sayfa kenarları haşiyelidir.

Eser, sade olup tezhip kullanılmamıştır. Kurşûni mukavva ciltlidir. Cildin dip ve sertap kısmı kahverengi meşindir.

153. *el-Ünmûzec fi'n-nahv*³³⁰ / ez-Zemahşerî (ö. 538/1144)³³¹

Hacı Selim Ağa, 000561

Ebadı : 162x110 -95x55

Varak/Sayfa : 26/51

Satır sayısı : 11

Hat çeşidi : Nesih

³²⁸ Müellif hakkında bilgi için 35. sayfaya bakın

³²⁹ Eser için bk. Keşf. I, 185; Brockelmann *GAL*, I, 291, *Suppl.* I, 510-511.

³³⁰ Eser hakkında bilgi için 136. sayfaya bakınız.

³³¹ Müellif hakkında bilgi için 35. sayfaya bakınız.

Müstensihi : Tespit edilemedi.

İstinsah Tarihi: Tespit edilemedi.

Tezhip / Cilt: Ebru kağıt kaplı mukavva ciltlidir.

Eser, Kemankeş bölümünde bulunan 561 demirbaş numaralı kitabın 1–26. sayfaları arasındadır.

154. *el-Ünmûzec fi'n-nahv / ez-Zemahşerî (ö. 538/1144)*³³²

Hacı Selim Ağa, 000562

Ebadı : 193x120 -135x53

Varak/Sayfa : 15/29

Satır sayısı : 17

Hat çeşidi : Nesih

Müstensihi : Abdullah b. Ali

İstinsah Tarihi: 1139

Tezhip / Cilt: Ebru kağıt kaplı mukavva ciltlidir.

155. *el- Ünmuzec*³³³/ ***Zemahşerî (ö. 538/1144)***³³⁴

Hacı Selim Ağa, 000614

Varak Sayısı : 16 (1-16 arasında)

Ebadı : 180×125 mm

Müstensihi : Tespit edilemedi.

İstinsah Tarihi: Tespit edilemedi.

³³² Müellif hakkında bilgi için 35. sayfaya bakınız.

³³³ Eser hakkında bilgi için 136. sayfaya bakınız.

³³⁴ Müellif hakkında bilgi için 35. sayfaya bakınız.

Hat Çeşidi : Talik

Eserin sayfa kenarlarında haşiyeye mevcuttur. Eserin metni okunaklı ve düzenli haşiyesi karışıktır.

Eser, 614 numarada bulunan ciltli olan kitabın 1-16 sayfaları arasında bulunan kitaptır. Kurşûni mukavva kapaklı, dip sertabı kahverengi meşin ciltli ve miklaplıdır.

156. Şerhu'l-Ünmûzec / Cemâleddin Muhammed b. Abdülganî el-Erdebîf (ö. 647/1249)³³⁵

Kemankeş, 000613

Varak/Sayfa : 45/90

Satır Sayısı : 19

Ebadı : 180×130-135×91

Müstensihi : Tespit edilemedi.

İstinsah Tarihi: Tespit edilemedi.

Hat Çeşidi : Ta'lik

Şerhu'l-Ünmûzec, Zemahşerî'nin Arap dili gramerine dair yazmış olduğu '*el-Ünmûzec fi'n-nahv*'³³⁶ adlı eserin şerhidir.

Eser, sade olup tezhip kullanılmamıştır. Ebru kaplı mukavva ciltlidir. Cildin dip ve kenar kısmı siyah meşindir. Eser, Kemankeş bölümünde bulunan 613 demirbaş numaralı kitabın 65-111. sayfaları arasındadır.

157. Şerhu'l-Ünmûzec / Cemâleddin Muhammed b. Abdülganî el-Erdebîf (ö. 647/1249)³³⁷

Hüdâyi Efendi, 001605

³³⁵ Müellif hakkında bilgiye ulaşılamadı

³³⁶ Eser hakkında bilgi için 136. sayfaya bakınız.

³³⁷ Müellif hakkında bilgiye ulaşılamadı

Ebadı : 185x132 -115x80

Varak/Sayfa : 66/131

Satır sayısı : 16

Hat çeşidi : Nesih ve Ta'lik

Müstensihi : Tespit edilemedi.

İstinsah Tarihi: Tespit edilemedi.

Tezhip / Cilt: Eser, kahverengi meşin ciltlidir.

158. *Şerhu'l-Ünmûzec* / Ali b. Abdullah b. Ahmed Zeynü'l-ara (751/1350)

Kemankeş, 000563

Ebadı : 210x150 -140x80

Varak/Sayfa : 65/129

Satır sayısı : 19

Hat çeşidi : Nesih

Müstensihi : Tespit edilemedi.

İstinsah Tarihi: Tespit edilemedi.

Müellifin Ali b. Abdullah el-Mısri'dir (751/1350). Hayatı hakkında kaynaklarda fazla bilgiye ulaşılamadı.³³⁸

Tezhip / Cilt: Eser, ebru kaplı mukavva ciltlidir. Kitabın dip, sertap ve kenarlar kırmızı meşindir.

159. *Hâşiyet-ü Ünmûzec (Hadâikü'd-Dekâik)* / Sadullah Berde'î

Hacı Selim Ağa, 001128

³³⁸ Bk., Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifin*, VII, 135; Hâcî Hâlife, *Keşf.*, II, 1313.

Ebadı : 202x132 -140x60

Varak/Sayfa : 126/251

Satır sayısı : 21

Hat çeşidi : Ta'lik

Müstensihi : Fazlullah b. Abdullah Tophanevî

İstinsah Tarihi: 1078

Tezhip / Cilt: Siyah meşin ciltli olan eser soğuk damgalı ve miklaplıdır.

'*Hâşiyetü Ünmûzec el-müsemâ bi-hadâiki 'd-dekâik*', Zemahşerî'nin Arap dili gramerine dair yazmış olduğu '*el-Ünmûzec fi 'n-nahv*'³³⁹ adlı eserin haşiyesidir.

160. Mukaddimetü 'l-i'râb / el-Cürcânî (ö. 471/1078)³⁴⁰

Kemankeş, 000615

Ebadı : 207x133 -133x72

Varak/Sayfa : 9/17

Satır sayısı : 17

Hat çeşidi : Ta'lik

Müstensihi : Tespit edilemedi.

İstinsah Tarihi: Tespit edilemedi.

Tezhip / Cilt: Ebru kağıt kaplı bir cildi vardır.

161. Mukaddimetü 'l-i'râb / el-Cürcânî (ö. 471/1078)³⁴¹

³³⁹ Eser hakkında bilgi için 136. sayfaya bakınız.

³⁴⁰ Müellif hakkında bilgi için 40. sayfaya bakınız.

³⁴¹ Müellif hakkında bilgi için 40. sayfaya bakınız.

Ebadı : 198x22 -150x88

Varak/Sayfa : 19/38

Satır sayısı : 19

Hat çeşidi : Ta'lik

Müstensihi : Tespit edilemedi.

İstinsah Tarihi : 980

Tezhip / Cilt: Ebru kağıt kaplı bir cildi vardır.

162. *el-İ'râb 'an Kavâ'idî'l-i'râb/ İbn Hişâm en-Nahvî (ö. 761/1360)*³⁴²

Hacı Selim Ağa, 001177

Varak/Sayfa : 19/37

Satır Sayısı : 15

Ebadı : 203×142-130×63

Müstensihi : Musa b. Hüseyin

İstinsah Tarihi: Tespit edilemedi.

Hat Çeşidi : Nesih

Eser ibn Hişâm'ın '*Muğni'l-lebîb*' kitabına kendisinin yaptığı muhtasardır. Eser dört bölümde Arapça'da zarflar, bazı mebnî kelimeler, cümleler ve özlü ifadeler gibi konuları anlatmaktadır. Eserin bölümleri şöyledir: 1- Cümle 2- Şibh-i cümle 3- İ'rabı güç bazı müfretlerle edatların i'rab halleri 4- Çoğunlukla yapılan i'râb hataları.

Eser'in üzerine birçok şerh çalışması yapılmıştır. Şerhlerin en önemlileri

³⁴² Müellif hakkında bilgi için 73. sayfaya bakınız.

şunlardır:

Ebu Abdullah Muhyiddin Muhammed b. Süleyman el-Kafiyeci'nin yazdığı *Şerhu Kavâ'idi'l-İ'râb*, Halid b. Abdullah el-Ezherî'nin *Musilü't-tullâb ilâ kavâ'idi'l-i'râb*, Muhammed ez-Zilî, *Hallü'l-makâid şerhu'l-kavâid...*³⁴³

Tıgılı kubbeli müzehhep serlevhalı, ortada metni kavâidi'l-İ'râb, yazılı cetvel yaldızlıdır. Kahverengi, meşin şemse, zencirekli güzel bir cildi vardır.

163. *el-İ'râb 'an Kavâ'idi'l-i'râb/ İbn Hişâm (ö. 761/1360)*³⁴⁴

Kemankeş, 000597

Ebadı : 198x138 -138x63

Varak/Sayfa : 39/77

Satır sayısı : 7

Hat çeşidi : Ta'lik

Müstensihi : Tespit edilemedi.

İstinsah Tarihi: Tespit edilemedi.

Tezhip / Cilt: Donuk ebru kaplı, mukavva ciltli olup dip sarı meşindir.

164. *el-İ'râb 'an Kavâ'idi'l-i'râb*³⁴⁵ / İbn Hişâm (ö. 761/1360)³⁴⁶

Kemankeş, 000598

Ebadı : 175x128 -128x90

Varak/Sayfa : 16/31

Satır sayısı : 11

³⁴³ *Hallü'l-mekâid*, Ahmet Turan Arslan tarafından tahkik edilmiş ve Doçentlik tezi olarak sunulmuştur.

³⁴⁴ Müellif hakkında bilgi için 73. sayfaya bakınız.

³⁴⁵ Eser hakkında bilgi için 142 sayfaya bakınız.

³⁴⁶ Müellif hakkında bilgi için 73. sayfaya bakınız.

Hat çeşidi : Ta'lik

Müstensihi : Tespit edilemedi.

İstinsah Tarihi: Tespit edilemedi.

Tezhip / Cilt: Vişne renkli, meşin ciltli, şemseli tamir görmüştür.

165. *el-İ'râb 'an Kavâ'idî'l-i'râb*/ İbn Hişâm en-Nahvî (ö. 761/1360)

Kemankeş, 000599

Ebadı : 202x130 -120x56

Varak/Sayfa : 31/61

Satır sayısı : 11

Hat çeşidi : Nesih

Müstensihi : Tespit edilemedi.

İstinsah Tarihi: Tespit edilemedi.

Tezhip / Cilt: Ebru kaplı mukavva ciltli olup dip kenar meşindir.

166. *el-İ'râb 'an Kavâ'idî'l-i'râb*³⁴⁷/ İbn Hişâm en-Nahvî (ö. 761/1360)³⁴⁸

Kemankeş, 000600

Ebadı : 203x145 -135x83

Varak/Sayfa : 14/27

Satır sayısı : 17

Hat çeşidi : Ta'lik

³⁴⁷ Eser hakkında bilgi için 142. sayfaya bakınız.

³⁴⁸ Müellif hakkında bilgi için 73. sayfaya bakınız.

Müstensihi : Tespit edilemedi.

İstinsah Tarihi: Tespit edilemedi.

Tezhip / Cilt: Vişne rengi meşin ciltli, Sertab sarı meşin, soğuk damgalı olup cilt içi ebrulu kâğıtlıdır.

167. *el-İ'râb 'an Kavâ'idî'l-i'râb/ İbn Hişâm en-Nahvî (ö. 761/1360)*

Nurbânu-Yakup, 000132

Ebadı : 205x140 -125x65

Varak/Sayfa : 71/141

Satır sayısı : 11

Hat çeşidi : Nesih

Müstensihi : Tespit edilemedi.

İstinsah Tarihi: Tespit edilemedi.

Tezhip / Cilt: Tezhip kullanılmamıştır. Sarı mukavva cilt, sertap sarı meşin, dip kısmının meşini yırtılmıştır.

168. *Şerh-u Kavâidî'l-i'râb*³⁴⁹/ Süleyman el-Kâfiyeci (ö. 879/1474)

Hacı Selim Ağa, 001142

Varak/Sayfa : 146/291

Satır Sayısı : 19

Ebadı : 183×125-122×83

Müstensihi : Tespit edilemedi.

³⁴⁹ Eser hakkında bilgi için 142. sayfaya bakınız.

İstinsah Tarihi: Tespit edilemedi.

Hat Çeşidi : Nesih

Ebû Abdullah Muhyiddin Muhammed b. Süleyman b. Saîd b. Mes'ûd er-Rûmî el-Kafiyeci'dir (ö. 879/1474). Cemâleddin İbnü'l-Hâcib'in *el-Kâfiye*³⁵⁰ adlı eseriyle çokça meşgul olduğundan 'Kâfiyeci' lakabıyla tanınmıştır.³⁵¹

Kâfiyeci, birçok ilimde kendisini ispatlamış önemli âlimlerden biridir. Fıkıh, usûl, hadis, Arap dili ve edebiyatı, tefsir, kelâm, cedel, felsefe, mantık, astronomi konularında kendini yetiştirmiştir. Hanefiler'in Önde gelen âlimlerinden biridir. Kâfiyeci h. 879 (1474) tarihinde Kahire'de vefat etti. Kaynaklarda ona ait olan çoğunluğunu küçük eserlerin oluşturduğu yüzden fazla eserden bahsedilir.

Bunlardan bazıları şunlardır: *Şerhu Kavâ'idü'l-i'râb, el-Envâr fi 'ilmi't-tefsir, Hallü'l-eşkâl, el-Envâr fi 'ilmi't-tevhîd* vd. . .³⁵²

Tanıtımını yaptığımız *Şerhu Kavâidi'l-İ'râb*, İbn Hişâm'ın (ö. 761/1369) yazmış olduğu '*el-İ'râb an Kavâidi'l-İ'râb*³⁵³ adlı eserin üzerine yapılan bir şerhtir.

Eserde şarihin şerh ettiği metinler kırmızı renkle belirtilmiştir. Kırmızı meşin, soğuk damgalı, miklaplı olup cildin içi ebru kağıt kaplamadır.

169. *Şerh-u Kavâidi'l-i'râb*³⁵⁴/Arakiyecizâde³⁵⁵

Hacı Selim Ağa, 001176

Şerh : Şihâbüddin b. Alâeddin et-Tokâdî Arakiyecizâde

Varak/Sayfa : 26/51

³⁵⁰ Eser hakkında bilgi için 75. sayfaya bakınız.

³⁵¹ Kehhale, *Mu'cemü'l-müellifin*, X, 51.

³⁵² Müellifin hayatı ve eserleri hakkında geniş bilgi için bk., Kehhale, *Mu'cemü'l-müellifin*, X, 51-52; Taşköprüzâde, *Şekâik*, I, 124-126; *Miftâhu's-sa'âde*, I, 454, 455; Hacı Halife, *Keşf.*, 123, 194, 484, 517, 520, 844, 876, 1017, 1035, 1043, 1144, 1253; el-Bağdâdî, *İzâhu'l-meknûn*, I, 26, 86, 132, 140, 197, 404, 416, 433, 459, 583, Zirikî, *Âlâm*, VII, 22; Gökbulut, Hasan, "Kâfiyeci" md., *DİA*, XXIV, 154.

³⁵³ Eser hakkında bilgi için 142. sayfaya bakınız.

³⁵⁴ Eser hakkında bilgi için 142. sayfaya bakınız.

³⁵⁵ Elimizdeki kaynaklarda müellif hakkında bilgi tesbit edilemedi.

Satır Sayısı : 23

Ebadı : 200×127-145×67

Müstensihi : Tespit edilemedi.

İstinsah Tarihi: Tespit edilemedi.

Hat Çeşidi : Ta'lik

Tezhip / Cilt: Koyu kahverengi, meşin ciltli, miklaplı ve cildin üzerinde soğuk damga vardır.

İbn Hişâm'ın (761/1369) yazmış olduğu '*el-İ'râb an Kavâ'idî'l-İ'râb*³⁵⁶ adlı eserin üzerine yapılan bir şerhtir.

170. *Muslü't-tullâb fî Şerhi Kavâidi'l-i'râb*/ Abdullah el-Ezherî (ö. 905/1499)

Kemankeş, 000575

Varak/Sayfa : 41/81

Satır Sayısı : 27

Ebadı : 213×155-170×121

Müstensihi : Receb el-Konevî

İstinsah Tarihi: 1031 (Mısır Berkokiye Medresesi)

Hat Çeşidi : Ta'lik

Müellifin tam adı, Hâlid b. Abdullah b. Ebûbekir b. Muhammed b. Ahmed el Cercâvî el-Ezherî'dir (ö. 905/1499). Nahiv ve lugat âlimidir. Behrece'de takriben hicri 838 (1435) senesinde doğdu.

Kâhire'de hicri 905 (1499) senesinde vefat etmiştir. Eserlerinden bazıları

³⁵⁶ Eser hakkında bilgi için 142. sayfaya bakınız.

şunlardır:

el-Mukaddimetu'l-ezheriyye fî 'ilmi'l-Arabiyye, el-Elfâzü'n-nahviyye, ez-Zübde fî Şerhi'l-Bürde, Temrîni't-tullâb fî sanâ'ati'l-i'râb vd. . .³⁵⁷

Musülü't-tullâb fî Şerhi Kavâidi'l-İ'râb, İbn Hişâm'ın yazmış olduğu *el-İ'râb 'an Kavâidi'l-İ'râb*³⁵⁸ adlı eserin üzerine yapılan en önemli şerhlerden biridir. Eserde cümlelerin i'rap hallerinden bahsedilmektedir.

Tezhip kullanılmayan eserin bab başlıkları kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Eser, ebru kaplı mukavva ciltli, sertap siyah, kahverengi meşin miklaplı olup, sayfalar harslıdır.

171. Musülü't-tullâb fî şerhi Kavâ'idî'l-i'râb / Abdullah el-Ezherî (ö. 905/1499)

Hacı Selim Ağa, 001140

Ebadı : 212x140-147x80

Varak/Sayfa : 44/81

Satır sayısı : 21

Hat çeşidi : Nesih

Müstensihi : Ahmet b. Şahâbdîn b. Ahmed Esved eş-Şâfiî el-Mensûrî

İstinsah Tarihi: 1089

Tezhip / Cilt: Cildi, kahverengi, parlak meşin kaplı, cilt üzeri soğuk damgalı ve miklaplı olup cilt içi ebru kâğıtlıdır. Eser, Hacı Selim Ağa bölümünde 1140 numaralı kitabın 37-81. sayfaları arasında bulunmaktadır.

172. Hâşiye 'alâ İmtihâni'l-ezkiyâ/ Abdülaziz Tirevî

³⁵⁷ Müellifin hayatı ve eserleri hakkında geniş bilgi için bk., Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifîn*, IV, 96-97; Hacı Halîfe, *Keşf.*, 124, 154, 483, 952, 1332, 1333, 1796, 1797, 1798, 1800; el-Bağdâdî, *İzâhu'l-meknûn*, I, 118, 293, II, 229, 543; Brockelmann, *GAL*, II, 27; *Suppl.* II, 22, 23.

³⁵⁸ Eser hakkında bilgi için 142. sayfaya bakınız.

Hacı Selim Ağa, 001092

Varak/Sayfa : 120/239

Satır Sayısı : 19/37

Ebadı : 200×135-148×80

Müstensihi : Yusuf b. el-HâcDurmuş b. el Hâc Hanefî İbni'l-Hâc Beşeîr

İstinsah Tarihi: 1073

Hat Çeşidi : Ta'lik

Eser, Kadi Beydâvî'nin "el-Kâfiye"³⁵⁹ özeti olan "*Lübâbü'l-elbâb fî 'ilmi'l-i'râb*" adlı eserinin Birgivî Muhammet Efendi tarafından "*İmtihâni'l-ezkiya Şerhu'l-lübbî mine'n-nahv*" adıyla şerhedilen eserin haşiyesidir.

Eser, sade olup tezhip kullanılmamıştır. Ebru kaplı mukavva cildin dip kısmı meşindir. Cildin sağ kapağında ufak bir delik vardır. Tamire muhtaçtır.

173. Hâşiye 'alâ İmtihâni'l-ezkiyâ/ Adalı Mustafa b. Hamza (ö. 1085/1674[?])³⁶⁰

Hacı Selim Ağa, 001090

Varak/Sayfa : 261/581

Satır Sayısı : 21

Ebadı : 203×135-137×63

Müstensihi : Tespit edilemedi.

İstinsah Tarihi: Tespit edilemedi.

Hat Çeşidi : Nesih

³⁵⁹ Eser hakkında bilgi için 75. sayfaya bakınız.

³⁶⁰ Eser hakkında bilgi için 142. sayfaya bakınız.

Tezhip / Cilt: Siyah meşin ciltli olup cilt üzeri soğuk damgalıdır.

Tanıtımını yaptığımız eser, İbn Hâcib'in "el-Kâfiye"³⁶¹ kitabının özeti olan *Lübâbü'l-elbâb fi 'ilmi'l-i'râb* adlı Kâdî Beydâvî'nin eserinin Birgivî Muhammet Efendi tarafından "*İmtihâni'l-ezkiya şerhu'l-lübbî mine'n-nahv*" adıyla şerhedilen eserin üzerine yapılan bir haşiyedir.

174. Hâşiye 'alâ İmtihâni'l-ezkiyâ/ Adalı Mustafa b. Hamza (ö. 1085/1674[?])³⁶²

Hacı Selim Ağa, 001091

Varak/Sayfa : 261/581

Satır Sayısı : 21

Ebadı : 218×137-157×75

Müstensihi : Tespit edilemedi.

İstinsah Tarihi: 1173

Hat Çeşidi : Ta'lik

Tezhip / Cilt: Ebru kaplı, mukavva ciltli, dip sertap ve etraf kahverengi meşindir.

175. Teshîlü'l-fevâid ve tekmîlü'l-mekâsîd /İbn Mâlik (ö. 672/1274)³⁶³

Hacı Selim Ağa, 001086

Varak/Sayfa : 129/357

Satır Sayısı : 15

Ebadı : 197×128-130×72

³⁶¹ Eser hakkında bilgi için 75. sayfaya bakınız.

³⁶² Müellif hakkında bilgi için 112. sayfaya bakınız.

³⁶³ Müellif hakkında bilgi için 40. sayfaya bakınız.

Müstensihi : Muhammet b. Yasin

İstinsah Tarihi: 1024

Hat Çeşidi : Harekeli Nesih

Eserin baştan iki sayfasının cetveli tezhipli olup diğer sayfalarda kırmızı renk kullanılmıştır. Kitabın cildi, koyu kahverengi meşin ciltli olup zencirekli ve miklaplıdır.

176. *Teshîlü 'l-fevâid ve tekmîlü 'l-mekâsıd* / İbn Mâlik (ö. 672/1274)

Hacı Selim Ağa, 001087

Ebadı : 205x133 -147x63

Varak/Sayfa : 142/283

Satır sayısı : 15

Hat çeşidi : Nesih

Müstensihi : Tespit edilemedi.

İstinsah Tarihi: 735

Tezhip / Cilt: Ebru kağıt kaplı mukavva ciltlidir. Cildin dip kısmı, sertabı ve kenarları kahverengi meşindir. Satırlar arası kayıtlıdır.

177. *Teshîlü 'l-fevâid ve tekmîlü 'l-mekâsıd* / İbn Mâlik (ö. 672/1274)³⁶⁴

Hacı Selim Ağa, 001088

Ebadı : 263x185 -165x122

Varak/Sayfa : 210/419

Satır sayısı : 7

³⁶⁴ Müellif hakkında bilgi için 40. sayfaya bakınız.

Hat çeşidi : Nesih

Müstensihi : İbrahim b. Muhammed Hanbelî

İstinsah Tarihi: 753

Tezhip / Cilt: Baş tarafta iki sayfa cetveli tezhiplidir. Eserin cildi, kırmızı parlak meşin şemse, zencirekli ve miklaplıdır. Cilt içi ebruludur. Satırlar arası kayıtlıdır.

178. *Teshîlü 'l-fevâid ve tekmîlü 'l-mekâsıd* / İbn Mâlik (ö. 672/1274)

Hacı Selim Ağa, 001086

Varak/Sayfa : 129/357

Satır Sayısı : 15

Ebadı : 197×128-130×72

Müstensihi : Muhammet b. Yasin

İstinsah Tarihi: 1024

Hat Çeşidi : Harekeli Nesih

Eserin baştan iki sayfasının cetveli tezhipli olup diğer sayfalarda kırmızı renk kullanılmıştır. Kitabın cildi, koyu kahverengi meşin ciltli olup zencirekli ve miklaplıdır.

179. *Teshîlü 'l-fevâid ve tekmîlü 'l-mekâsıd* / İbn Mâlik (ö. 672/1274)³⁶⁵

Hacı Selim Ağa, 001087

Ebadı : 205x133 -147x63

Varak/Sayfa : 142/283

Satır sayısı : 15

³⁶⁵ Müellif hakkında bilgi için 40. sayfaya bakınız.

Hat çeşidi : Nesih

Müstensihi : Tespit edilemedi.

İstinsah Tarihi: 735

Tezhip / Cilt: Ebru kağıt kaplı mukavva ciltlidir. Cildin dip kısmı, sertabı ve kenarları kahverengi meşindir. Satırlar arası kayıtlıdır.

180. *Teshîlü'l-fevâid ve tekmîlü'l-mekâsıd* / İbn Mâlik (ö. 672/1274)

Hacı Selim Ağa, 001088

Ebadı : 263x185 -165x122

Varak/Sayfa : 210/419

Satır sayısı : 7

Hat çeşidi : Nesih

Müstensihi : İbrahim b. Muhammed Hanbelî

İstinsah Tarihi: 753

Tezhip / Cilt: Baş tarafta iki sayfa cetveli tezhiplidir. Eserin cildi, kırmızı parlak meşin şemse, zencirekli ve miklaplıdır. Cilt içi ebruludur. Satırlar arası kayıtlıdır.

181. *Risale-i nahv* / Yazarı belli değildir.

Kemankeş, 000598

Konusu : Nahiv

Varak/Sayfa : 17/33

Satır Sayısı : 11

Ebadı : 175×128-128×90

Müstensihi : Tespit edilemedi.

İstinsah Tarihi: Tespit edilemedi.

Hat Çeşidi : Nesih

Arapça temel dilbilgisi konularına dair olan bir eserdir. Vişne rengi, meşin ciltlidir. Eser, Kemankeş bölümünde bulunan 598 demirbaş numaralı kitabın 20-37. sayfaları arasındadır. Eserin baş ve son kısmında bazı sayfalar eksiktir.

182. *Risale-i nahv* / Yazarı belli değildir.

Kemankeş, 000597

Ebadı : 198x138 -138x63

Varak/Sayfa : 14/27

Satır sayısı : 9

Hat çeşidi : Ta'lik

Müstensihi : Tespit edilemedi.

İstinsah Tarihi: Tespit edilemedi.

Tezhip / Cilt: Eser, donuk ebru kaplı mukavva ciltli olup dip kısım sarı meşindir.

Eser, Kemankeş bölümünde bulunan 597 demirbaş numaralı kitabın 40-53. sayfaları arasındadır.

183. *Risale-i nahv* / Yazarı belli değildir.

Kemankeş, 000600

Ebadı : 203x145 -135x83

Varak/Sayfa : 19/37

Satır sayısı : 11

Hat çeşidi : Nesih

Müstensihi : Tespit edilemedi.

İstinsah Tarihi: Tespit edilemedi.

Tezhip / Cilt: Eser, vişne rengi, meşin ciltli, sertap sarı meşin olup soğuk damgalıdır. Cilt içi ebru kaplamadır.

Eser, Kemankeş bölümünde bulunan 600 demirbaş numaralı kitabın 22-40. sayfaları arasındadır.

184. *Risale-i nahv* / Yazarı belli değildir.

Hacı Selim Ağa, 001176

Ebadı : 200x127 -145x67

Varak/Sayfa : 2/3

Satır sayısı : 23

Hat çeşidi : Nesih

Müstensihi : Tespit edilemedi.

İstinsah Tarihi: Tespit edilemedi.

Tezhip / Cilt: Eser, koyu kahverengi meşin ciltli, soğuk damgalı ve miklaplıdır.

Eser, Kemankeş bölümünde bulunan 1176 demirbaş numaralı kitabın 30-32. sayfaları arasındadır.

185. Risale-i nahv / Cürçânî (ö. 471/1078)³⁶⁶

Kemankeş, 000336

Ebadı : 206x140 -127x73

Varak/Sayfa : 6/10

Satır sayısı : 21

Hat çeşidi : Ta'lik

Müstensihi : Ali b. Torak

İstinsah Tarihi: 1056

Tezhip / Cilt: Eser, ebru kaplı, mukavva ciltli olup dip meşindir. Eser, Kemankeş bölümünde bulunan 336 demirbaş numaralı kitabın 79-84. sayfaları arasındadır.

186. Risale-i nahv / Cürçânî (ö. 471/1078)³⁶⁷

Kemankeş, 000047

Ebadı : 211x155 -142x92

Varak/Sayfa : 3/5

Satır sayısı : 17

Hat çeşidi : Ta'lik

Müstensihi/ İstinsah Tarihi : Tespit edilemedi.

Tezhip / Cilt: Eser, ebru kaplı mukavva ciltli olup dip, sertap ve etraf siyah meşindir. Eser, Kemankeş bölümünde bulunan 47 demirbaş numaralı kitabın 43-45. sayfaları arasındadır.

³⁶⁶ Müellif hakkında bilgi için 48. sayfaya bakınız.

³⁶⁷ Müellif hakkında bilgi için 48. sayfaya bakınız.

187. *Kâşifü'l-kınâi ve'n-nikâb bi izâleti's-şüpheti an kavâ'idî'l-i'râb/*
Abdülvehhâp Zülf-i Nigar (975/1567)

Kemankeş, 000576

Varak/Sayfa : 19/37

Satır Sayısı : 15

Ebadı : 213×152-147×80

Müstensihi : Mustafa b. Yusuf

İstinsah Tarihi: 980

Hat Çeşidi : Nesih

Müellifin tam adı, Muhammed b. Abdülvehhâb b. Abdülkerim er-Rûmî'dir (975/1567). Abdülkerimzâde diye meşhurdur. Hayatı hakkında kaynaklarda fazla bilgi bulunmamaktadır. Eserlerinden bazıları şunlardır: *Hâşiye 'alâ envâru't-tenzil, Makâmât vd. . .*³⁶⁸ Tanıtımını yaptığımız eser, ebru kaplı mukavva ciltli, dip kısmı ve etrafı sarı meşindir.

188. *Kâşifü'l-kınâi ve'n-nikâb bi izâleti's-şüpheti an kavâ'idî'l-i'râb/*
Abdülvehhâp Zülf-i Nigar (975/1567)

Hacı Selim Ağa, 001141

Varak/Sayfa : 101/201

Satır Sayısı : 17

Ebadı : 213×152-147×80

Müstensihi : Abdullah b. Muhammed b. el-Berî

İstinsah Tarihi: 1001

³⁶⁸ el-Bağdâdî, *Hediyyetü'l-ârifîn*, II, 250.

Hat Çeşidi : Nesih

Tezhip / Cilt: Koyu vişne rengi parlak meşin ciltli, soğuk damgalı ve miklaptır.

189. Şerhu ebyâti'l-Mufassal / Yazarı belli değildir.

Hacı Selim Ağa, 001112

Varak/Sayfa : 88/175

Satır Sayısı : 19

Ebadı : 210×125-142×80

Müstensihi : Tespit edilemedi.

İstinsah Tarihi: Tespit edilemedi.

Hat Çeşidi : Nesih

Şerhu ebyâti'l-Mufassal, Zemahşerî'nin Arap dili gramerine dair yazmış olduğu '*el-Mufassal*'³⁶⁹ adlı eserin beyitlerinin şerhidir.

Eser, ebru kaplı, mukavva ciltlidir. Cildin dip kısmı, sertabı ve kenarları meşindir.

190. Şerhu ebyâti'l-Mufassal / Yazarı belli değildir.

Hacı Selim Ağa, 001113

Ebadı : 205x135 -125x70

Varak/Sayfa : 107/213

Satır sayısı : 19

Hat çeşidi : Nesih

³⁶⁹ Eser hakkında bilgi için 132. sayfaya bakınız.

Müstensihi : Tespit edilemedi.

İstinsah Tarihi: Tespit edilemedi.

Tezhip / Cilt: Eser, mukavva ciltli, dip ve sertap siyah meşindir.

Eser, Hacı Selim Ağa bölümünde bulunan 1113 demirbaş numaralı kitabın 71–177. sayfaları arasındadır.

191. *Kıt'a min Şerh-i Usûl-i İbni's-Serrâc/ 'İsa er-Rummânî (ö. 384/994)*

Hacı Selim Ağa, 001077

Varak/Sayfa : 31/61

Satır Sayısı : 44

Ebadı : 324×207-248×125

Müstensihi : Tespit edilemedi.

İstinsah Tarihi: Tespit edilemedi.

Hat Çeşidi : Nesih

Ebü'l-Hasan Ali b. İsa er-Rummânî'nin (ö. 384/994) yaptığı, '*Kıt'a min Şerhi Usûl-i İbni's-Serrâc*' adlı eser, 'İbn Serrâc'ın telif ettiği '*el- Usûl fi'n-Nahv*' adlı kitabın şerhidir.

Tezhip sanatı kullanılmayan eserin cildi, kahverengi meşin ciltli, soğuk damgalı ve milkaplıdır. Cilt yıpranmış olup tamire muhtaçtır. Eser, Hacı Selim Ağa bölümü 1077 numaralı kitabın 295-326 sayfaları arasında bulunmaktadır.

B) NAHİV USÛLÜNE VE FIKHU'L-LUĞAYA DÂİR OLAN ESERLER

1. *el-Usûl fi'n-nahv/ Ebû Bekir İbnü's-Serrâc (ö. 316 /929)*

Hacı Selim Ağa, 001077

Konusu : Nahiv

Varak/Sayfa : 118/235

Satır Sayısı : 43

Ebadı : 324×207-248×125

Müstensihi : Tespit edilemedi.

İstinsah Tarihi: Tespit edilemedi.

Hat Çeşidi : Nesih

Müellifin tam adı, Ebû Bekir Muhammed b. es-Serî b. Sehl el-Bağdâdî'dir (ö. 316 /929). Hicri 265 (878) yılında Bağdat'ta doğdu. Babası veya dedesi saraç olduğu için "saraç'ın oğlu" anlamında kendisine "İbnü's-Serrâc" denildi. İlim hayatına çocukluk yıllarında başlayan İbnü's-Serrâc, daha sonra Basra'da, büyük dil bilimcisi el-Müberred'den nahiv dersleri aldı.

Hocası el-Müberred'in ölümü üzerine bu ilmi bırakarak mantık ve musikî ilimleriyle uğraşmaya başladı. Farâbi'den mantık dersleri aldı. Ayrıca o da Farabi'ye nahiv dersleri verdi. Zamanın büyük dil bilimcilerden biri olan ez-Zeccâc'dan, dil ve gramer ilmini terk ettiği için sitem işitince tekrar nahiv ve sarf ilmiyle iştilal etmeye başladı ve bu alanda kendini yetiştirerek alanında yüksek bir dereceye ulaştı.

Meşhur talebeleri arasında, Ebû'l-Kâsım ez-Zeccâcî, Ebû Saîd es-Sîyrâfî, Ebû Ali el-Kâfî, lugat âlimi Muhammed b. Ahmed el-Ezherî, Ebû Ali el-Fârisî ve Ali b. İsa er-Rummânî gibi zatlar vardır.

İbnü's-Serrâc, Bağdat'ta uzun yıllar dil ve edebiyat dersleri verdi. 26 zilhicce 316'da (9 şubat 929) vefat etti. İbnü's-Serrâc denilince ilk akla gelen onun meşhur eseri, *el-Usûl*'dür. Diğer bazı eserleri ise şunlardır: *el-Mûcez*, *el-'Arûz*, *İhticâcü'l-kurrâ*, *el-*

İştikâk, Ahkâmü 'ş-şi'r, eş-Şekl ve'n-Nakt, el-Cümel, I'lelü'n-nahv, el-Hemz vd. . . ³⁷⁰

Tanımını yaptığımız *el-Usûl fi'n-nahv*, adlı eser, İbnu's-Serrâc'ın nahve dair yazmış olduğu eseridir. Eserde; cümle ve unsurları, i'râb, merfû isimler, mansûb isimler, mecrûr isimler, i'rab bakımından isimlere tâbi olanlar, munsarif ve gayrı munsarif isimler, mebnî isimler, fiillerde i'râb ve binâ gibi belli başlı konular anlatılmaktadır.

Tezhip sanatı kullanılmayan eserin cildi, kahverengi meşin ciltli, soğuk damgalı ve milkaplıdır. Cilt yıpranmış olup tamire muhtaçtır.

Eser Hacı Selim Ağa bölümü 001077 numaralı kitabın 69-187 sayfaları arasında bulunmaktadır.

2. Fikhü'l-luğa / Ebû Mansûr es-Seâlibî (ö. 429/1038)

Hacı Selim Ağa, 001242

Varak/Sayfa : 154/307

Satır Sayısı : 16

Ebadı : 213×140-145×65

Müstensihi : Muhammed b. Ahmet b. Yusuf b. İlyâs el-Ensârî

İstinsah Tarihi: 608

Hat Çeşidi : Arap Nesihî

Müellifin tam adı, Ebû Mansûr Abdülmelik b. Muhammed b. İsmâil es-Seâlibî'dir (ö. 429/1038). Arap dili ve edebiyatında önemli bir dilci ve edebiyatçıdır. Velûd bir müellif olan Seâlibî, kendinden sonrakilere pek çok eser miras bırakmıştır. Eserlerinden bazıları şunlardır: *Fikhü'l-luğa ve sırru'l-'arabiyye, Sihru'l-belâğa ve*

³⁷⁰ Müellifin hayatı ve eserleri için bk., Kehhâle, *a. g. e.*, X, 19; Hatîb, el-Bağdâdî, *Târîh-u Bağdât*, V., 319-320; Selahaddin Halîl b. Aybek es-Safedî, *Kitâbü'l-vâfi bi'l-Vefâyât*, (nşr. Helmut Ritter vd. . .), I, 236-237, Wiesbaden 1962; el-Bağdâdî, *Hediyyetü'l-'ârifin*, II, 91.

sirru'l-berâa' vd. . . ³⁷¹

Tanıtımını yaptığımız Abdülmelik b. Mansur es-Seâlibî (ö. 430/1038) tarafından yazılmış olan *Fikhü'l-luga ve esrâru'l-'arabiyye* adlı eser, Adından da anlaşılacağı üzere Arap dilinin -tabir yerinde ise- fikhını yapmaktadır. Eserde, Arap diline girmiş yabancı kelimelerin “yabancılığını” tayin için kelime vezinlerini ve fonetik kanunları da esas alarak bir takım kaidelerden bahsedilir. Kısaca Arapça’da lugat açısından yapılan yanlışlardan kaçınmanın yollarını gösteren önemli bir esedir. Kahverengi parlak meşin kaplı, miklaplı bir cilde sahip olan eserin cildinin içi ebru kaplıdır.

3. *Fikhü'l-luğa* / Ebû Mansûr es-Seâlibî (ö. 429/1038)

Hacı Selim Ağa, 001241

Varak/Sayfa : 161/321

Satır Sayısı : 21

Ebadı : 208×162-140×83

Müstensihi : Ahmet b. Yusuf el-İrâkî

İstinsah Tarihi: 1154

Hat Çeşidi : Nesih

Tezhip/Cilt özellikleri: Eser, başlık tezhibi yanında tıgılı, lacivertli, serlevha müzehheptir. Koyu kahverengi parlak meşin, şemseli, zenzirekli ve miklaplı bir cilde sahiptir.

4. *el-İktirâh fi 'ilmi usûli'n-nahv* / Suyûtî (ö. 911/1505)³⁷²

³⁷¹ Müellifin hayatı ve eserleri hakkında geniş bilgi için bk., Kehhale, *Mu'cemü'l-müellifin*, VI, 189-190; el-Enbârî, *Nüzhetü'l-elibbâ*, 436-437; İbni Hallikân, *Vefâyâtü'l-'âyân*, I, 365-366; Hacı Halife, *Kesf.*, 120, 238, 483, 523, 981, 985, 1016, 1103, 1277, 1440, 1488, 1535, 1554, 1582, 1583, 1911, 1989, 2049; el-Bağdâdî, *Hediyetü'l-'ârifîn*, I, 135; el-Bağdâdî, *Îzâhu'l-meknûn*, I, 138, 240, 376, 572; Brockelmann, *GAL*, I, 284-286; *Suppl.* I, 499-502.

³⁷² Müellif hakkında bilgi için 70. sayfaya bakınız.

Hacı Selim Ağa, 001079

Varak/Sayfa : 17/33

Satır Sayısı : 37

Ebadı : 263×180-197×130

Müstensihi : Muhammed Selahaddin b. Muhammed Melihiyyi'ş-Şâfi

İstinsah Tarihi: Tespit edilemedi.

Hat Çeşidi : Arap neshi

Suyûti'nin (ö. 911/1505) *el-iktirâh fî ilmi usûli'n-nahv* adlı eseri, nahvin kaynakları ile bunlarla istinbatta bulunurken dikkat edilecek hususların neler olduğu ile alakalıdır.

Kitaptaki bölümler şöyledir: 1- Sema' hakkındaki bölüm. 2- İcma'. 3- Kıyas. 4- İstishâb. 5- Muhtelif şekillerde delil getirme. 6- et- Te'âruz ve't-tarâcih. 7- Bu sahada çalışacak olanların öğrenmeleri gereken bilgiler.

Kitabın, kahverengi, parlak meşin bir ciltli, soğuk damgalı, miklaplı bir cildi vardır. Cilt içi ebru kaplamadır.

5. *el- İktirâh fî 'ilmi usûli'n-nahv* / Suyûti (ö. 911/1505)³⁷³

Hacı Selim Ağa, 001272

Ebadı : 213x120 -165x70

Varak/Sayfa : 44/87

Satır sayısı : 19

Hat çeşidi : Ta'lik

³⁷³ Müellif hakkında bilgi için 70. sayfaya bakınız.

Müstensihi : Tespit edilemedi.

İstinsah Tarihi: Tespit edilemedi.

Tezhip / Cilt: Eserde, âdi serlevha, cetvel tezhibi kullanılmıştır. Koyu vişne rengi parlak meşin, şemseli, zencirekli ve miklaplı bir cildi vardır. Cildin sağ kapağı kopuk olup tamire muhtaçtır. Eser, Hacı Selim Ağa 1272 numaralı kitabın 224-268 sayfaları arasındadır.

6. el- İktirâh fî ‘ilmi usûli’n-nahv³⁷⁴ / Suyûtî (ö. 911/1505)³⁷⁵

Hüdâyi Efendi, 001603

Ebadı : 175x110 -120x60

Varak/Sayfa : 40/79

Satır sayısı : 19

Hat çeşidi : Ta‘lik

Müstensihi : Tespit edilemedi.

İstinsah Tarihi: Tespit edilemedi.

Tezhip / Cilt: Serlevha ikلیل tezhiplidir. Kahverengi parlak meşin şemseli ve zencireklidir. Biraz güvelidir.

³⁷⁴ Eser hakkında bilgi için 162. sayfaya bakınız.

³⁷⁵ Müellif hakkında bilgi için 70. sayfaya bakınız.

SONUÇ

Bu çalışmamızda İstanbul'un Üsküdar ilçesinde bulunan, bilgi hazinelerimizden Hacı Selim Ağa Kütüphanesi'ndeki Arapça sarf ve nahve dair yazılmış yazma eserleri tanıtmaya çalıştık. Yaptığımız araştırma sonucunda sadece bu küçük çaplı kütüphanede dahi Arapça sarf ve nahve dair kitapların çokluğu nedeniyle, Arapça öğretiminin ve öğreniminin İslâm âleminde ne kadar çok ehemmiyet arz ettiğini müşahâde etmiş olduk.

Kütüphanede bulunan sarf ve nahiv kitapların çoğunu klasik sarf ve nahiv kitaplarının üzerine yapılmış olan şerh, haşiye ve risaleler oluşturmaktadır. Ayrıca nahiv kitapları, sarf kitaplarının sayı bakımından birkaç katıdır.

Araştırmamıza konu olan Hacı Selim Ağa Kütüphanesi, çoğunlukla yazma eserleri bünyesinde toplamaktadır. Bu yönüyle yaptığımız çalışma büyük önem arz etmektedir.

Çalışmamızda satır satır, ince ince işlenmiş olan el emeği, göz nuru yazma eserlerimizi bir nebze olsun tanıtmaya çalıştık. Bu itibarla onlardan istifade edilmesini ve bu eserlere kolayca ulaşılmasını sağlayacak künye bilgilerini vermeye çalıştık.

Çalışmalarımız esnasında şunu bir kez daha fark ettik ki; yazma eser kütüphanelerine ve yazma eserlerimize ulaşma konusunda pek de duyarlı değiliz. Bununla birlikte eski yazma eserlerimizle alakalı çalışmaların yeterli olmadığını altını çizmek isterim. Ayrıca eserlerimizin birçoğu tahrip olmuş, tamire muhtaç durumda. Bu itibarla çalışmamızın bu yaraya da bir nebze merhem olması bizi ziyadesi ile sevindirecektir.

Sonuç olarak Üsküdar Hacı Selim Ağa Kütüphanesi'nde Arapça sarf ve nahve dair farklı zamanlarda yazılmış olan tekrarsız 78 adet eseri, tekrarları ile beraber 252 eseri şekil, içerik bakımından kısaca tanıtarak istifadelerinize sunmaya çalıştık. Bu vesile ile dileriz ki; eski ile olan bağlarımızı kuvvetlendirme şuuruyla birlikte eserimiz işlevsellik arz eder.

KAYNAKÇA

Arslan, Ahmet Turan, *İmam Birgivi Hayatı Eserleri ve Arapça Tadrîsâtındaki Yeri*, Sehâ Yay. İstanbul, 1992.

Aynî, Mehmed Ali, *Türk Ahlakçıları*, İstanbul, 1939.

el-Bağdâdî, İsmail Paşa, *Îzâhu'l-meknûn fi'z-zeyli 'alâ Keşfi'z-zünûn 'an esâmi'l-kutubi ve'l-fünûn*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1982.

a. mlf. , *Hediyetü'l-'ârifîn esmâi'l-müellifîn ve âsâri'l-müsannifîn min Keşfi'z-zünûn* (Hâcî Halîfe ekinde), Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1982.

Bâlî, Ali Çelebî, *el-İkdü'l-menzûm fi zikr-i efâdili'r-rûm*, (Şekâik-i Nu'maniye'nin sonunda), Der Saadet, İstanbul, t. y.

Baltacı, Cahit, XV. -XVI. Asırlarda *Osmanlı Medreseleri*, İstanbul, 1976.

Brockelmann, Carl, *Geschichte der Arabischen Litteratur*, Leiden, 1943-1949.

a. mlf. , *Geschichte der Arabischen Litteratur Supplementband*, Leiden, 1937-1942

Bursalı, Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, İst. 1338.

Corcî, Zeydân, *Târîhu âdâbi'l-luğati'l-'arabiyye*, Beyrut, Dâru Mektebeti'l-Hayât, 1983.

Çelebi, Muharrem, "Muhtasar Nahiv Kitaplarına Bir Bakış", *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı: 5, İzmir, 1989.

Elbir, Bilal, "XVI. Yüzyıl Şerh Edebiyatı İçinde Şerh-i Şebistân-ı Hayâl'in Önem", *Kastamonu Eğitim Dergisi*, XIII, No: 2, 2005.

el-Enbârî, Ebu'l-Berekât Kemâlu'd-din, *Nuzhetu'l-elibbâ fi tabakâti'l-üdebâ*, thk. Muhamed Ebu'l-Fadl İbrâhîm, Beyrut, Mektebetü'l-'Asriyye, 2003.

er-Râfî'î, Mustafâ Sâdık, *Târîhu âdâbi'l-'arab*, Beyrût, 1974.

Fehmi, Abdurrahman, *Medresetü'l-'arab*, İstanbul 1868.

Fîrûzâbâdî, Mecdü'd-din Muhammed b. Ya'kûb, *el-Kâmûsu'l-muhît*, Dâr-u İhyâi't-Türâsi'l-'Arabî, Beyrut, 1991.

Furat, Ahmet Subhi, *Arap Edebiyatı Tarihi*, İstanbul, 1996.

Güleç, İsmail, “Gelibolulu Musluhiddin Sürûri, Hayatı, Kişiliği, Eserleri ve Bahrü'l-Maârif isimli eseri”, *Osmanlı Araştırmaları: The Journal of Ottoman Studies*, XXI (2001).

Gündüzöz, Soner, “Sarf ve Nahiv İlimlerinin Doğuşu Üzerine”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, IX, İzmir, 1997.

Hâcî Halîfe, *Keşfu'z-zünûn an esmâi'l-kutub-i ve'l-fünûn*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, t. y.

a. mlf. , *Fehâris-u 'âlâm-u Keşfu'z-zünûn an esmâi'l-kütüb-i ve'l-fünûn* (haz. Ahmet Şemsüddîn), Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 1993.

Haksan, Mehmet Mermi, *Yüzyıllar Boyunca Üsküdar*, Üsküdar Belediyesi Yay. , İstanbul, 2001.

Hamevî, Yâkut, *İrşâdu'l-erîb ilâ ma'rifeti'l-edîb el-ma'rûf mu'cemu'lüdebâ ev tabakâtu'l-üdebâ*, London, 1927.

Hamidov, Mahir, *İbnu'l-Hâcib'in el-Kaşiye'si İle el-Beydâvî'nin Lübbu'l Elbâb fî İlmi'l-İ'rabî'nin Mükayesesi*, Basılmamış Y. L. Tezi. , Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2006.

Hatîb, el-Bağdâdî, *Târîh-u Bağdât*, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, t. y.

İbn Hallikân, Şemsu'd-Din Ahmed b. Muhammed b. Ebî Bekr, *Vefeyâtü'l-âyân ve enbâü-ü ebnâi'z-zamân*, Beyrut, Dâru Sâdır, 1970.

İbn Hişâm, Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdullah b. Yûsuf b. Ahmed b. Abdillâh b. Hişâm el-Ensârî, *Muğni'l-Lebîb 'an Kütübü'l-E'arîb* (nşr. Muhammed Ali Beydun), Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrût, 1998.

İbn Manzûr, *Lisânü'l-'arab*, Dâr-u İhyâi't- Tûrâsi'l-Arabî, Beyrut, 1997.

İbnü'l 'Îmâd, İmâm Şehabüddin Ebi'l-Felâh Abdi'l-Hayy b. Ahmet b. Muhammed el-Hanbelî, *Şezarâtü'z-zeheb fî ahbâri men zeheb*, Dâr-ü İbn-i Kesîr, Dımaşk, 1986.

İsnevî, Ebû Muhammed Celâleddin Abdurrahmâb b. el-Hasen, *Tabakâtu's şâfiyye*, Riyad, Dâru'l-Ulûm, 1981.

Kehhâle, Ömer Rızâ, *Mu'cemü'l-müellifîn terâcimü musannifi'l-kütübi'l-'arabiyye* , Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut, t. y.

Kehhâle, Ömer Rıza, *el-Mustedrek 'alâ Mu'cemi'l-Mu'ellifîn*, Beyrut, 1988.

Kıffî, Cemâlüddin Ebü'l-Hasen Ali b. Yûsuf, *İnbâhü'r-ruvât 'alâ enbâi'n-nuhât*, Kahire, Dârü'l-Fikri'l-'Arabî, 1986.

Kumbasar, Murat, 'Taftazâni'nin Eserleri', *Atarük Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dersisi*, sy: 25. Erzurum, 2006.

Molla İbrahimoglu, Süleyman, *Süleymaniye Kütüphanesinde Bulunan Yazma Tefsirler (Metot ve Kaynakları)*, Süleymaniye Vakfı Yay. , İstanbul, 2002.

Muhammed Muhyiddîn Abdülhamid, *Dürûsü't-tasrîf*, Beyrut, 1990.

Nev'i Zâde, Atâî, *Hadâiku'l-hakâyık fî tekmiletü's-Şekâik*, İstanbul, 1949.

Riyâzîzâde, Abdüllatîf b. Muhammed, *Esmâ'ü'l-kütüb el- mütemmim li Keşfi'z-zünûn*, (nşr. Dr. Muhammed Altuncî), Mektebetü'l-Hancî, Mısır, t. y.

es-Safedî, Selahaddin Halîl b. Aybek, *Kitâbü'l-vâfi bi'l-vefâyât*, (nşr. Helmut Ritter vd. . .), I, 236-237, Wiesbaden 1962.

Selami Bakırcı-Kenan Demirayak, *Arap Dili Grameri Tarihi*, Erzurum, 2001.

Serkis, Yusuf b. İlyân b. Mûsa ed-Dımaşkî, *Mu'cemü'l-matbûâtî'l-'arabiyye ve'l-mu'arrabe*, Kahire, 1928.

es-Subki, *Tabakâtu's-Şâfi'yye*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, ths.

es-Suyûtî, Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr, *Buğyetü'ül-vu'ât fî Tabakâti'l-Lugaviyyîn ve'n-Nuhât*, Kahire, 1964.

_____ ; *el-İtkân fî u'lûmi'l-Kur'ân* (thk. Ahmet Ali), Dâru'l-Hadîs, Kahire, 2003.

Süreyya, Mehmed, *Sicillî Osmâni yahut Tezkire-i Meşâhir-i Osmâniyye*, İstanbul, 131.

Şevkî, Dayf, *el-Medârisu'n-nahviyye*, Dâru'l-Ma'ârif, Kahire, 1999

Taşköprüzâde İsamü'ddîn Ebu'l-Hayr Ahmet Efendi, *eş-Şekâ'iku'n-nu'mâniyye fî 'ulûmi'd-devleti'l-Osmâniyye*, İstanbul, 1985.

Taşköprüzâde, Ahmed b. Mustafa, *Miftâhu's-se'âde ve misbâhu's-siyâde fî mevdû'âti'l-'ulûm*, Kâhire, Dâru'l-Kutubu'l-Hadîse, 1968.

Tokluoğlu, Faik, *Tire'de Yetişen Âlim, Şâir, Mütefekkir ve Mutasavvıflar*, Tire, 1956.

Türkiye Diyanet Vakfı *İslam Ansiklopedisi*, I-XXXIII, T. D. V. Yay. İstanbul, 2007.

Türkmen, Mehmet, "İbn-ü'l-Hâcib", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sy. 3, Kayseri, 1989.

Ya'kûb, Emil Bedîî, *el- Mu'cemü'l-mufasssal fî'l-luğaviyyîne'l- 'arab*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1997.

Yılmaz, İbrahim, “İbnu'l-Hâcib, Hayatı, Eserleri ve el-Kâfiye Adlı Eserinin İncelenmesi”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 13, Erzurum, 1997.

Zehebî, Ebû Abdullah Şemsu'd-Din, *Tezkiretu'l-huffâz*, Beyrut, 1958.

Ziriklî, Hayreddin, *el- 'Alâm kâmûsu terâcim li-eşheri'r-ricâl ve'n-nisâ mine'l- 'arab ve'l-musta'ribîn ve'l-müsteşrikîn*, Dâru'l-İlmi lil Melâyîn, Beyrut, 1992.

KARMA İNDEKS

- Abdullah b. Ali, 43, 44, 69, 137
Abdullah b. Ebi İshak el-Hadramî, XVIII
Abdullah b. Muhammed b. el-Berî, 156
Abdullah b. Ömer Mesûdî, 59, 63
Abdullah el-Ezherî, 142, 146, 147
Abdurrahim b. Hareti Şeyh Abdülkerim, 100
Abdurrahman b. Hasan el-Câmî, 14
Abdülaziz Tirevî, 147
Abdülcebbâr Edirnevî, 101
Abdülğafûr-i Lârî, 101, 102
Abdülhay el-Üsküdârî, 94, 95
Abdül-latîf b. Murahhal ve, 73
Abdüsselam Efendi, 131
Abid b. Muhammed Nahçıvani, 133, 134
Adûdiddin el-İci, 4
Afganistan, XIV
Afyonkarahisarlı, 8
Ahfeş, XIX
Ahmed b. Ali b. Ahmed Bakâlî, 127
Ahmed b. Muhammed Ömer el-Makdisî, 129
Ahmed Nevâyi, 39
Ahmet b. Şahâbiddîn b. Ahmed Esved eş-Şâfî el-Mensûrî, 147
Ahmet b. Yusuf el-İrâkî, 161
Aksaray, 8
Alâeddin Hatîb el-Kazvînî, 45
Ali b. İbrahim, 121
Ali b. İsâ er-Rummânî, 159
Ali b. Torak, 52, 155
Âmid, 45
Anadolu, VII, 5, 9, 38, 40, 87
Arakiyecizâde, 145
Atâullah Efendi, 15
Atvel, 87
Avâmil, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 59, 62, 63, 64, 67, 109
Aydın, 38, 62
Bağdat, XX, XXI, 47, 69, 159
Bahâristan, 96
Balat Medresesi, 59
Balıkesir, 57
Basra, XVI, XVII, XIX, XX, 70, 159
Bast ve't-ta'rif fi 'ilmi's-sarf, 46
Bedreddin İbn Cemâa, 45
Birgivi, 11, 15, 56, 57, 58, 67, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 148, 149, 165
Bosnalı Sûdî Efendi, 83, 84
Buhara, 113
Câmi, XVIII, 87, 95, 96, 97, 98, 99
Cavnpûr, 85
Cemâleddin Aksarâyî, 8
Cümel, XXI, 160
Cürân, 48
Cürcânî, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 58, 59, 60, 61, 64, 65, 67, 140, 154, 155
Çarperdî, 24, 25, 27, 28
Çelebi Mehmed, 8
Dede Cöngî, 9, 10
Dede Efendi, 9
Dede Halîfe, 9
Delhi, 85
Diyarbakir, 45
Ebu 'Amr b. el-Alâ el-Mâzinî, XVIII
Ebu 'Amr es-Şeybânî, XX
Ebu 'Ubeyd, XVIII
Ebu 'Ubeyde, XVIII
Ebû Ali el-Fârisî, XX, XXI, 159
Ebû Bekir İbnü's-Serrâc, 158
Ebû Hayyân el-Endelüsî, 73
Ebu İshak İbrahim b. Muhammed ez-Zeccâc, XVIII
Ebû Mansûr es-Seâlibî, 160, 161
Ebu Nasr Harun b. Musa (ö.401/1010-11), XVIII
Ebu Osman Bekr b. Osman el-Mâzinî, XVIII
Ebu Sâid el-Hasen b. Abdullah el-Merzubân es-Sîrâfî, XVIII
Ebû Saîd es-Sîrîfî, Ebû Ali el-Kâfî, 159
Ebu Zeyd el-Ensârî, XVIII
Eğin, 15
Ehâveyn Hoca Efendiden, 15
el-'Avâmilü'l 'atîk, 53, 54, 55, 56
el-'Avâmilü'l-cedîd, 56, 57, 58
el-Ahfeşe'l- Evsat, XVIII
el-Elfiyye, XXI, 40, 42, 73
el-Esmâî, XVIII
el-Esterâbâdî, 26, 90
el-Ferrâ, XX
el-İkmâl, XVIII
el-Kâfiye / İbnü'l-Hâcîb, 74, 75, 76, 77, 78, 79
el-Kitab, XIX
el-Mevlâ Fudayl b. Ali, 80
el-Mufaddal ed-Dabbî, XX
Emir Hoca, XXIV
Enbâr, 69
Endülüs, XIV, XXI, 39, 41
Envâr fi 'ilmi't-tefsir, 145
er-Ruâsi, XX
Esmâ Hanım, XXIII
Es-Seyyid İbrahim b. Es-Seyyid Ebû'l-Maâlî, 98
Esterâbâdî (Râziyüddin), 26, 87, 88
Eşbâh ve'n-nezâiru'n nahviyye, 71, 72

Ezhâr fi Şerhi'l-Izhâr, 111
ez-Zübde fi Şerhi'l-Bürde, 147
Fadlullah (Kostantiniyye), 30
Fahredden Ahmed b. el-Hasan b. Yusuf, 25
Farabi, 159
Fas, 46
Faysal, XX
Fazıl Emir er-Rûşenî, 100
Fâziliyye Medresesi, 17
Ferrâ, XIX
Gelibolulu, 82, 166
Gırnatalı Ebû Hayyân, XXI
Hacı Yusuf, 92
Hâdi, 25
Hafız Ahmet b. Muhammedü'l- Mısırî, 72
Hafızüddin Muhammed et-Taşkendî, 101
Halife b. Mahtuz b. Ali el-Müeddib, 69
Halil b. Ahmed, XVIII, XIX
Hall-ü esrâri'l-ahbâr fi i'râbi'l-izhâr, 62
Harizm, 113
Hasâis fi'n-Nahv, XXI
Hasan b Kâsım el-Murâdî, 43, 44
Hasan b. Abdü'l-vefa Taşlıcavî fi Nevâhî Hersek, 99
Hasan b. Hüseyin, 61
Hasan b. Mehmed, 81
Hasan b. Ömer el-Kürdî, 45
Haşım Paşa, XXIV
Hâşiye 'ala el-Fevâ'id ed-diyâ'ıye li Mevlâna Câmî, 100
Hâşiye 'ala Haşiyeti'l-'İsâm, 106, 107
Hâşiye 'alâ Muhtesaru'l-Meânî, 87
Hâşiye 'alâ Şerh-i dibâceti'l-misbâh, 126
Hâşiye 'alâ Şerhi'l-'İzzî, 9, 10
Hâşiye 'alâ şerhi'l-âdâb, 106
Hâşiye 'alâ Şerhi'l-Câmî li'l-Kâfiye, 101
Hâşiye 'alâ Şerhi'l-Misbâh, 119
Hâşiye 'alâ Şerhi'ş-Şâfiye li-Çarperdî, 27
Hâşiye 'ale'l-Câmî, 97, 98
Hâşiye alâ Şerhi'l-Kâfiye, 94
Hâşiyetü 'alâ Şerh-i Tecrid, 26
Hâşiyet-ü Adalı 'alâ'l-ımtihân, 112
Hâşiyetü Ünmüzeç, 140
Hayât fi şerh-i şürû's-salât, 112
Hemedan, 45
Hemz, 160
Herat, 96, 102
Hindistan, XIV, 85
Hişâm En-Nahvî, 73
Horasan, 48, 86, 4, 95
Huseyin b. Ahmed Zeynî Zâde, 93
Hüdâyî Aziz Mahmud Efendi, XXIV
Hüseyin Kâzım Bey, XXIV
Hz. Ali, XVI, 34
Hz. Nuh, XII

I. Abdülhamit, XXIII
I. Murad, 8
III. Mustafa, XXII
İ'râb-u dibâceti'l-misbâh, 122, 123
İbn Hişâm Muhammed İbnü's-Serrâc., 73
İbn Tolun Camii müderrisi, 45
İbni Cinî, XXI
İbn-i Melek Medresesi, 15
İbrahim b. Muhammed Hanbelî, 151, 152
İbrahim b. Mustafa, 11, 120, 124
İbrahim b. Recep, 33
İbrahim Kasabzâde, 111
İbrahim Sarım Efendi, XXII
İdâh fi Şerhi'l-Kâfiye, 88, 89
İfsâh, 93
İftitâh fi Şerhi'l-Misbâh, 120, 121
İhsan Mahvi Bey, XXIV
İnegöl, 59
İnsâf fi mesâili'l-hilâf, 69
İran, XIV, XXII, 6, 26
İrân, 102
İrşâd el-hâdi, 5
İrşâd fi'n-nahv, 85
İsâ b. Ömer es-Sekafi, XVIII
İsa er-Rummânî, 158
İsnâ, 17
İstanbul, 1, VII, XII, XVI, XXIII, XXIV, 7, 14, 15, 18, 57, 70, 71, 82, 93, 164, 165, 166, 167, 175
İştikâk, 160
İzâh, XXI, 49
İzâh fi Şerhi'l-Mufasssal, 18
İzhâr, 107, 108, 109, 111
İzzî fi't-tasrif, 1, 2, 3
Kadı Abdülmuktedir, 85
Kadı Beydâvî, 148
Kâdî Mîr Hüseyin el-Meybüdî, 6
Kahire, XV, XVI, XVIII, 9, 17, 36, 45, 70, 73, 130, 145, 166, 167
Kara Dede, 9
Kara Hoca, 8
Kârs, 100
Kasım (Âşık) İznîkî, 58
Kasımpaşa, 82
Keşşâf, XXI, 36
Kıtab-ı sarf, 96
Kisâi, XX
Kitâb-u aksa'l-ereb fi tercemeti mukaddimeti'l-edeb, 35, 36, 37
Kurtubalı İbn Medâ, XXI
Kutbeddin İznîkî, 8
Kuzey Afrika, XIV
Küçük Hüseyin Ağa (Paşa), XXIII
Lâli Ahmed Çelebi (Sarûhâni), 33
Lâr, 102

Mahmut Nuri Bey'dir., XXIII
Maksûd, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 28, 31
Matlûb fî Şerh'l- Maksûd, 15, 16
 Mehmed b. Ali, 83
 Mehmed b. Osman, 60
 Mehmed b. Safer Foçevî, 98
 Mehmet b. Mustafa, 4, 68
 Mehmet Emin Bey, XXIII
 Memi b. Hamza, 76
Mesâil el-Halebiyyât, XXI
Mesâil eş-Şirâziyyât, XXI
 Mevlânâ Hâcegî, 85
 Meybûd, 6
 Mezid b. Hüseyin b. Yusuf, 85
 Mısır, XIII, XIV, XXI, XXII, XXIII, 11, 17, 43, 70,
 146, 167
Mietün kâmile fî şerhi mietin 'amile, 66
Misbâh, 9, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120,
 121, 122, 124, 126
Mu'ribu'l-'Avâmil, 59, 63
Mufasssal, XXI, 36, 44, 131, 132, 133, 134, 136, 157
 Muhammed b. Ahmed el-Ezherî, 159
 Muhammed b. Ahmet b. Yusuf b. İlyâs el-Ensârî,
 160
 Muhammed b. eş-Şeyh Mahmûd el-Muğlavî, 80
 Muhammed b. İdrîs b. İlyâs el-Mer'âşî'nin, 93
 Muhammed b. Zü'l-fâdil Bosnevî, 61
 Muhammed el-Kürdî, 106, 107
 Muhammed ez-Zilî, 142
 Muhammed Selahaddin b. Muhammed Melihiyyi'ş-
 Şâfiî, 162
 Muhammet b. Yasin, 150, 151
 Musa b. Hasan min Telâmîzi İbrahin Radûsi, 57
 Musa b. Hüseyin, 141
 Musa İbrahim Radosî, 117
 Mustafa b. Şeyh el- Hâc Abdi Turhâli, 77
 Mustafa b. Yusuf, 156
 Mustafa b. Mustafa Kürdüsî, 31
 Mustafa Mir Seyyid Süleyman Paşazâde, 105
 Mustafa Sürûrî Efendi, 81, 82
 Musul, 90
Mutevassıt 'ale'l-Kâfiye, 92
 Müberred, XVIII, 159
Mün-şe'ât, 7
Müzekker ve'l-Müennes, XX
 Nazif Efendi, XXIII
Netâicü'l-efkâr fî şerhi'l-izhâr, 111
Netâyic-i ezhân mine'l-kelâm, 15
Nukûd fî Şerh'l- Maksûd, 13
 Orda Nûriye Medresesinde, 90
 Ömer Ağa, XXIII
 Ömer b. Abdurrahman b. Ali b. Muhammed, 128
 Rahmi Efendi, 15
 Receb el-Konevî, 146

Risâle fî i'râb-i dibâceti'l-misbâh, 122
Risale fî'l- 'aşr, 18
Risale fî's-sarf, 32
Risâle-i der ilmi'l-kâfiye, 96
Risâle-i tefsîrî'l-Kur'âni'l-Kerîm, 96
 Rükneddin el-Esterâbâdî, 89, 90, 91, 92
 Sadi b. Ataullah Efendi Lârendi, 97
 Sâid b. Mes'ade, XVIII
 Semerkan, 5, 87
 Seyyid Abdülhadi b. Ali b. Abdüllatif, 103
 Seyyid Ali, 122
 Seyyid el-Hâc Abdülkadir Bamir Kemankeş li
 İskenderî, 48
 Sıddikî Belgrâdî, 62
 Sultan Selim, XXIII
 Suriye, XII, XIV, 70
 Suyûtî, XVIII, 5, 25, 26, 36, 39, 43, 45, 46, 69, 70,
 71, 90, 113, 161, 162, 163, 167
 Süleyman el-Kâfiyeci, 71, 144
 Süleymaniye Kütüphanesi, XXIV, 71, 167
 Sümbül b. Pir Ali, 132
 Sürhi b. Muhammed, 105
 Süyûtî, 70, 72
eş-Şâfiye, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27,
 28, 38
 Şair Tevfik Efendi, 176
 Şam, 39
Şekl ve'n-Nakt, 160
 Şerefeddin İb-nü's-Sâbûnî, 45
Şerh Telhîsü'l-Miftâh, 5
Şerh Usûl el -Pezdevî, 100
Şerh-i Gülîstan, 15
Şerh-i Molla Câmi, 96
Şerhu 'Avâmil-i Atîk, 65
Şerhu 'Avâmil-i Cürcânî, 64, 65, 66
Şerhu dibâceti'l-misbâh, 124, 125
Şerh-u Elfiyyeti İbn-i Mâlik, 41, 42, 44, 46
Şerhu Hidâyeti'l-hikme, 7
Şerhu Kâfiye, 42
Şerh-u Kasîde-i Bürde, 33
Şerhu Katri'n-nedâ ve belli's-sadâ, 130
Şerh-u Kavâidi'l-i'râb, 144, 145
Şerhu Kevkebü'd-dürriyye, 107
Şerhu Lâmiyyeti'l-Ef'âl, 42
Şerhu Merâhi'l-Ervâh, 9
Şerh-u mukaddimeti İbn Hâcib, 26
Şerh-u Risâleti'l-İstiâre, 87
Şerh-u Şüzûri'z-zeheb, 73, 134, 135
Şerhul-Elfiyye, 46
 Şerif Muhammed Velî, 26
 Şihâbüddin ed-Devletâbâdî, 85
 Şükrullah b Abdülvâhid, 76
Ta'liku'l-fevâdil 'alâ i'râbi'l-'âvâmil, 61,67, 68
 Taberistan, 48

Takıyyüddin İbnü's-Sâiğ, 45
Tarikat-ı Muhammediye, 15
Taşlık Medresesi, 59
Tekmile, XXI, 102
Tercemey-i mir'ât, 16
Tetimme fi'n-nahv, 49
Timur, 5, 85
Tire, 14, 15, 167
Tireli Aysî Mehmed Efendi, 14
Tunus, 90
Ubeydullah Ahrâr'ın, 87
Usûl fi'n-Nahv, 158, 160
Ümmü Kasım, 43
Üsküdar, XXIII, XXIV, 164, 166, 175
Vâfiye fi Şerhi'l-Kâfiye, 89, 90, 91
Valide Sultan Camii, XXIV
Vecihüddin Erzincânî, 100

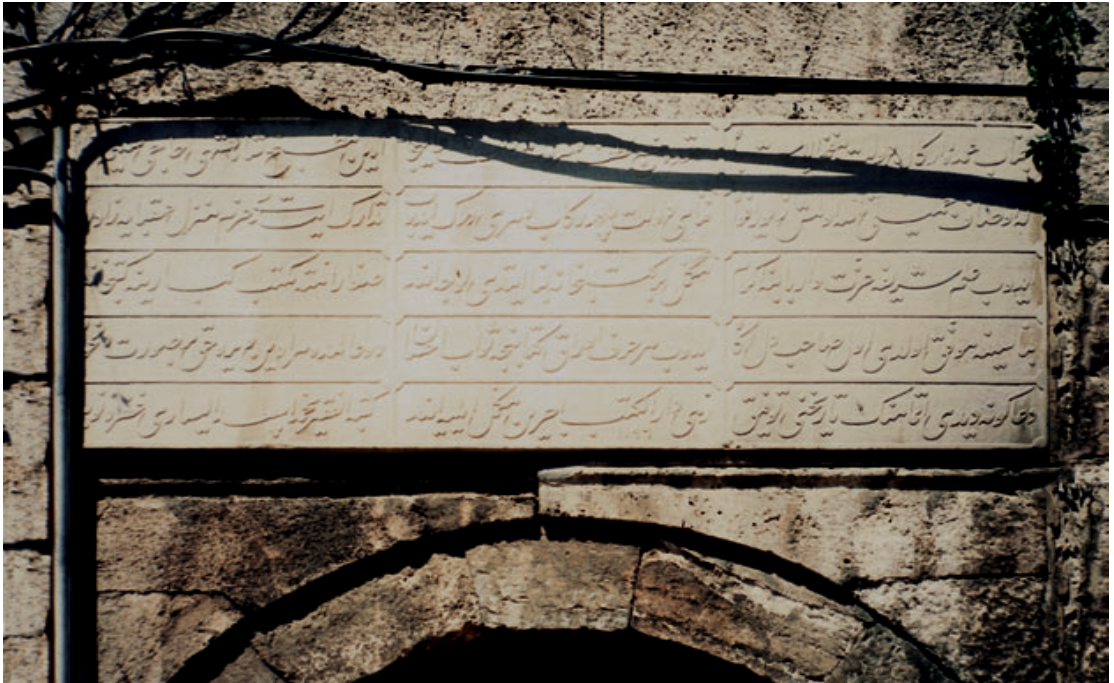
Yahya b. Ya'mer ed-Devvânî, XVIII
Yakup Ağa Mektebi, XXIV
Yesâri Mehmet Esad Efendi, 176
Yezd, 6
Yunus b. Hâbib, XVIII
Yusuf b. el-HâcDurmuş b. el-Hâc Hanefî İbni'l-Hâc
Beşâîr, 148
Yusuf b. Süleyman es-Sentemerî, XVIII
Zemahşerî, 35, 36, 37, 131, 132, 133, 134, 136, 137,
138, 140, 157
Zencânî, 1, 2, 3, 5, 7
Zeyneddin el-Kettânî, 45
Zeynep Kadın, XXIII
Zeynizâde, 61, 62, 67, 68
Zincirli Medresesi, 8
Ziyâeddin Yûsuf, 96

EKLER

EK 1. Resimlerle Hacı Selim Ağa Kütüphanesi³⁷⁶

1. Resim, Selim Ağa Kütüphanesi'nin girişi.

2. Resim, Selim Ağa Kütüphanesi'nin kitâbesi.

³⁷⁶ Hacı Selim Ağa ve Kütüphanesi hakkında geniş bilgi için bk., Mehmet Mermi Haksan, *Yüzyıllar Boyunca Üsküdar*, II, 949-955, Üsküdar Belediyesi Yay., İstanbul, 2001; *İstanbul Ansiklopedisi*, I., 488.

Selim Ağa Kütüphanesi'nin giriş kapısının üzerinde beş satır halinde, on dört mısralı mermer bir kitâbe bulunmaktadır. Şair Tevfik Efendi'nin kaleme aldığı bu nefis eser, Yesâri Mehmet Esad Efendi'nin (ö. 1213 (1798) hattı ile yazılmış olup şunlar yazılıdır:

Cenab-ı umde-i erkân-ı devlet mefharü 'l-eşbâh

Sütûde menba '-ı lutf ü mürüvvet zât-ı âlî-câh

Emin-i matbah-ı şahenşehi Hacı Selim Ağa

Ki evsaf-ı cemili nâse olmuş ziver efvâh

Fena-yı devleti pâder-rikab-ı dehri derk idüb

Tedarik itdi azm-i menzil-i ukbâya zâd-ı râh

İdüb ilm-i şerife izzet ü erbabına ikram

Mükemmel bir kütübhane bina itdi livechillah

Sıgar-ı ümmete mekteb kibarına kütübhane

Binasına muvaffak oldu ol sahib-i dil-âgâh

İdüb her harf-i evrak kitabınca sevab ihsan

Dü âlemde muradın vire Hakk ber suret-i dil-hâh

Du'a gûne didi itmaminun tarihini Teyfik

Zehi dârü 'l-kütüb ecrin mükemmel eyliye Allah

1196

Ketebehü 'l-fakir Mehemmed Es 'ad el-Yesarî gafere zünûbehû

3. Resim, Selim Ağa Kütüphanesi'nin avlusu.

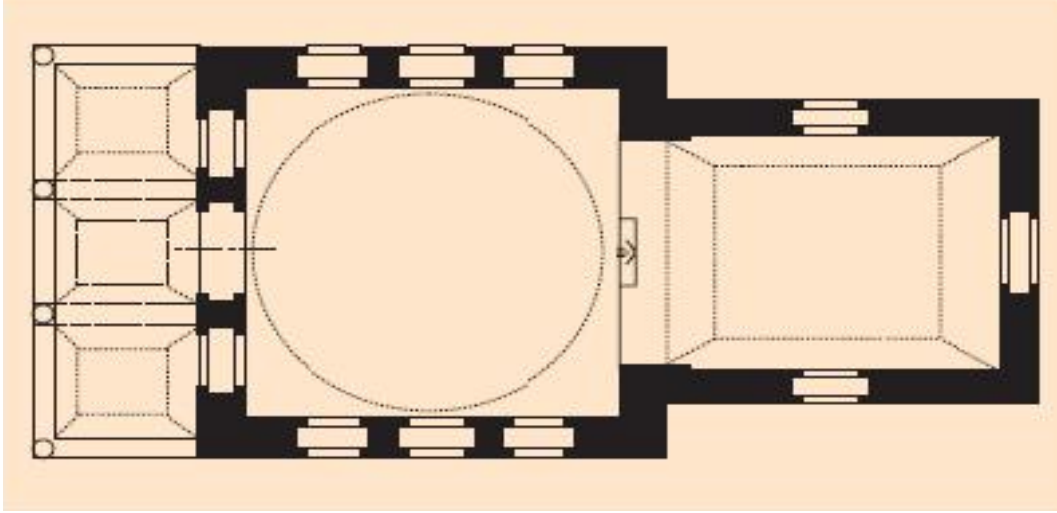
4. Resim, Selim Ağa Kütüphanesi'nin iç kısmı.

4. Resim, Selim Ağa Kütüphanesi'nin iç kısım ve kitapların korunduğu kısım.

4. Resim, Kütüphane sahibi Selim Ağa'nın kâtibî başlıklı şâhidesi ile oğlu Ahmet Nazif Efendi'nin Horasanî başlıklı şâhidesi.

5. Resim, Selim Ağa Kütüphanesi Plânı.

ÖZGEÇMİŞ

EYYÜP BEYHAN 1979 Malatya’da doğdu. 1990 yılında ilköğretimini tamamladıktan sonra Kur’an kursu eğitimi aldı. 1993 yılında hafızlığını tamamladı. 1995 yılında, Üsküdar İmam Hatip Lisesi’nde dışarıdan imtihanlara girerek ortaokulu bitirdi. 1996 yılında Açıköğretim Lisesine başladı. 1998 yılında mezun oldu. Aynı yıl üniversiteyi kazandı. 2002 yılında Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nden derece ile mezun oldu. Evli ve bir çocuk babasıdır.

Yayınlanmış Eserleri:

Hikaye ve Örneklerle Temel Din Eğitimi, (Hacegân Yay.)

Uygulamalı ve Alıştırmalı Kur’ân Alfabeti, (Semerkand Yay.)

Türkçe Anlamları ile Hac ve Umre Duaları (Semerkand Yay.)

AUTOBIOGRAPHY

EYYÜP BEYHAN was born in 1979 in Malatya. After completing primary school he took some courses based on reading and understanding the holy book Kur'an. He completed his recitation of Kur'an and became *hafiz* in 1993.

He didn't attend secondary school and high school but took courses and exams from outside, like open university. He finished this education in 1998 and in the same year he achieved to start university education. After four years he graduated from Islamic Sciences Faculty of Marmara University with a high degree. He is married **to the best women of the world** and has one child.

His published books:

Basic Islamic Education with Stories and Illustrations (*Hacegân Yay.*)

Kur'an Alphabet with Practices and Examples (*Semerkand Yay.*)

Prayers for Pilgrimage to Mecca (*Hac* and *umre*) and their Meaning in Turkish, (*Semerkand Yay.*)